

MANUAL DE DEMOCRAȚIE SOCIALĂ 2

Simon Vaut, Carsten Schwäbe u. a.

Economie și democrație socială

AKADEMIE
FÜR SOZIALE
DEMOKRATIE

NOU

ediția a 4-a
revizuită

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

Ediția a 4-a, revizuită
Publicat de:
Friedrich-Ebert-Stiftung România
București, august 2020

Redacția: Jochen Dahm, Carsten Schwäbe, Markus Trömmel, Simon Vaut
Traducere în limba română: Alex Gröblacher, 2020

Răspunderea pentru conținutul afirmațiilor revine autorilor fiecărei secțiuni a volumului.

Opiniile exprimate nu sunt în mod necesar aceleași cu ale Friedrich-Ebert-Stiftung.

Folosirea în scopuri comerciale a publicațiilor FES fără consimțământul scris al FES nu este permisă.

MANUAL DE DEMOCRAȚIE SOCIALĂ 2

Simon Vaut, Carsten Schwäbe ș.a.

Economie și democrație socială

CONȚINUT

<i>Prefață la ediția a 4-a</i>	4
1. Introducere	6
2. Teorii economice fundamentale	9
2.1. <i>Autori clasici ai teoriei economice</i>	12
2.2. <i>Tipuri ideale în teoria economică</i>	17
2.3. <i>Misiuni esențiale și provocări în politicile economice actuale</i>	23
2.4. <i>Mai multă egalitate: economic corectă, politic necesară, social echitabilă</i>	28
2.5. <i>Noi pionieri ai gândirii: spre științe economice pluraliste</i>	30
3. Sisteme economice și ordini economice	42
3.1. <i>Capitalism și democrație</i>	42
3.2. <i>Capitalism coordonat și necoordonat</i>	46
4. Orientările democrației sociale în materie de politică economică	55
4.1. <i>Valori și drepturi fundamentale ale democrației sociale</i>	55
4.2. <i>Principii de politică economică</i>	58
4.3. <i>Câtă creștere economică e suficientă? Creșterea calitativă și economia post-creștere</i>	64
4.4. <i>O analiză a programelor partidelor politice din prisma obiectivelor democrației sociale</i>	74
5. Modele de ordine economică în diferite țări	76
5.1. <i>SUA</i>	77
5.2. <i>Marea Britanie</i>	77

5.3. Germania	81
5.4. Coreea de Sud	83
5.5. Suedia	83
6. Politici economice concrete: exemple din practică	94
6.1. Misiunea „Energiewende” (tranziția energetică): politica unui stat antreprenorial pentru o piață sustenabilă a energiei electrice	94
6.2. Economia și munca în era digitală	99
6.3. Politica bugetară: datoriile generează creștere	104
6.4. Munca decentă și dreptul la codecizie: politica „muncii decente”	112
7. Reflecții în perspectivă	124
Bibliografie	155
Autori/redactori/colaboratori	157
12 noțiuni cheie	158

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A 4-A

Germania este o țară bogată, care oferă bunăstare și șanse multor oameni – dar nu tuturor. Societatea noastră devine tot mai inegală în privința veniturilor și a avuției, din perspectiva șanselor și a echilibrului regional. Această inegalitate dăunează economiei, dar și democrației noastre.

Mai mult decât oricând, este important să înlănțim forțele centrifuge ale capitalismului, să profităm de productivitatea lui, dar să ne asigurăm că de el beneficiază cei mulți, nu doar un număr restrâns, că democrația nu se oprește la porțile fabricii. Piața este un servitor bun, dar un stăpân prost.

Cum poate reuși acest lucru? Ce caracterizează o politică economică modernă a democrației sociale, bazată pe valori? Pentru cei care doresc să participe la configurarea politicilor, răspunsurile la aceste întrebări sunt cruciale.

Doar cei care știu încotro trebuie să ne îndreptăm îi vor putea inspira pe alții prin ideile lor și își vor atinge obiectivele. Prin urmare, este cu atât mai important să avem certitudinea propriei direcții.

Acest manual dorește să contribuie la obținerea acestei certitudini. El explică teoriile economice importante, descrie sisteme economice, stabilește valorile și orientările cheie și analizează semnificația acestor valori pentru politicile economice concrete ale democrației sociale. Este clar că nu se pot oferi aici răspunsuri definitive. Modul în care o politică economică a democrației sociale poate avea succes trebuie permanent analizat și argumentat. De aceea, acest volum nu dorește să ofere răspunsuri etern valabile, ci invită la lectură și reflecție ulterioară.

Această carte este cel de-al doilea volum din seria Manualelor democrației sociale, în care problemele fundamentale ale democrației sociale sunt discutate pe baze științifice și într-un limbaj clar.

Atunci când vorbim despre economia secolului al XXI-lea, schimbările de paradigmă induse de globalizare nu pot fi ignorate. În acest volum, globalizarea este analizată din punctul de vedere al influenței sale asupra politicilor și condițiilor cadru din sistemul economic german. Manualul „Globalizare și democrație socială” analizează contextul globalizării și posibilitățile de a o modela pe cale politică. Alte volume au apărut pe

teme precum aspecte fundamentale ale democrației sociale, statul social, Europa, integrare și imigrare, statul și societatea civilă, pace și securitate, dar și istorie.

Le mulțumim aici lui Simon Vaut, Tobias Gombert și Carsten Schwäbe. Simon Vaut a fost autorul principal al primei ediții, pe care Tobias Gombert a îmbogățit-o editorial și didactic și pe care Carsten Schwäbe a dezvoltat-o în continuare pentru a patra ediție. Mulțumim, de asemenea, lui Thomas Meyer și lui Michael Dauderstädt, precum și lui Andrä Gärber și lui Markus Schreyer pentru sfaturile lor privind concepția, respectiv regândirea cărții. Mulțumirile noastre se cuvin, în plus, tuturor autorilor pentru cooperarea excelentă. Fără contribuțiile lor, manualul nu ar fi reușit; eventualele deficiențe ni le asumăm.

Simbolul Academiei pentru Democrație Socială este busola. Prin publicațiile puse la dispoziție de Academie, Friedrich-Ebert-Stiftung dorește să ofere un cadru pentru clarificarea punctelor de vedere și a orientărilor.

Ar fi un prilej de bucurie pentru noi dacă ofertele noastre editoriale ar fi de folos cititorilor noștri în găsirea propriei orientări politice. Democrația socială trăiește din faptul că cetățenii preiau un rol activ în societatea și se implică în cadrul ei.

Jochen Dahm
Director
Academia pentru Democrație Socială

Dr. Markus Trömmel
Coordonatorul proiectului
Manualele Democrației Sociale

Bonn, august 2019

INTRODUCERE

„Capitalismul global acumulează cantități mari de capital, care însă nu generează obligatoriu o nouă prosperitate. Piețele financiare descătuseate produc speculații și așteptări opuse unui model economic sustenabil și orientat pe termen lung. Acolo unde singurul obiectiv este randamentul rapid și ridicat, se distrug prea des locuri de muncă și se împiedică inovațiile. Capitalul trebuie să servească generării de valoare adăugată și bunăstare.” (Programul de la Hamburg 2007: 7)

*Îmblânzirea
capitalismului*

Relația dintre stat și piață și contradicția dintre muncă și capital au fost întotdeauna probleme politice intens disputate. Ele au suscitât dispute încă de la apariția economiei de piață și a democrației moderne – dar o fac și astăzi, mai mult ca niciodată.

Un lucru este clar: democrația trebuie să combată permanent inegalitatea inerentă capitalismului, altfel se pune pe ea însăși în pericol. Super-bogații transformă influența economică într-una politică, cei excluși de la participarea la prosperitate nu absentează doar de la vot, iar încrederea publică și, astfel, fundamentul conviețuirii se erodează.

Dar cum poate fi combătută inegalitatea, fără a frâna enorma productivitate pe care o oferă capitalismul? Cum trebuie concepută o democrație economică modernă, bazată pe valorile democrației sociale?

Valorile fundamentale ale democrației sociale sunt libertatea, echitatea și solidaritatea. Scopul democrației sociale este de a clădi o societate în care toți oamenii să beneficieze de garantarea valorilor fundamentale și de drepturi politice, sociale, economice și culturale cuprinzătoare.

Cum ar putea fi măsurat, pe baza acestor criterii, succesul unei politici economice?

O politică economică modernă a democrației sociale trebuie – iată abordarea prezentului volum – să țină simultan cont de trei principii. Ea trebuie să armonizeze creșterea economică, echilibrul social și sustenabilitatea.

*Relație armonioasă
între creștere economică,
echilibru social
și sustenabilitate
pentru mediu*

Care sunt bazele teoretice pe care le poate utiliza democrația socială în acest sens; care dintre sistemele și ordinele economice favorizează realizarea idealurilor ei; cum arată modelele economice din alte țări; ce ar putea însemna aceste probleme teoretice pentru proiectele politice concrete? Iată întrebările pentru care volumul de față își propune să ofere o orientare fundamentală.

Obiectivul și structura manualului - Capitolul 2: Teorie economică
 - Capitolul 3: Sisteme și ordini economice
 - Capitolul 4: Orientarea politico-economică a democrației sociale
 - Capitolele 5 și 6: Modele economice naționale și exemple practice

Orientarea de politică economică a democrației sociale
Capitolul 4

Structura tematică a volumului	Obiectul manualului „Fundamentele democrației sociale”		Democrație liberală		Democrație socială		Democrație libertară	
	Obiectul manualului „Economie și democrație socială”							
	Capitolul 2	Teorie	Marx		Keynes		Smith	
	Capitolul 3.1	Sistem			Capitalism			
	Capitolul 3.2	Ordini	Autoritar		Coordonat		Necoordonat	
	Capitolul 5	Țări			Suedia	Coreea de Sud	Germania	GB SUA
	Capitolul 6	Exemple din practică						

În primul rând, la nivelul **teoriei economice**, facem o descriere a analizelor și concluziilor celor mai influenți economiști din istorie – Adam Smith, Karl Marx și John Maynard Keynes. Tipologiile ideale ale liberalismului economic, anti-capitalismului și capitalismului coordonat derivate de aici sunt evaluate dintr-o perspectivă contemporană și prin prisma obiectivelor democrației sociale. În plus, sunt prezentați noi gânditori din sfera economiei, care se apleacă asupra problemelor actuale ale teoriei și politicii economice (Capitolul 2).

În planul **sistemelor și ordinelor economice**, este studiată relația dintre capitalism și democrație și sunt prezentate cele două ordini economice prevalente în statele industrializate occidentale: capitalismul coordonat, capitalismul necoordonat (Capitolul 3).

La nivel programatic în materie de politică economică, este dezvoltată, pe de o parte, **orientarea politico-economică a democrației sociale**, care rezultă din interacțiunea dintre valori, drepturi fundamentale și principii economice (Capitolul 4).

Volumul este completat cu o comparație între diferitele modele economice din **SUA, Marea Britanie, Coreea de Sud și Suedia** (Capitolul 5) și cu exemplificarea unor abordări concrete de politică economică: **tranziția energetică, economia și munca în era digitală, politicile bugetare, munca decentă și dreptul la codecizie** (Capitolul 6).

Problematika unei politici economice a democrației sociale are așadar tangență cu multe niveluri diferite, abordate în acest volum, și în special cu întrebarea cu ce democrația socială însăși se distinge de alte sisteme social-politice.

Un prim răspuns la această întrebare îl oferă SPD în programul său fundamental:

„Democrația socială garantează nu doar drepturile civice, politice și culturale fundamentale, ci, în egală măsură, și drepturile sociale și economice ale tuturor oamenilor. Ea asigură participarea socială echitabilă a tuturor, prin democratizarea societății, în special prin participarea la luarea deciziei (codecizie), prin statul social preventiv bazat pe drepturile cetățenilor, precum și printr-o economie de piață dirijată, în care este garantat primatul democrației față de piețe. (Programul de la Hamburg 2007: 19)

2. TEORII ECONOMICE FUNDAMENTALE

În acest capitol:

- prezentăm teoriile economice cele mai influente din istorie;
- arătăm relevanța lor actuală;
- explicăm importanța pe care o au pentru democrația socială;
- stabilim legăturile cu gânditorii actuali ai teoriei economice

„Oamenii practici care se cred întru totul liberi de orice influențe intelectuale sunt, de obicei, sclavii vreunui economist defunct” (Keynes 1966: 323), scria John Maynard Keynes, el însuși unul dintre cei mai importanți economiști din istorie. Capitolul de față prezintă și face comparația între caracteristicile fundamentale ale teoriei sale și ale teoriilor altor doi economiști eminenți și influenți, Adam Smith și Karl Marx. În felul acesta, sunt fixați cei trei piloni ai celor mai importante teorii economice din punct de vedere istoric.

Dezbaterea privind primatul pieței sau cel al statului în economie a continuat însă și după activitatea lui John Maynard Keynes în prima jumătate a secolului al XX-lea. În cele din urmă, criza financiară din 2008/09 a accentuat interesul cercurilor științifice și al societății față de teorii economice noi și alternative. La acest nou pluralism al teoriilor economice se va referi așadar partea a doua a acestui capitol.

Dar mai merită, de fapt, să ne aplecăm asupra ideilor unor economiști care și-au scris operele acum mai multe secole? Se mai potrivesc explicațiile lor cu lumea globalizată, aflată permanent în mișcare – sau au devenit de mult vetuste, de neînțeles și contrazise de istorie?

În ce măsură și în ce fel mai au teoriile lui Adam Smith, Karl Marx și John Maynard Keynes importanță pentru democrația socială? Ele pot fi utile din două puncte de vedere:

În primul rând, ele ne furnizează „repere ideologice”, foarte utile în politică. Cunoașterea lor ne poate ajuta să verificăm veridicitatea fiecărei argumentații de politică economică, ca să nu fim expuși „orbește” ideologiei.

*Trei mari economiști:
Smith, Marx și Keynes*

*Clasicii
mai sunt de actualitate?*

*Marii economiști
reprezintă repere
de orientare*

În al doilea rând, democrația socială nu aparține complet nici uneia dintre cele trei teorii economice, ci definește un cadru normativ general care le integrează pe toate. Democrația socială preia elemente din cele trei teorii, preferând în mod evident ideea de capitalism coordonat, așa cum a fost descris de Keynes.

Toate aceste teorii au fost supuse unor critici virulente. Au existat nenumărate încercări de a le contrazice. Chiar au fost declarate moarte. Și, totuși, dovedesc periodic că trăiesc în continuare. Nici un studiu serios în sfera economiei nu poate ignora ideile lui Smith, Marx sau Keynes.

Considerațiile cu privire la acești clasici trebuie să țină cont de contextul epocii fiecăruia dintre ei. Adam Smith și-a formulat ideile pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, în epoca mercantilismului, adică a acelei teorii care îi învăța pe monarhi că ar putea să-și finanțeze luxul de la curte prin controlul asupra comerțului și dirijism economic. Așadar, scepticismul lui Smith față de stat avea la bază experiența monarhiilor risipitoare, interesate doar de propria înavușire – contrar, spre exemplu, comportamentului unui stat providențial modern.

Critica plină de elocință adusă de Marx capitalismului la mijlocul secolului al XIX-lea a căutat un răspuns la pauperizarea maselor în etapa industrializării timpurii și a primului val al globalizării. La ora actuală, percepția asupra sa este marcată de socialismul de stat din secolul al XX-lea, ceea ce oferă, uneori, o imagine distorsionată a ideilor sale.

În fine, Keynes a analizat în anii '30 un liberalism economic evident scăpat de sub control din cauza crizei economice mondiale. Nu în ultimul rând, „Teoria generală a ocupării forței de muncă, dobânzii și banilor” a fost încercarea de a propune scheme de stabilizare a sistemului economic, ca să nu cadă și alte democrații pradă dictaturilor radicale. Odată cu criza financiară mondială care a început în anul 2007, gândirea keynesiană cunoaște un reviriment. Reflecțiile asupra reglementării unei piețe financiare la nivel mondial, precum și programele de investiții de stat constituie obiectul unor vii discuții.

Pe lângă avantajul cert al unei bune orientări de bază, studiul celor trei mari economiști Smith, Marx și Keynes mai prezintă un avantaj foarte practic. Multe imagini și explicații economice care ne sunt familiare astăzi și pe care le folosim frecvent fără să le cunoaștem originea poartă marca celor trei economiști.

	Smith	Marx	Keynes
Când	Mijlocul sec. al XVIII-lea	Mijlocul sec. al XIX-lea	anii '30 ai sec. al XX-lea
Ocazia	Mercantilism, absolutism	Industrializare și pauperizarea muncitorilor	Criza economică mondială și apariția de dictaturi
Obiectivul principal	Eliberare față de statul mercantil	Îmbunătățirea situației muncitorilor și eliberarea lor de exploatare	Securizarea democrației prin stabilizarea economiei și pieței muncii
Puncte de sprijin pentru democrația socială	Libertate și model de cooperare	Modelul „muncă decentă” și problema echilibrului dintre muncă și capital	Modelul economiei coordonate și al politicii economice active

Imaginea „mâinii invizibile a pieței” a fost introdusă de Adam Smith, pentru a explica eficiența pieței. În prezent, este folosită parțial sub forma unei transfigurări mitologice conform căreia piața poate pune totul în ordine.

Cine în schimb urmărește o politică prin care să fie asigurată „munca decentă”, nu îl poate ocoli pe Marx, fiindcă Marx este cel care a marcat în manieră decisivă conceptul de „alienare a muncii”.

În fine, de la Keynes provine expresia frecvent citată: „Pe termen lung suntem toți morți”. El a pledat pentru responsabilizarea statului, așa încât acesta să contracareze eșecurile pieței. Remarca sa este îndreptată în particular împotriva acelor care, în loc să ceară statului să-și asume rapid responsabilități în politica economică, preferă să aștepte și să conteze pe forțele unei piețe care, în opinia lor, se vindecă singură, pe termen lung.

*Smith:
„mâna invizibilă
a pieței”*

2.1. Adam Smith – fondatorul liberalismului economic

*Smith:
„Avuția națiunilor”*

Referința fundamentală a economiștilor liberali este cartea publicată în 1776 de Adam Smith, intitulată „Avuția națiunilor”.

*Context temporal:
mercantilismul
la mijlocul
sec. al XVIII-lea*

În acea epocă, Marea Britanie se afla în faza de trecere de la mercantilism la capitalism (vezi Gerstenberger 2006: 40, 57–65, și Conert 2002: 64).

În epoca mercantilismului (sec. XVI–XVIII), principii și regii își măsurau succesul politicii lor economice în cantitatea de aur și arginți pe care o puteau aduna. Comerțul era considerat un joc de sumă nulă: câștigul unei țări era perfect egal cu pierderile altei țări.

Adam Smith (1723–1790) este considerat părintele liberalismului economic. Filozof social și funcționar în administrația vămile din Scoția.

Conform teoriei sale, în condițiile jocului liber al forțelor pieței se creează cea mai multă avuție, dacă fiecare urmărește propriul interes. În 1776, Smith publică volumul intitulat „Cercetare asupra naturii și cauzelor avuției națiunilor” (lucrare citată adesea sub titulatura „Avuția națiunilor”). Această operă este considerată fundamentul economiei moderne. Ideile sale fundamentale sunt predate până în zilele noastre în manualele de economie.

Se știe însă mai puțin că Smith, filozof moralist, a explicat în a sa „Teorie a sentimentelor morale” că echitatea, încrederea și simțul onoarei sunt indispensabile pentru activitatea economică, iar empatia reciprocă este cea mai importantă forță motrice a conviețuirii sociale.

Capacitățile de producție urmau să fie consolidate doar pe plan intern. Exporturile, inclusiv pentru creșterea propriilor rezerve de aur, erau privite pozitiv; importurile erau considerate a fi un lucru negativ în sine. Nu se considera că schimbul reciproc de mărfuri (importuri și exporturi de ambele părți) și specializarea ar fi avantaje pentru ambele părți. Din acest motiv, importurile de mărfuri erau penalizate cu taxe vamale de protecție la un nivel ridicat, în timp ce importurile de materie primă erau încurajate și/sau asigurate prin colonialism. Curțile încercau să dirijeze economia. Rânduiala breslelor reglementa strict cine ce activitate putea desfășura și în ce cantitate putea produce mărfurile.

*Obiectivul lui Smith:
depășirea
mercantilismului*

Smith și-a scris „manifestul capitalist”, pentru a înlătura această ordine economică rigidă. Ideile sale au ajuns pe sol fertil și au contribuit astfel la liberalizarea economiei și a comerțului.

Smith a schimbat fundamental teoria privind avuția unei economii naționale. El a măsurat avuția exclusiv în funcție de munca depusă și nu ca mercantiliștii, în funcție de rezervele de aur.

Pentru atingerea bunăstării generale, Smith a luat în considerare trei surse:

- căutarea profitului personal și a proprietății
- diviziunea muncii și specializarea
- comerțul liber și concurența liberă

Cu ajutorul unui exemplu, descrie cum dorința de profit personal și de bunuri personale generează ceva productiv, care sfârșește prin a servi binelui comun.

„Datorăm cina noastră atenției cu care măcelarul, berarul și brutarul își urmăresc propriul interes, iar nu bunăvoinței lor. Noi nu ne adresăm iubirii lor față de semenii, ci față de ei înșiși, și noi nu le vorbim despre propriile noastre necesități, ci despre avantajul lor.”
(Smith 1974: 17)

Forța motrice esențială pentru dezvoltarea economică este descrisă de Smith chiar în prima propoziție a operei sale „Avuția națiunilor” - diviziunea muncii:

„Diviziunea muncii ar trebui să promoveze și îmbunătățească forțele productive ale muncii mai mult decât orice altceva.” (Smith 1974: 9)

Autorul a explicat avantajele diviziunii muncii pornind de la exemplul unei fabrici de ace cu gămălie: un singur muncitor produce doar un număr redus de ace pe zi. Dacă procesul de fabricație este împărțit în mai multe etape și lucrează mai mulți muncitori specializați, iar aceștia se concentrează doar pe câte una dintre etape, pot fi produse zilnic mai multe mii de ace cu gămălie.

În fine, Smith s-a pronunțat pentru comerț liber și concurență liberă. La fel ca în cazul diviziunii muncii între diferiți lucrători, părțile care vor să practice comerțul liber între ele pot să se specializeze în funcție de ceea ce știu mai bine. În felul acesta, productivitatea poate crește global. După Smith, distribuirea (avuției – n.trad.) prin intermediul „mâinii invizibile a pieței” este mai eficientă și ar crea mai multe

Trei surse
ale bunăstării

În căutarea
profitului personal

Productivitate
prin
diviziunea muncii

Bunăstare prin
comerț liber
și concurență

stimulente decât orice formă de planificare economică centralizată. Cu titlu de exemplu, David Ricardo a aplicat teoria lui Smith în materie de schimburi comerciale pentru analiza comerțului dintre Scoția și Portugalia.

Profitând de „avantajul comparativ” prin comerț

În timp ce Scoția putea să producă foarte eficient lână, Portugalia producea vin ieftin. Smith spunea că situația reprezintă un avantaj absolut de cost din perspectiva ambelor țări și ambelor produse. Dacă cele două țări s-ar concentra pe produsele lor și ar face comerț, în loc să încerce, cu mult efort, să producă și vin, și lână, ambele părți ar avea de profitat de pe urma unei producții mai mari și mai eficiente. Ricardo adaugă că până și în cazul în care Scoția ar putea produce mai ieftin atât vinul, cât și lâna, comerțul și specializarea ar fi lucrative, întrucât, prin specializarea în domeniul forte al lânii, Scoția ar putea produce mai mult. În acest caz vorbim de un avantaj comparativ de cost.

Cu acest raționament, Smith se detașează de concepția din epocă, conform căreia comerțul ar fi un joc de sumă nulă. Ca o ironie a sorții, timp de mai bine de un deceniu, Smith a fost responsabil pentru respectarea regulilor comerciale ale mercantilismului, în calitate de funcționar în sistemul vamal.

Ce semnifică „Laissez-faire”?

În accepțiunea lui Smith, pentru ca sursele bunăstării (dorința de obținere de profit, diviziunea muncii, comerțul și concurența) să-și facă efectul, trebuie ca statul să intervină doar indirect asupra pieței, lăsându-i acesteia cât mai mult spațiu de mișcare. De aici a rezultat așa numita doctrină „Laissez-faire”¹. Aceasta preconizează că statul asigură doar siguranța publică, apărarea țării, securitatea juridică, infrastructura și educația, fără să intervină în piață. Numai așa s-ar obține cea mai mare productivitate posibilă. „Mâna invizibilă”, cea care conduce eficient piețele libere, apare din faptul că fiecare individ aspiră la propria fericire.

Eliberarea forțelor productive

Smith a creat fundamentul teoretic pentru liberalizarea economiei, care, în special în sec. al XIX-lea, a făcut posibilă odată cu industrializarea descătușarea unor forțe productive nebănuite până atunci. Smith a susținut principiul conform căruia o economie de piață liberă își găsește automat echilibrul, dar nu a prevăzut nici crize, nici recesiuni.

1 Laissez faire (fr.) înseamnă să fie lăsate lucrurile să decurgă natural.

Asemănător lui Marx, care a analizat în teoria sa exploatarea proletariatului și alienarea muncii, Smith a identificat și el partea întunecată a capitalismului. Temerea sa era că o diviziune a muncii din ce în ce mai detaliată va duce la mutilarea mentală a oamenilor și a cerut pentru contracararea mai multe oportunități de educație.

În lucrarea sa mai puțin cunoscută - „Teoria sentimentelor morale” (1759) – Smith descrie nevoia oamenilor de a se comporta corect și echitabil și de a-și depăși egoismul ca ființe cu nevoi colective. Smith îi contrazice astfel pe cei care vor să îl prezinte drept martorul principal al concepției ce privește ființa umană ca *homo oeconomicus*, care nu se preocupă decât de maximizarea profitului.

Smith:
„Teoria sentimentelor
morale”

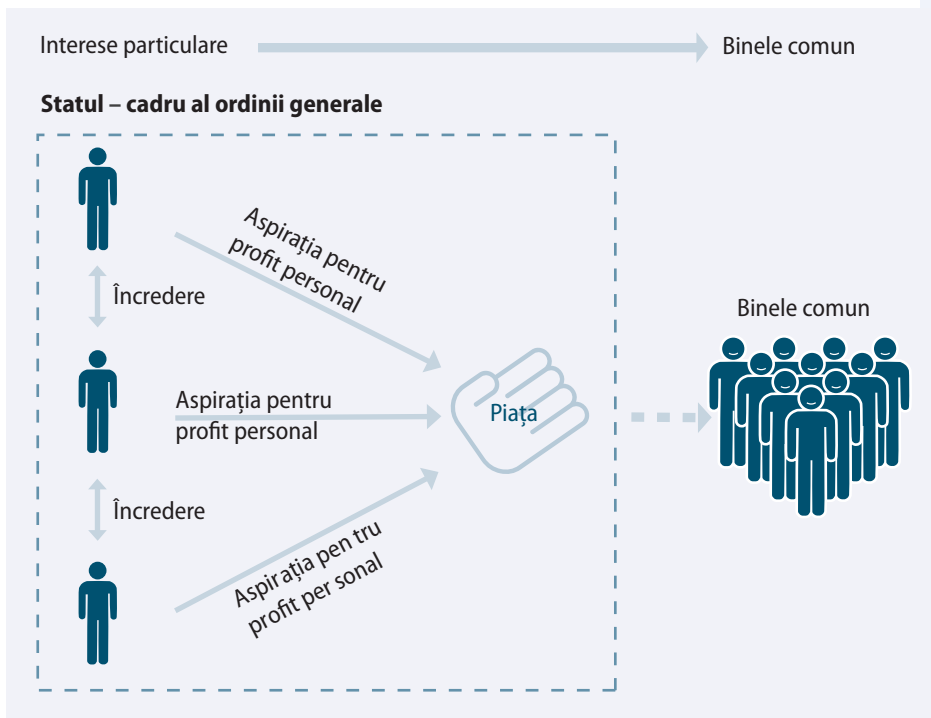

Fig. 1: Smith: binele comun prin profitul personal

Teoria liberalismului economic clasic a lui Smith a fost opinia predominantă până la criza economică mondială din 1929. Abia ulterior a fost pusă sub semnul întrebării teza conform căreia piețele își găsesc întotdeauna un echilibru automat grație mâinii invizibile. Criza profundă și șomajul ridicat pe termen lung care a urmat au

Influența lui Smith

făcut mai puțin plauzibile modelele de gândire ale „laissez-faire”. Liberalismul economic clasic a fost zdruncinat din temelii. Laureatul premiului Nobel Joseph E. Stiglitz remarca retrospectiv că problema acestei mâini invizibile este aceea că e invizibilă fiindcă adeseori nici măcar nu există (Stiglitz 2002).

De-a lungul următoarelor câtorva decenii a urmat faza keynesianismului, care va fi descrisă în paragraful următor. Abia după ani de existență în umbră, gândirea economică liberală a cunoscut un reviriment începând cu anii '80 ai sec. al XX-lea, odată cu neoliberalii.

Școala de la Chicago

Dintre economiștii care au reluat ideile lui Smith și care le-au dezvoltat și propagat, cei mai cunoscuți sunt Friedrich August von Hayek și Milton Friedman. Cel de-al doilea este fondatorul unei ideologii economice liberale, cunoscută și sub denumirea de „Școala de la Chicago” (Friedman a fost profesor universitar la Chicago). Neoliberalii au redus însă ideile lui Smith la critica statului și la pledoaria sa în favoarea pieței libere. Nici Hayek, nici Friedman nu au dat atenție „Teoriei sentimentelor morale”.

Noua interpretare dată de Thatcher și Reagan

Reinterpretarea operei lui Smith a avut o influență considerabilă, mai ales în SUA, în timpul administrației Reagan, și în Marea Britanie, în perioada în care a fost premier Margaret Thatcher. Laitmotivul politicii celor doi a fost „Statul nu este o parte din soluția la problemă – statul este problema”. Aceasta a însemnat dereglementări, privatizare și reducerea prestațiilor statului.

Consensul de la Washington

Partizanii pieței au exercitat o mare influență și asupra politicii Băncii Mondiale și a Fondului Monetar Internațional. În cadrul așa-numitului Consens de la Washington, aceste instituții au propagat ideologia economică liberală, printre altele în America Latină, în statele postcomuniste și, după criza asiatică din 1997, în Asia de Sud-Est. Această ideologie a avut o importanță deosebită în demararea dereglementării piețelor financiare. Consecințele sale au constat în cea mai severă criză pe care a cunoscut-o vreodată arhitectura financiară mondială după mai multe decenii, precum și în recesiunea la scară mondială, începând din anul 2008 încoace. Amploarea și severitatea crizei au condus la o schimbare de perspectivă economică și politică. În locul ideologiei economico-liberale care credea orbește în piață, acum predomină cei care mizează pe un nou echilibru între stat și piață și care susțin primatul politicii asupra economiei.

2.1.2. Critica sistemului capitalist la Karl Marx

Karl Heinrich Marx (1818–1883) a fost un filozof și jurnalist politic german.

Ceea ce economiștii liberali vedeau ca stabilitate și creștere prin libera dezvoltare a pieței, a fost descris de Marx ca luptă de clasă, exploatare, pauperizare și un sistem supus crizei, care ar putea sfârși într-o revoluție proletară.

Cea mai importantă lucrare a lui Marx din sfera teoriei economice este „Capitalul”, publicată, în parte, ca ediție postumă. Cele trei volume ale sale au apărut între 1867 și 1894. O mare influență politică a avut-o „Manifestul comunist”, publicat în 1848.

Critica sistemului capitalist la filozoful german Karl Marx este considerată, în multe cazuri, ca un contraproiect teoretic la ideile lui Smith. O atare interpretare este doar în parte corectă: Marx a studiat cu atenție opera lui Smith și a ajuns la o analiză asemănătoare. De fapt, forța productivă și capacitatea inovatoare a capitalismului sunt evidențiate mai puternic de Marx decât de Smith. Însă concluziile sale diferă de cele ale lui Smith. Spre deosebire de Smith, Marx consideră **capitalismul fundamental instabil și distructiv**. Capitalismul nu ar conduce la „avuția națiunilor”, ci la pauperizarea mării majorități a muncitorilor.

Pentru a putea înțelege ideile lui Marx, trebuie să ne întoarcem în timp, la condițiile de viață precare ale muncitorilor de la începutul industrializării, în sec. al XIX-lea. Iată mai jos o descriere fără echivoc, preluată de la Muzeul industrializării din Duisburg (Baier et al. 2002: 18):

„În timp ce cercurile avute își construiau vile în cartiere rezidențiale la periferia orașelor, pentru muncitori au fost construite case urâte, de închiriat, pe ulițe rău famate, supraaglomerate, neigienice, la un preț mult peste valoarea lor. [...] Așa se face că, adeseori, o familie întregă și un străin locuiau în aceeași cameră. Mai mulți oameni foloseau, cu rândul, același pat: ritmul programului de somn era adaptat la programul turelor. Condițiile de muncă din fabrici erau concepute doar în funcție de mașini, muncitorii care lucrau la acestea trebuind să se adapteze. Programul de lucru de 70 de ore pe săptămână era ceva obișnuit, iar în industria textilă era chiar de 80 de ore. Era ceva obișnuit ca și copiii să muncească, securitate socială aproape că nu exista, iar asistența medicală era precară.”

*Marx:
legătura cu Smith*

*Contextul temporal:
începuturile
industrializării la
mijlocul sec. al XIX-lea*

Descrierea de mai sus este încă actuală, ea redând situația mai mult sau mai puțin asemănătoare a condițiilor de viață și muncă din multe țări mai sărace.

Exploatarea este o consecință a capitalismului

Pentru Marx, condițiile de muncă și viață inumane nu reprezentau o întâmplare nefericită, ci o consecință obligatorie a capitalismului. Analiza sa explică faptul că piața liberă conduce, în mod necesar, la sărăcie și exploatare, deoarece profitul capitaliștilor rezultă din exploatarea muncitorilor.

Conceptul de „plusvaloare”

Centrală în teoria lui Marx este noțiunea de „plusvaloare”, pe care o expune în primul volum al „Capitalului” (publicat în 1867) și o explică în volumele ulterioare, apărute postum. Plusvaloarea este valoarea pe care o poate realiza întreprinzătorul peste capitalul investit, la schimb, ca profit - astfel, dacă a investit 100 de euro în producție (costurile mărfurilor și ale tuturor mijloacelor de producție) și a realizat 110 euro pe piață. Marx

Conform teoriei valorii muncă a lui Marx, **plusvaloarea** se obține din câștigul întreprinzătorului realizat prin munca depusă de muncitori, după scăderea costurilor salariale și a celor referitoare la mijloacele de producție. Așadar, plusvaloarea este echivalentă cu exploatarea muncitorilor. Marx face și diferența între plusvaloarea absolută, generată de un simplu surplus de ore de muncă (program de lucru mai lung), și plusvaloarea relativă, aceasta obținându-se prin progresul în materie de productivitate. (Das Wirtschaftslexikon / Lexicon economic / 2017)

consideră că această plusvaloare poate proveni sistematic numai prin activitatea creatoare de valoare a oamenilor. Sau altfel spus: atunci când lucrătorul creează mai multă valoare decât i se plătește lui sub formă de salariu.

Lectură

suplimentară:

Volker Happe,

Gustav Horn,

Kim Otto (2017), Das

Wirtschaftslexikon.

Begriffe. Zahlen.

Zusammenhänge,

Bonn.

(Lexicon economic:

noțiuni, cifre,

contexte)

Marx a arătat că muncitorii primesc numai atâta salariu cât să poată să facă față nevoilor existențiale de bază. Capitaliștii, în schimb, se îmbogățesc din diferența rezultată dintre salariu și plusvaloarea creată.

El a pornit de la principiul că, în condițiile unei concurențe tot mai acerbe, capitalistul va încerca să sporească această plusvaloare. Salariile ar urma să scadă, timpul de lucru ar crește, iar utilizarea mașinilor ar fi sporită. Consecința ar fi creșterea șomajului. Concomitent, concurenții ar fi înlăturați de pe piață. În asemenea condiții, societatea ar urma să se împartă în persoane deposedate de toate bunurile și un mic grup de oameni în mâinile cărora s-ar concentra capitalul.

În paralel cu conceptul de „plusvaloare”, Marx a precizat și un alt concept în ale sale „Manuscrise economico-filozofice din 1844”: „alienarea muncii”. La fel ca Smith, Marx descoperă partea întunecată a diviziunii muncii productive. În cadrul producției în masă, muncitorul participă doar la etape de producție puternic divizate și monotone. El nu va avea contact cu produsul final și nici satisfacția de a fi participat din plin la realizarea acestuia.

Concurența și diviziunea muncii erau la Smith sursele progresului. Marx, în schimb, consideră concurența și diviziunea muncii drept răul fundamental al capitalismului și cauza exploatării și a alienării. El a văzut că orice progres în materie de producție era doar în avantajul celor în mâinile cărora se afla capitalul. Muncitorii, în schimb, continuau să sărăcească tot mai mult.

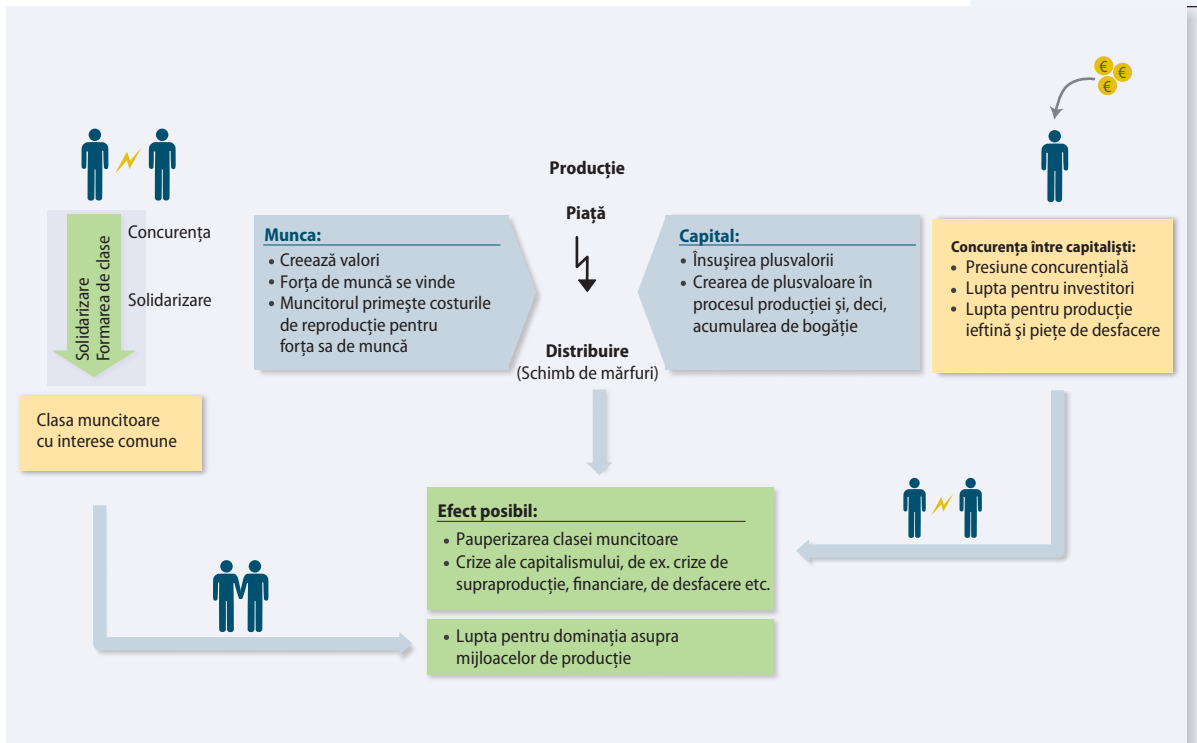

Fig. 2: Structura de bază a argumentației marxiste

Ordinea economică axată pe profit este, în opinia lui Marx, instabilă și supusă crizelor, așa încât s-ar putea ajunge, în final, la revoluția celor exploatați.²

„Centralizarea mijloacelor de producție și socializarea muncii ajung la un punct la care devin incompatibile cu învelișul lor capitalist. Acesta este sfârșitul. Proprietății private capitaliste i-a sunat ceasul.” (Marx 1991: 684 și următ.)

Un ultim concept esențial în teoria lui Karl Marx, tratat pe larg în special în „Manifestul Partidului Comunist” din 1848, este conceptul de „proprietate”, prin aceasta înțelegându-se proprietatea privată asupra mijloacelor de producție.

Proprietatea privată asupra mijloacelor de producție este, pentru Marx, un semn distinctiv al societății împărțite pe clase din capitalism. În opinia sa, aceasta va fi abolită după revoluția proletară pronosticată de el în lucrările sale timpurii. Clasa muncitoare, având în vedere salariile care abia asigură traiul, oricum nu ar avea nici o posibilitate să dobândească bunuri personale de valoare. Capitaliștii, în schimb, au avut posibilitatea să-și dobândească bunurile personale prin exploatarea muncitorilor.

De aceea, Marx cerea în Manifestul Partidului Comunist, printre altele:

- centralizarea creditului în mâinile statului cu ajutorul unei bănci naționale cu capital de stat și monopol exclusiv
- centralizarea mijloacelor de transport în mâinile statului
- sporirea numărului fabricilor de stat, a mijloacelor de producție, desțelenirea și ameliorarea pământurilor după un plan general (a se vedea Marx/Engels 1987: 54)

² În cercetările referitoare la Marx, există diferite răspunsuri la întrebarea, dacă el considera că o revoluție este o evoluție obligatorie sau o simplă eventualitate. Hotărâtor pentru punctul de vedere ales este întrebarea dacă se face o diferențiere între diferitele etape de scriere sau se ia în considerare întreaga operă. A se vedea: Heinrich (2004: 169–178).

Cel mai important interpret al lucrărilor lui Marx, Friedrich Engels, aprecia mai târziu că pot exista și dezavantaje în urma unor asemenea etatizări: „Cu cât preia [statul] în proprietatea sa mai multe forțe de producție, cu atât mai mult devine un veritabil capitalist colectiv, cu atât exploatează mai mulți cetățeni. [...] Relațiile capitaliste nu sunt suprimate, ci, dimpotrivă, sunt împinse la limita extremă” (Engels 1988: 553 și următ.).

În acest context, trebuie amintite cuvintele care i se atribuie economistului John Kenneth Galbraith: „În capitalism omul este exploatat de către om. În comunism este exact invers.” State, precum URSS sau RDG, au eșuat atunci când au dat curs exigențelor Manifestului comunist, respectiv au centralizat și naționalizat băncile, transporturile și mijloacele de producție. Deși în aceste state nu existau șomaj și crize economice, iar inegalitatea era redusă, posibilitățile de consum erau totuși diminuate.

Marx a interpretat istoria ca un rezultat al luptelor de clasă, al căror punct culminant l-ar reprezenta confruntarea dintre burghezie și proletariat și care ar putea culmina într-o revoluție proletară. El a dezvoltat utopia unei societăți fără clase, fără concurență și proprietate privată asupra mijloacelor de producție.

Istoria a dovedit că pauperizarea muncitorilor și concentrarea tot mai puternică a proprietății private în mâinile deținătorilor de capital, așa cum au fost descrise de Marx, nu sunt inevitabile. Creșterea de prosperitate a putut fi distribuită mai echitabil, nu în ultimul rând prin organizarea și solidarizarea muncitorilor în sindicate, precum și prin crearea și consolidarea statului social.

Noțiunile folosite adeseori de către Marx – „**burghezie**” și „**proletariat**” – se referă la cele două clase aflate în confruntare. Conceptul de „proletar” provine din latinescul *proletarius* („din rândul celei mai de jos pături a poporului”). Conceptul de „burghezie” este preluat din franceză și semnifică pătura deținătorilor de proprietate (antreprenori, capitaliști, manageri, rentieri).

Concentrarea capitalului a fost întreruptă de ceea ce economistul austriac Joseph Schumpeter descria ca fiind „o distrugere creatoare”.

El descrie modul în care întreprinderile economice se reorganizează mereu, prin inovație, concurență, crize sau noi piețe de desfacere.

„Deschiderea de piețe noi, străine sau locale, și dezvoltarea organizațională a atelierului meșteșugăresc și a fabricii până la concern [...] ilustrează același proces [...] care revoluționează continuu structura economică dinspre interior, care distruge continuu vechea structură și creează constant una nouă. Acest proces, al ‚distrugerii creatoare‘ este un element esențial al capitalismului.” (Schumpeter 1942: 137 f.)

Industria automobilului a luat locul căruțașului, potcovarului și grăjdarului. Fabricantul de mașini de scris trebuie să facă loc producătorului de calculatoare. Acestea ar fi exemple de distrugere creatoare care favorizează inovația, pe de-o parte, și creează noi stări de nesiguranță, pe de altă parte, solicitând o enormă flexibilitate din partea oamenilor.

*Eșecul
socialismului
de stat*

Experimentul socialismului de stat, care s-a revendicat de la Marx, a eșuat și și-a discreditat teoreticianul. Înseamnă însă că teoria a fost contrazisă? Un lucru este cert, nu există încă alternativă funcțională pentru ordinea economică, bazată pe eficacitatea pieței și proprietate privată, care să fi trecut testul practic.

Stadiul analizei

Marx era mai bun ca analist decât ca furnizor de consiliere. Din teoriile sale nu rezultă abordări care să se traducă prin soluții realizabile, iar prognozele sale nu s-au dovedit a fi corecte. Însă analizele sale continuă să trezească interesul. Ca nimeni altul, Marx reușește să evidențieze riscurile și crizele capitalismului sălbatic.

*Cum poate fi
încadrat Marx?
Willy Brandt:
„aspirația
spre libertate”*

Cum poate fi încadrat Marx? Probabil, așa cum a solicitat Willy Brandt în 1977, când a vizitat casa Karl Marx din Trier: „Cea mai justă atitudine față de Marx ar fi – atât în sens pozitiv, cât și negativ – dacă l-am da jos de pe pedestalul intangibilității. Indiferent de modul în care a fost interpretat sau s-a dorit a i se da interpretare: aspirația spre libertate, eliberarea omului din starea de servitute și dependență abjectă au fost motivul pentru gândirea și acțiunea sa.” (Brandt 1977: 11 și 3)

După criza economico-financiară din 2008/09, teoria crizelor dezvoltată de Marx a reintrat în atenția dezbaterilor economice.

2.1.3. John Maynard Keynes: capitalismul coordonat

John Maynard Keynes (1883–1946) a fost un economist britanic care a influențat decisiv teoria economică a sec. al XX-lea.

În influența sa lucrare „Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor” (1936) el pune sub semnul întrebării capacitatea piețelor de a se autoregenera și fundamentează keynesianismul, care aspiră spre un capitalism coordonat.

Keynes a contribuit și la conceperea sistemului Bretton Woods, care a definit economia mondială și piețele financiare din perioada postbelică.

Atât teoria lui Adam Smith privind capitalismul liber, cu un minim de influență a statului, cât și refuzul lui Karl Marx de a accepta concurența și proprietatea privată asupra mijloacelor de producție sunt problematice în egală măsură. Există o cale de mijloc, un capitalism coordonat care folosește forțele productive ale pieței, dar echilibrează și amortizează forțele sale distrugătoare?

Economistul britanic John Maynard Keynes a analizat ambele fețe ale capitalismului care este, cu certitudine, eficace și productiv, dar instabil ca structură. Keynes era convins de oportunitatea unei piețe bazate pe proprietate privată și concurență, însă a adoptat o poziție critică față de școala de gândire neoclasică, care se revendica de la teoria lui Smith.

Astfel, el a criticat faptul că „presupozițiile lor implicite sunt îndeplinite doar arareori ori niciodată, consecința imediată fiind incapacitatea de a găsi soluții pentru problemele economice ale vieții reale” (Keynes 1966: 319). Pe fondul crizei economice mondiale din 1929, Keynes pune sub semnul întrebării până și „mâna invizibilă”. Piața nu își regăsise echilibrul, cum ar fi fost de presupus după Smith, ci din contră, rata șomajului se încăpățâna să rămână ridicată, iar economia stagnează pe termen lung.

Keynes a identificat o spirală descendentă: dacă sunt produse mai puține mărfuri și oamenii sunt concediați, consumatorii și producătorii devin nesiguri, tendința lor fiind să cheltuiască mai puțin („panic saving”). Cererea scade în continuare, întreprinderile produc mai puțin și reduc tot mai multe locuri de muncă, se face și mai multă economie șamd. Criza se acutizează din ce în ce mai tare, iar economia poate intra într-o depresiune de durată. După criza economică mondială, mulți au fost de acord cu această explicație, fiindcă așa se petrecuseră lucrurile. Keynes a recunoscut nu doar situațiile în care piața liberă nu funcționează, ci a dezvoltat și un concept de gestionare economică anticiclică, care să permită remedierea.

*Keynes –
o cale de mijloc?*

*Critica lui Keynes
privind școala
de gândire neoclasică*

*Neîncredere în
„mâna invizibilă”*

*Pericolul unei
spirale
descendente
economice*

*Este solicitată
intervenția
activă a statului*

*Statul poate
avea rol de pilot
în astfel de
situații economice*

Statul ar trebui să intervină în piață în faza de scădere și să se substituie cererii private insuficiente; cu alte cuvinte, să se îndatoreze și să cheltuie mai mulți bani. Sau ar putea da mai mulți bani direct cetățenilor, de exemplu prin reducerea impozitelor. Există însă pericolul ca această măsură să nu aibă efect, dacă oamenii vor continua să economisească dintr-un sentiment de insecuritate. Mult mai eficace ar fi ca statul să efectueze cheltuieli directe, de exemplu prin construirea de drumuri și școli. Odată cu cheltuielile suplimentare, pot fi create locuri de muncă pentru mai mulți oameni. Aceștia vor consuma mai mult și vor genera cerere, așa încât se pune în mișcare o spirală pozitivă. Keynes a explicat mecanismul în felul următor:

„Dacă vom cheltui mai mult de 150 de milioane de lire sterline, toți oamenii vor avea un venit mai mare; iar cei care sunt șomeri nu vor mai avea nevoie de indemnizații de șomaj. Totodată, aceste cheltuieli vor da de lucru altor oameni. Bani vor circula în economie și vor fi cheltuiți pentru mărfurile cele mai diverse, așa încât nu se vor concentra doar în câteva industrii.” (Keynes 1939, citat după: Weinert 2008)

*„Pe termen lung,
suntem toți morți”*

În felul acesta, a argumentat renunțarea la credința că piața își regăsește întotdeauna automat echilibrul, așa cum presupusese Smith. Este cunoscută expresia mai sus citată a lui Smith: „Pe termen lung, suntem toți morți”. El a apelat astfel la responsabilitate politică, deoarece este mai important să creezi astăzi locuri de muncă și să generezi creștere decât să ai o speranță vagă într-un viitor mai bun și într-o piață care se autoreglează. Acest lucru devine cu atât mai limpede, cu cât ne uităm la situația economică din țările Europei de Sud, în special la șomajul în rândul tinerilor.

Totuși, Keynes a recunoscut că intervenția în piață este riscantă, deoarece sunt dificil de apreciat momentul potrivit și dimensiunea corectă a intervenției:

„Realitatea cea mai frapantă este caracterul problematic enorm care subzistă în privința solidității bazelor fundamentale pe care suntem obligați să ne efectuăm calculele de evaluare a viitoarelor noastre beneficii. Cunoștințele noastre despre factorii care vor determina beneficiile investițiilor, după câțiva ani, sunt de obicei limitate și adesea fără mare valoare.” (Keynes 1966: 126)

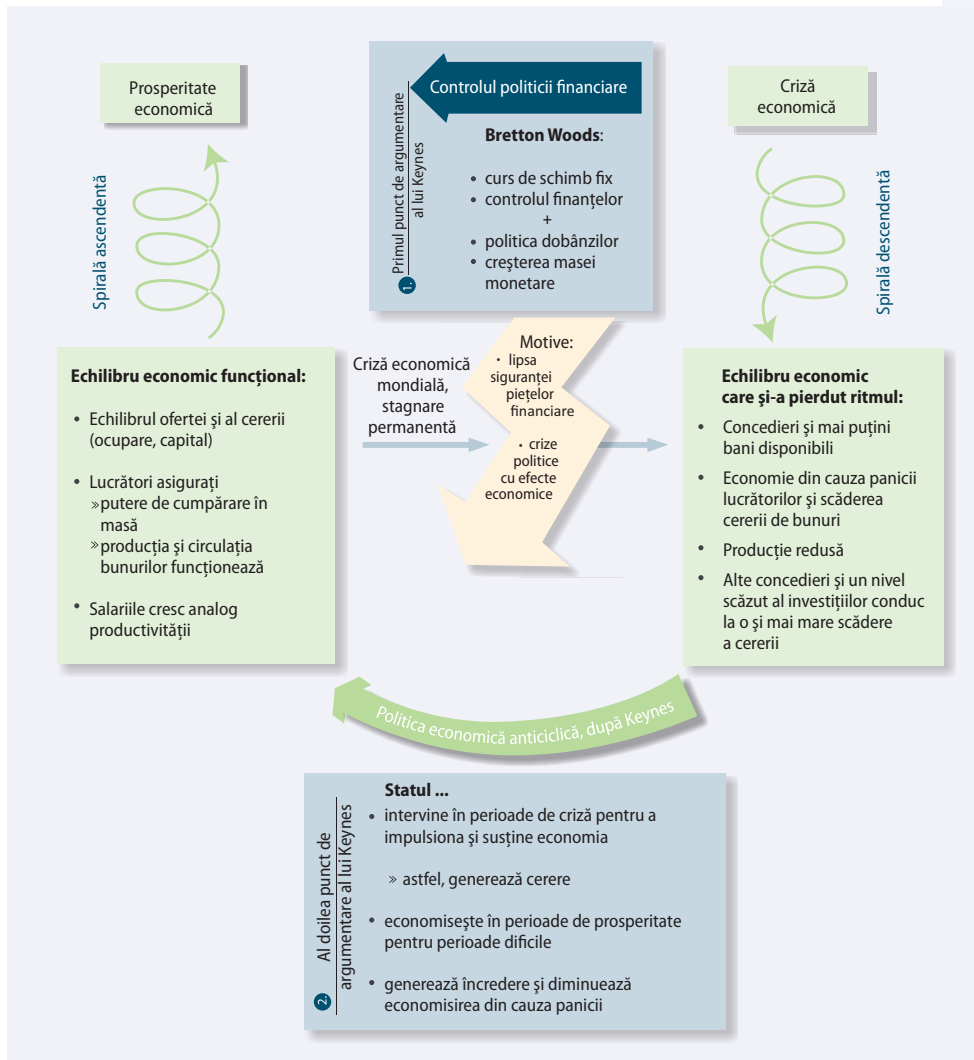

Fig. 3: Structura schematică a argumentației lui Keynes

Analizele și recomandările lui Keynes cu privire la necesitatea intervenției statului au fost atât de marcante în epoca sa, încât se vorbește despre o „revoluție keynesiană”, cu care el s-a poziționat atât împotriva lui Smith, cât și a lui Marx. Reacțiile au fost corespunzătoare: liberalii și conservatorii l-au tratat pe Keynes ca pe un socialist deghizat, iar marxștii i-au reproșat în schimb prea marea încredere în piață. Ceea ce este cert e faptul că John Maynard Keynes s-a opus dictaturilor care începeau, în acea epocă, nu numai în Germania să se instaleze; prin recomandările sale a dorit să salveze democrația.

Așa numita revoluție a lui Keynes

„Sistemele de stat autoritare contemporane par să rezolve problema șomajului, în detrimentul performanței și al libertății. Este sigur că lumea nu va mai tolera șomajul care, cu excepția câtorva perioade de reviriment, are legătură cu individualismul capitalist de la ora actuală – ceea ce, în opinia mea, este inevitabil. Printr-o analiză corectă a problemei, ar trebui să fie posibilă vindecarea maladiei și, în același timp, salvagardarea performanței și a libertății.” (Keynes 1966: 321)

„Legea psihologiei”

În plus, Keynes a reușit ca prin „legea psihologiei” să evidențieze faptul că redistribuirea este de dorit nu numai din rațiuni sociale, ci fiindcă este rezonabilă și la nivel economic. O economie dinamică are nevoie de o cerere suficientă. Deoarece odată cu creșterea salariului crește economisirea și scade tendința de consum, este rezonabil ca persoanele cu salarii mai mici să obțină mai mult venit, pentru că la nivelul lor rata de economisire este mai scăzută.

*Amprenta lui Keynes
asupra sec. al XX-lea*

Keynes și-a pus amprenta asupra secolului al XX-lea cum nu a mai reușit nici un alt economist. Recomandările sale au fost aplicate pentru prima dată în SUA, în cadrul politicii „New Deal” inițiate de președintele democrat Franklin D. Roosevelt, începând cu 1933. În primul rând, investițiile publice, cum ar fi cele pentru infrastructură, au crescut considerabil; în al doilea rând, prin creșterea prestațiilor sociale a fost întărit consumul, deoarece oamenii fără venituri sau cu venituri insuficiente prezintă o rată mică de economisire. Teoriile lui Keynes au reprezentat doctrina predominantă până în anii '70. În Germania, au fost reprezentate în special de către economistul Karl Schiller care a fost ministru federal de finanțe și al economiei social-democrat în perioada 1966-1972. În acea perioadă chiar și președintele conservator al SUA Richard Nixon a afirmat: „Acum suntem toți keynesieni.”

*Problemele
keynesianismului*

De la mijlocul anilor '70 ai sec. al XX-lea, keynesianismul a intrat în criză. Politica bugetară anticiclică nu funcționa așa cum o concepușe Keynes. Cheltuielile în perioade de criză au crescut, dar datoriile bugetare nu au fost rambursate atunci când economia a funcționat mai bine. În consecință, datoria publică s-a acumulat, iar marja de manevră pentru cheltuielile deficitare s-a redus de la o criză la alta. La toate acestea s-au adăugat cele două crize ale petrolului. Odată cu creșterea enormă a prețurilor petrolului, s-a instalat un cerc vicios: salariile au crescut, însă prețurile crescând la energie au consumat din nou surplusul; salariile au fost mărite din nou, dar această măsură a antrenat o creștere a inflației, punând o nouă presiune pe salarii.

Stagflația: apariția simultană, în aceeași perioadă, a stagnării și inflației. (Das Wirtschaftslexikon 2017)

Sistemul Bretton Woods: În 1944, la o conferință care s-a desfășurat în stațiunea americană Bretton Woods, a fost decisă arhitectura financiară internațională postbelică. Esența acestuia o reprezenta un sistem monetar internațional în care fluctuațiile cursului de schimb erau amortizate prin intermediul dolarului american. Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Mondială au fost create pentru atribuirea de credite internaționale și regularizarea pieței financiare. Sistemul Bretton Woods s-a menținut până în 1973. După turbulențe pe piața monetară, cursul de schimb fix cu dolarul a fost abolit, ceea ce a marcat sfârșitul stabilității pieței financiare.

Programele de redresare economică au început să nu mai aibă nici un impact. Economia stagnează, în paralel cu inflația galopantă (stagflație).

În cele din urmă, din poziția de negociator din partea Marii Britanii, Keynes a jucat un rol decisiv în edificarea așa-numitului sistem Bretton-Woods. Keynes considera că una din cauzele esențiale ale instabilității din evoluția economiei mondiale ar fi dezechilibrele comerciale globale. Acestea apar atunci când unele economii naționale importă pe termen lung mai mult decât exportă (devenind astfel state debitoare), în timp ce altele sunt state creditoare și exportă mai mult decât importă. Planul său pentru o uniune de clearing prevedea, printre altele, ca statele creditoare să fie împiedicate să obțină

excedentul comercial cu ajutorul unei monede subevaluate. Pentru a reechilibra exporturile mari, uniunea de clearing ar fi urmat să dea impulsuri de creștere a cererii interne și astfel de creștere a importurilor. O economie națională poate face acest lucru prin salarii mai mari sau mai multe investiții. Keynes afirma însă că este important ca această adaptare a statelor creditoare să fie cuplată cu ajustări ale țărilor cu deficit comercial, astfel încât efortul reformelor structurale destinate depășirii dezechilibrelor să fie repartizat ambelor părți (vezi Skidelsky 2010: 260–264). Discuția pe această temă a rămas de actualitate de-a lungul vremii, dacă privim la crizele comerciale și crizele datoriilor din lume și la gestionarea dezechilibrelor în Europa.

Dar în 1944, Keynes nu și-a putut impune poziția. În cadrul nou înființatului sistem Bretton-Woods, de structurare a relațiilor economice internaționale, a fost creat Fondul Monetar Internațional (FMI). Acesta acordă țărilor cu deficite o asistență financiară pentru depășirea unor probleme de lichiditate, dar ea este condiționată de

Sistemul Bretton-Woods

Lectură suplimentară:

Robert Skidelsky (2010), Die Rückkehr des Meisters. Keynes für das 21. Jahrhundert (Reintoarcerea maestrului. Keynes pentru secolul al XXI-lea), München

diminuarea cererii interne și îmbunătățirea competitivității. Este vorba de reforme subsumate ulterior noțiunii de „Consens de la Washington”: dereglementare, privatizare și liberalizare. Astfel, reducerea salariilor și cheltuielilor statului urma să echilibreze deficitul comercial prin scăderea importurilor și creșterea exporturilor. În felul acesta, FMI a pus însă de fiecare dată povara costurilor de ajustare doar pe seama statelor cu deficite.

Consensul de la Washington s-a impus, începând cu anii 1980, tocmai prin politica economică neoliberală dusă de Margaret Thatcher în Marea Britanie și de Ronald Reagan în SUA. După o perioadă îndelungată de politici economice liberale, începând cu criza pieței financiare din 2007, se aude tot mai tare apelul la intervenția statului pe o piață în mare parte dereglementată. Și-au făcut apariția neoliberalii și neo-clasicii, care au mizat pe o politică de stimulare a ofertei, favorabilă antreprenorilor.

Consensul de la Washington: Această noțiune desemnează o agendă de politici economice, urmată de Fondul Monetar Internațional (FMI), începând cu anii 1980, în cazul unor state în curs de dezvoltare, lovite de crize economice și de spirala datoriilor. Creditele se acordau acestor state numai cu condiția unor reforme pentru liberalizarea comerțului, dereglementare și privatizare a întreprinderilor de stat. În politica fiscală, Consensul de la Washington cerea reducerea impozitelor, iar deficitele bugetare urmau să fie eliminate în mare măsură prin reducerea cheltuielilor. Odată cu Consensul de la Washington, abordările neoliberale și cele care dirijau oferta s-au impus și la nivel internațional. Din cauza numeroaselor probleme și a experiențelor ulterioare crizei financiare începând cu 2007, FMI discută intens, în special în departamentul său științific, despre modul în care ar trebui să arate o nouă și mai bună agendă de politici economice după Consensul de la Washington.

Se remarcă o reîntoarcere la ideile lui Keynes. Nici nu este de mirare, deoarece ceea ce a scris Keynes despre piețele financiare internaționale este mai actual ca niciodată:

„Speculatorii pot fi la fel de inofensivi precum baloanele de săpun pe șuvoiul stabil al spiritului întreprinzător. Situația devine însă serioasă dacă dorința de a întreprinde ajunge să fie un balon de săpun în vârtejul speculatorilor. Dacă evoluția capitalului unei țări ajunge tributară activităților subsidiare ale unui cazinou, se poate prevedea că munca este rău făcută.” (Keynes 1966: 134)

2.2. Tipuri ideale în teoria economică

În dezbaterea politică cotidiană ideile lui Smith, Marx sau Keynes sunt omniprezente. Dacă un politician liberal vrea să limiteze statul exclusiv la rolurile sale principale și spune că statul nu ia parte la soluționarea problemei, ci este el însuși problema, discursul acelui politician corespunde gândirii lui Adam Smith. În contextul capitalismului global descătușat, cu piețe care scapă tot mai mult de sub control, abordările lui Keynes sunt iarăși actuale cu soluții pentru dirijarea economiei de piață. Iar dacă vedem imagini din fabrici situate în țări în curs de dezvoltare, în care muncitorii cos îmbrăcăminte timp de 14 ore pe zi pentru un salariu de mizerie, nu suntem departe de analizele lui Marx.

Nu trebuie să fim surprinși, fiindcă, în termenii tipurilor ideale³, Smith, Marx și Keynes prezintă trei viziuni economice diferite, readuse în atenție de diferite grupări politice atunci când se pun probleme de distribuire, de raport între piață și stat ori de alte subiecte de politică economică. Cele trei tipuri ideale pot fi descrise astfel:

1. Statul trebuie să stea în afara proceselor economice. Aspirația pentru proprietate privată este forța motrice a actului economic, motiv pentru care trebuie să fie intangibilă (concepția libertariană bazată pe Smith).
2. Sistemul economic capitalist bazat pe proprietatea privată a mijloacelor de producție și pe concurență generează exploatarea și pauperizarea maselor. De aceea va fi abolit (concepția comunistă, bazată pe Marx).
3. Ordinea economică se bazează pe proprietate și economie de piață, dar statul intervine în economia națională prin reglementare, redistribuire și control macroeconomic, adică prin controlul deliberat al cererii. Proprietatea privată este garantată, dar are – în același timp – și o legătură socială, cât și responsabilități față de comunitate (democrația socială, bazată pe Keynes).

Discursul acestor teorii economice ne arată clar: o piață total necontrolată va eșua la fel ca încercările de a elimina complet sistemul economiei de piață.

³ „Tipuri ideale” înseamnă aici, în sensul lui Max Weber, exagerarea deliberată a realității pentru ordonarea și înțelegerea segmentelor de realitate socială în planul ideilor; însă, „tipuri ideale” mai înseamnă și că în acest volum introductiv este posibilă o privire simplificată asupra ideilor relevante.

*Smith, Marx
și Keynes
în zilele noastre*

1. Capitalismul pur

2. Anti-capitalism

*3. Capitalismul
coordonat*

Istoria ne învață că atât radicalismul de piață, cât și abolirea totală a acestora au eșuat. Capitalismul trebuie să fie dirijat și coordonat, dacă se dorește apropierea de valorile democrației sociale. Programul de la Godesberg al SPD a rezumat aceste idei în 1959, sub influența economistului Karl Schiller, într-o formulă elocventă: „Piață atât cât este posibil, planificare atât cât este necesar.”

Dar care sunt provocările pe care coordonarea și reglementarea capitalismului le creează pentru sfera politică și societate?

Teoriile economice prezentate trebuie judecate întotdeauna numai prin prisma epocii lor, pentru a putea deduce din ele recomandări practice pentru politicile economice actuale. Istoria ne-a arătat că – altfel decât prevestea Karl Marx – capitalismul nu a fost distrus de contradicțiile sale interne. Dar, spre deosebire de așteptările lui Adam Smith, nici nu a atins un echilibru armonios, ci a rămas sensibil la crize, în sensul lui Keynes. Este motivul pentru care, în științele economice, a continuat permanent dezbaterea privind cele mai bune rețete de politică economică. În funcție de ipotezele de lucru și teoriile de la care pleacă economiștii, ei ajung la concluzii foarte diferite privitoare la aceeași problemă.

Într-o perioadă în care se discuta despre politica neconvențională a Băncii Centrale Europene (BCE) de a practica dobânzi reduse, în presă se puteau citi titluri precum: „Economiștii germani acuză BCE de finanțarea statelor”⁴ sau „Germania profită de Draghi. Economiști de top laudă BCE”⁵. Economiștii participau activ la dezbaterile actuale de politică economică și monetară, dar puteau adopta poziții foarte diferite. În anul 2013, de exemplu, 246 de economiști din Germania și din străinătate semnau un apel în care indicau cu claritate avantajele și necesitatea programului de cumpărare a titlurilor de stat de către BCE.⁶ În schimb, alți 136 de economiști au adoptat un document de poziție în care reproșau BCE că, prin programele de cumpărare de titluri, încalcă fundamental propriul mandat al asigurării stabilității prețurilor precum și interdicția unei finanțări a statelor.⁷

4 <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/eurokrise/neuer-appell-deutsche-oekonomen-werfen-der-erbstaatsfinanzierung-vor-12569316.html>.*

5 <http://www.n-tv.de/wirtschaft/Fuehrende-Oekonomen-loben-die-EZB-article17466261.html>.*

6 <https://berlinoeconomicus.diw.de/geldpolitik/ein-aufruf-zur-unterstuetzung-des-anleihekaufprogrammsomt-der-europaeischen-zentralbank/>.*

7 <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/eurokrise/neuer-appell-deutsche-oekonomen-werfen-der-erbstaatsfinanzierung-vor-12569316.html>.*

Episodul ne arată că, de fapt, nu există o opinie dominantă în științele economice. Acest lucru se întâmplă din două motive principale:

În primul rând, economia este, ca toate științele, clădită nu pe stâncă, ci pe teren mlăștinos, după cum a spus filozoful Karl Popper. Cu alte cuvinte, datele, faptele și observațiile pe care își fondează economiștii concluziile nu sunt precise sau pot fi, pur și simplu, eronate.

În al doilea rând, științele economice au în mare măsură un set de valori la bază. Spre deosebire de științele naturii, ipotezele și teoriile lor sunt determinate de concepții privind natura ființei umane și a societății. Un economist care își imaginează că omul este un *homo oeconomicus* în căutarea profitului maxim va obține evaluări diferite de cele ale economistului pentru care omul este o ființă socială și complexă.

Jurnalistul economic Andreas Hoffmann a publicat un apel la modestie, arătând că este destulă ideologie în faptele despre care se pretinde a fi ca o „rocă” și pe care se bazează științele economice, așa încât recomandările economiștilor trebuie privite întotdeauna într-o manieră critică.

„Nu mă pot urca în nici un avion fără să mă gândesc la subvenții. Economiiștii urăsc subvențiile. Subvențiile vin din imperiul răului, ele paralizează economia. Totuși, fără subvenții, nu ar putea zbura nici un Airbus. Numai fiindcă unii șefi de stat au vrut să fie construite avioane, acum zburăm cu Airbus. Altfel, Boeing ar stăpâni înălțimile precum Bill Gates calculatoarele. [...] Sau puterea sindicatelor. Se pretinde că sindicatele reduc succesul întreprinderilor. Dacă este așa, de ce tocmai producătorii de automobile și constructorii de mașini germani, întreprinderile metalurgice și electrice germane au succes în toată lumea? De fapt, ar trebui să eșueze, fiindcă în aceste întreprinderi sindicatele sunt cele mai puternice. [...] De fapt, trimiterea la practică nu folosește mai deloc adevăraților experți în economie. Economistul va privi dezaprobator și va spune imediat că nu este vorba despre realitate, ci despre o ‚abordare de ordin politic’. [...] Totuși, de ce nici măcar direcția nu este adesea cea bună pe această hartă a lumii? Primul război mondial nu ar fi trebuit să înceapă niciodată, fiindcă economiiștii îl considerau nerentabil. Cu opt zile înainte de Joia neagră, în octombrie 1929, marele economist Irving Fischer spunea că niciodată nu se va produce un crah bursier. Nici un cercetător nu a prevăzut nici măcar una dintre cele cinci recesiuni din țara noastră, ca de altfel nici boom-ul internetului în anii '90.

*În primul rând:
nicio știință
nu este construită
pe „stâncă”*

*În al doilea rând:
concluziile economice
au la bază
un set de valori*

În toamna anului 2002, institutule prevedeau o creștere de 1,4% pentru 2003, în realitate, economia s-a contractat cu 0,2%; iar la ora actuală, toți se întreabă cum este posibil că se creează iarăși locuri de muncă în țară, iar economia înregistrează iarăși creșteri. Petrolul este prea scump, iar Angela Merkel ratează reformele.”

(publicat în „Süddeutsche Zeitung“, ediția din 16 septembrie 2006)

*Economia
nu este exactă
ca științele naturii*

Este deci clar că economia nu e o știință exactă ca științele naturii, care poate avansa predicții precise, ci se bazează pe ipoteze pentru elaborarea unor teze mai mult sau mai puțin plauzibile, testate empiric.

*Consecința:
exprimarea clară
a propriului
punct de vedere*

Ce consecință rezultă din recunoașterea acestei realități? Cu siguranță nu aceea că științelor economice trebuie să le fie negat caracterul științific ori că concluziile lor ar putea fi interpretate cum vrea fiecare. Important este însă faptul ca economiștii să-și exprime clar, pentru fiecare problemă abordată, ipotezele lor de lucru și punctele lor de vedere. Iar cei care citesc prezentarea rezultatelor lor, le vor putea situa în acest context de manieră adecvată și le vor putea interpreta corect.

*Două tabere:
politici axate pe ofertă,
politici axate pe cerere*

La fel de important este ca oamenii interesați de politică să știe că existe idei diferite în privința economiei și ca atare să nu considere opiniile unor economiști individuali adevăruri fundamentale, ci să le poată încadra în dezbaterea generală. Taberele din științele economice se pot împărți, în mare, între adepții politicii ofertei și cei ai politicii cererii – existând evident treceri fluide și puncte comune între cele două abordări.

*Politici axate pe ofertă:
Adam Smith,
David Ricardo,
John Stuart Mill*

Politici axate pe ofertă

Politicele centrate pe ofertă se revendică de la Adam Smith, fiind ulterior dezvoltate ca teorie neoclastică de economiști precum David Ricardo sau John Stuart Mill. Prin teoria monetarismului, Milton Friedman a

„Competitivitatea” și democrația socială:

Competiția este o componentă esențială a unei economii de piață, iar politicile axate pe ofertă sunt deseori justificate prin scopul stimulării competitivității în raport cu alte economii naționale. Competiția se poate desfășura pe două planuri: cel al prețului și cel al calității mărfurilor. O competiție liberă a celor mai mici prețuri duce la salarii de mizerie, condiții proaste de muncă și exploatarea mediului. Din perspectiva democrației sociale, este nevoie ca această competiție să fie limitată prin standarde sociale și ecologice, iar criteriile precum protecția muncii și a mediului să fie excluse din competiția unei economii de piață – de exemplu prin stabilirea și aplicarea, pe cât posibil la nivel mondial, a unor standarde în aceste domenii sau a unor interdicții la importul mărfurilor necorespunzătoare acestor standarde. (Das Wirtschaftslexikon 2017).

creat în anii 1960 și 1970 o teorie economică modernă axată pe ofertă, pe care a dezvoltat-o pentru a se delimita de keynesianismul dominant. Teoriile orientate spre ofertă se bazează pe ipoteza că, pe termen lung, piața liberă își va redobândi singură echilibrul, chiar și când perturbările economice sunt de natură externă – exact în sensul mâinii invizibile a lui Adam Smith. Astfel, actorii economici s-ar comporta ca un *homo oeconomicus*, fiind întotdeauna raționali și în căutarea propriului folos. Intervențiile statului asupra pieței ar perturba procesul de adaptare. În consecință, revendicarea principală a politicilor axate pe ofertă este să se creeze companiilor cele mai bune condiții în care ele să producă optim. De aici provine denumirea de „politica ofertei” ideea este ca oferta de mărfuri și servicii să fie optimizată. Oferta, spune teorema lui Say din cadrul teoriei ofertei, își creează singură cererea, pentru că din producția suplimentară se generează salarii și câștiguri suplimentare. Statul ar trebui să intervină cât mai puțin în piață, pentru că actorii liberi din economie pot lua decizii mai bune la nivel descentralizat. Subvențiile, proprietatea publică și reglementările ar trebui minimizate, taxele și impozitele reduse cât mai mult, pentru a oferi maximă libertate ofertei de a se manifesta economic. Salariile sunt văzute în primul rând ca un factor de cost care frânează activitatea economică și al cărui efect este amplificat de exemplu prin contribuții la asigurările sociale sau salarii prea mari, stabilite prin contracte colective.

Politicile axate pe cerere

Teoria economică centrată pe cerere a fost întemeiată de John Maynard Keynes și preluată de economiști precum Hyman Minsky sau Paul Krugman. Acest tip de politici economice contrazice – așa cum o fac și Marx și Keynes – ipoteza că piața liberă tinde spre stabilitate. Keynes și-a dezvoltat ideea având în vedere șomajul ridicat după criza mondială din anii 1930, când piața muncii nu a putut depăși singură subocuparea. Mai ales în perioadele de criză, actorii nu acționează rațional, iar Keynes vorbea în context despre „animal spirits”. De aceea, economiștii acestei școli de gândire mizează pe un rol activ al statului de stimulare a ocupării și stabilizării contextului economic. De importanță centrală este asigurarea unei cereri permanente într-o economie națională. În acest scop, salariile trebuie să crească cel puțin la fel de mult ca productivitatea. Henry Ford de pildă, care a introdus producția de masă în fabricile sale și a asigurat astfel un impuls de productivitate, se pronunța pentru salarii mai mari tocmai din considerente ale cererii. Lui i se atribuie citatul „Mașinile nu cumpără mașini”.

*Politicile axate
pe cerere:
John Maynard Keynes*

Atunci când consumul privat și investițiile se diminuează, statul trebuie să intervină cu programe de investiții și măsuri de stimulare a ocupării, pentru a compensa anticiclic lipsa cererii. Salariile sunt privite ca un factor al cererii cu efect de stabilizare a economiei, urmând să crească odată cu productivitatea. Cererea suplimentară face ca întreprinderile să investească din nou mai mult, ocuparea să crească și creșterea economică să rămână stabilă. Această formă a politicii anticiclice de stimulare a conjuncturii mai înseamnă însă și că, prin impozite mai mari sau cheltuieli reduse, statul nu permite cererii să crească prea mult. Excedentele bugetare ar trebui să fie folosite la reducerea datoriilor făcute prin programele de stimulare a economiei într-o recesiune, programe finanțate pe credit.

Aceste tipologii ideale reprezintă o încercare de încadrare a teoriilor din știința economică. Unii dintre exponenții mai cunoscuți ai acestei teorii merg însă dincolo de această schemă: de exemplu Joseph Alois Schumpeter, care nici nu admite că ar putea exista echilibre în capitalism și nu crede nici că un echilibru economic se pretează ca obiectiv al politicilor economice. Perspectiva sa asupra economiei nu este statică, ci dinamică. El înțelege capitalismul ca pe un proces al unei permanente „distrugerii creatoare” a unor întreprinderi și sectoare economice vechi prin inovații mai bune. Pe această abordare el își întemeiază școala de gândire a unei economii evoluționiste a inovării.

Institutele de cercetare în economie susțin adesea o anumită direcție fundamentală (axată pe ofertă sau pe cerere) în cadrul științelor economice și se orientează în funcție de una dintre teoriile menționate. În tendința lor, și cele nouă mari institute de profil din Germania se pot încadra ca mai degrabă „orientate spre ofertă” sau „orientate spre cerere”. Prin cercetările lor, ele exercită o influență care nu trebuie subestimată asupra dezbaterii privind politică economică. Acesta este motivul pentru care trebuie cunoscute convingerile lor economice profunde și avute în vedere în evaluarea analizelor și recomandărilor pe care le formulează. Toate cele nouă institute colaborează și între ele, în special la realizarea prognozelor economice care constituie baza fundamentală pentru bugetele publice și influențează planificarea din numeroase întreprinderi.

	Politica ofertei	Politica cererii
Idee de bază	Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill, Milton Friedman	John Maynard Keynes, Hyman Minsky, Paul Krugman
Tradiția de gândire	Întreprinderile trebuie să poată obține randamente bune în condiții cât mai favorabile și libere de influențe din partea statului.	O cerere permanentă în economie este asigurată printr-o gestionare anticiclică a ciclului economic. În acest fel sunt stabilizate creșterea economică și ocuparea.
Actori economici	Mereu raționali	Limitat raționali
Piața liberă	Tinde mereu spre echilibru	Este caracterizată de o instabilitate inerentă
Concepția asupra statului	Stat pasiv	Stat activ
Viziune asupra salariilor	Salariile sunt un factor de cost care are ca efect scăderea câștigurilor și a investițiilor.	Salariile sunt un factor al cererii și trebuie să crească odată cu productivitatea.
Și-a pus amprenta asupra perioadei	Din anii '80 ai sec. al XX-lea	anii '30 – '70 ai sec. al XX-lea, în mod crescând din nou începând cu anul 2008
Institute germane de cercetare economică	<ul style="list-style-type: none"> • ifo Institut für Wirtschafts forschung e. V. (ifo) • Institut der deutschen Wirtschaft Köln (IW) • Institut für Weltwirtschaft (IfW) • Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung (RWI) • Institut für Wirtschaftsforschung Halle (IWH) • Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung (ZEW) 	<ul style="list-style-type: none"> • Institut für Makroökonomie und Konjunkturforschung (IMK) • Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliches Institut (WSI) • Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (DIW)

Lectură suplimentară:
Michael Daurerstadt (2009), Krisenzeiten: Was Schulden vermögen und was Vermögen schulden, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

2.3. Misiuni esențiale și provocări ale politicilor economice actuale

Pentru a putea reglementa și coordona o economie de piață, politica economică trebuie să dea răspunsuri la două întrebări:

1. Care sunt regulile jocului după care trebuie să acționeze toți actorii unei economii de piață?
2. Unde trebui să intervină activ statul, pentru a urmări obiective de politică economică?

Cadrul de reglementare al economiei de piață

Prima întrebare ține de cadrul de reglementare din economia de piață și din sectoarele ei componente (agricultură, producție de energie etc.). Politicile economice care au ca țintă acest cadru de reglementare într-o economie de piață sunt, din acest motiv, denumite politici de reglementare. Aici este vorba de definirea drepturilor de proprietate, configurarea contractelor sau drepturile lucrătorilor la locul de muncă. În Germania, în politica de reglementare intră și autonomia de negociere a partenerilor sociali și astfel configurarea raporturilor dintre patronate și sindicate, precum și legislația anti-cartel, care interzice de exemplu fuziunile dintre companii prea mari, pentru a asigura o competiție funcțională fără monopoluri. **Politica de reglementare** este orientată pe termen lung și trebuie să reprezinte pentru companii, consumatori și lucrători o bază solidă pentru activitățile lor.

Intervențiile statului și investiții dincolo de cadrul de reglementare

A doua întrebare depășește stabilirea unui cadru de reglementare, pentru că evoluțiile economice precum tranziția energetică sau revoluția industrială, ori variații ale activității economice fac necesare intervenții directe sau investiții ale statului, dincolo de cadrul de reglementare al unei economii naționale. Aceste intervenții prin politici economice în activitățile și procesele unei economii de piață se numesc **politice procesuale**. Cele mai importante politici de coordonare a evoluției economice sunt politica monetară și cea fiscală. Un alt exemplu este subvenționarea energiilor regenerabile prin tarife garantate pentru energia verde introdusă în sistem. Tarifele sunt ajustate permanent și urmează a fi eliminate în momentul în care sursele regenerabile ating maturitatea de piață. Alte exemple pentru politici procesuale sunt modificările aduse cheltuielilor statului, permisiunea de a ține magazinele deschise în anumite duminici sau autorizarea de către ministrul economiei a unei fuziuni în interes public (așa-numita autorizare ministerială), pe care oficiul concurenței a interzis-o, de fapt, în temeiul legilor anti-cartel. Măsurile de politică procesuală sunt

luate de cele mai multe ori pe un orizont de timp scurt sau mediu, au o durată limitată și au ca obiect decizii discreționare de politică economică.

Politicile procesuale intervin în procesele de piață, pentru că, în acest caz, statul se distinge clar ca actor și influențează activ actorii pieței – de exemplu în favoarea unei anume direcții a tehnologiei, cum ar fi energia regenerabilă. Democrația libertariană, care susține garantarea de libertăți negative (adică a limitării intervenției statului), are așadar ca obiectiv minimizarea măsurilor de politică procesuală. Pentru acest tip de democrație, politica de reglementare este singura politică economică legitimă. Democrația socială, cea care ține cont atât de libertățile negative, cât și de cele pozitive, utilizează din acest motiv atât măsuri de politică de reglementare, cât și măsuri de politică procesuală. Unul din argumente este că democrația socială tinde spre armonizarea celor trei principii de politică economică: creștere, echilibru social, sustenabilitate.

Dar care sunt provocările cu care se confruntă azi politica economică? Ideea enunțată de Eduard Bernstein rămâne valabilă: „Problemele de politică economică sunt întotdeauna și probleme de distribuire; ele depind astfel de valori și nu sunt libere de ideologii sau de interese.” Politica economică trebuie pe de-o parte să ia decizii bazate pe valori, iar pe de-altă parte să echilibreze interese. Una din provocările actuale ale sistemului nostru economic, dar și ale societății în general, este desigur inegalitatea socială tot mai mare (vezi capitolul 2.4).

O altă provocare este modul în care trebuie configurată politica economică: cadrul de reglementare trebuie într-adevăr adaptat constant la noile evoluții, cum ar fi digitalizarea. Cu toate acestea, reformele adoptate dezordonat în cadrul politicii de reglementare duc la condiții incerte și îngreunează de exemplu planificarea investițiilor sau a altor decizii. Intervențiile pe linia politicii procesuale pot și ele crea incertitudine și, prin urmare, ar trebui comunicate în mod transparent, în special în ceea ce privește obiectivele și termenul la care expiră o măsură. Cu toate acestea, anumite evoluții necesită, de asemenea, reacții politice și ajustări prompte, iar politica economică trebuie să poată adopta măsuri în acest sens.

2.4. Mai multă egalitate: corectă economic, necesară politic, echitabilă social!*

La prima vedere, Germaniei îi merge bine: un număr record de persoane ocupate, un buget de stat bine echilibrat, o creștere economică slabă, dar pozitivă – și toate acestea în ciuda unui context internațional agitat.

*Inegalitatea
în Germania*

În același timp, trebuie să constatăm că Germania este una dintre țările în care inegalitatea socială a crescut cel mai mult. În funcție de datele la care ne raportăm, cei mai bogați zece la sută dintre locuitorii acestei țări dețin peste 50% din averea netă, în timp ce jumătatea inferioară dispune de doar 1%.

Prin comparație cu alte țări europene, în Germania există o distribuție deosebit de inegală a salariilor foarte mari și foarte mici. Inegalitatea înseamnă de cele mai multe ori și oportunități inegale. În Germania, originea socială determină oportunitățile de participare și avansare a oamenilor într-o măsură nemaîntâlnită aproape în nicio altă țară industrializată. Tot mai mulți oameni se simt lăsați în urmă și marginalizați, alții se tem de declinul social, prea mulți se îndepărtează, dezamăgiți, de democrație și parlamentarism.

*Inegalitate
și creștere*

Multă vreme a persistat mitul că inegalitatea era indispensabilă pentru creștere. Între timp, mulți economiști sunt mai degrabă convingși de contrariul acestei afirmații. În timp ce dezbateră internațională a avansat destul de mult, datorită unor voci proeminente, precum cea a economistului-vedetă francez Thomas Piketty („Capitalul în secolul XXI”) sau a defunctului economist britanic Anthony Atkinson, care a cercetat fenomenul inegalității („Inegalitatea. Ce putem face împotriva ei”), discursul german abia își ia avânt.

Există încă în Germania voci care avertizează împotriva pericolelor „egalitarismului”, atunci când vine vorba de combaterea diferențelor de venit și a concentrării ridicate a averilor. Firul narativ neoclasice, potrivit căruia inegalitatea creează creștere economică prin „efectul trickle-down”, a fost de mult timp infirmat, dar se pare că încă bântuie prin capul multor autoprocamați înțelepți ai politicilor economice.

* Extras ușor modificat din prefața la antologia „Egalitate! Corectă economic, necesară politic, echitabilă social” (în original: Gleichheit! Wirtschaftlich richtig, politisch notwendig, sozial gerecht), publicat de Jochen Dahm, Thomas Hartmann și Max Ostermayer. Mulțumim editurii J. H. W. Dietz Nachf., Bonn, pentru permisiunea de reproducere.

Între timp, peste 80 la sută din populație consideră că diferențele sociale din Germania sunt prea mari. Aproape la fel de mulți văd situația ca pe o amenințare pentru dezvoltarea economică. Și tocmai împotriva acestui fenomen avertizează majoritatea cercetărilor recente, în special cele derulate de organizațiile internaționale, cum ar fi OCDE, FEM și FMI, care nu sunt marcate de critici tipic de stânga la adresa capitalismului:

O inegalitate socială crescută și în creștere are un impact negativ asupra sistemului de sănătate și asupra oportunităților educaționale ale oamenilor mai săraci, afirmă studiile. Într-o lume globală, în care economia cunoașterii este foarte divizată, bazinul de talente din Germania este astfel redus. Ceea ce pun de-o parte gospodăriile cele mai înstărite se diluează tot mai mult pe piețele financiare internaționale și lipsește Germania de investițiile în economia reală. Acest lucru diminuează cererea agregată și frânează creșterea.

Egalitatea a fost unul dintre marile idealuri politice de la Revoluția Franceză încoace. În secolul al XIX-lea, mișcarea muncitorească a început să pledeze pentru egalitatea juridică și politică a cetățenilor. Pe lângă emanciparea lucrătorilor, a fost mereu vorba despre o libertate egală pentru toți. Există acum un consens puternic, cu greu câștigat, că egalitatea juridică și politică sunt o componentă esențială a democrației. Deși egalitatea este norma fundamentală în problemele de distribuire și nu mai necesită în sine nicio justificare, întrebarea cu privire la cât de multă inegalitate materială poate fi justificată prin nevoi și merite a fost dintotdeauna obiectul disputelor politice.

În situația actuală, este clar că misiunea momentului în care ne aflăm este să atingem o mai mare egalitate în sfera socială și economică. Este vorba despre reducerea decalajelor în condițiile de viață socială și economică, nu despre diversitatea însușirilor și orientărilor omului: nu „egalitarismul”, ci „egalitatea” tuturor oamenilor este ceea ce contează.

„Acolo unde distribuția inegală a veniturilor și a averii împarte societatea în cei care dispun asupra altora și cei asupra cărora se dispune, este încălcată libertatea egală și, prin urmare, este comisă o nedreptate. De aceea, justiția necesită mai multă egalitate în distribuția veniturilor, a averii și a puterii. Căci inegalitățile mari în distribuția lor pun în pericol egalitatea șanselor de viață. De aceea este necesară democrația socială.”
(Programul de la Hamburg, 2007:15)

*Impactul inegalității
sociale*

*Egalitatea în context
istoric și actual*

Asta mai înseamnă ceva: o democrație trebuie să combată permanent inegalitatea inerentă capitalismului, altfel se pune pe ea însăși în pericol. Super-bogații transformă influența economică într-una politică, cei rămași în urmă nu absentează doar de la vot, iar încrederea publică și, astfel, fundamentul conviețuirii se erodează.

Dar ce este de făcut? Cum poate fi oprită destrămarea societății? De cât de multă egalitate am avea nevoie pentru a avea raporturi echitabile? Și la câtă inegalitate poate rezista democrația noastră?

Antologia „Egalitate! Corectă economic, necesară politic, echitabilă social” (în original: Gleichheit! Wirtschaftlich richtig, politisch notwendig, sozial gerecht), apărută la editura J. H. W. Dietz Nachf., Bonn, analizează cauzele și efectele diferitelor tipuri de inegalitate și propune soluții concrete. Volumul reprezintă un tablou captivant de analize, idei și oportunități.

În cadrul proiectului »Gute Gesellschaft – Soziale Demokratie #2017plus« (Societatea bună – democrația socială #2017plus), Friedrich-Ebert-Stiftung, împreună cu parteneri din domeniul științific, politic, sindical și al societății civile, a promovat discursul egalității în Germania prin intermediul unor studii și evenimente. O societate bună are nevoie de dezbateri, de schimburi de opinii – uneori de confruntări – cu privire la noi idei și instrumente.

Direcția însă este clară: mai multă egalitate este un deziderat corect din punct de vedere economic, întrucât inegalitatea inhibă creșterea economică sustenabilă. Ea este necesară și din punct de vedere politic, atunci când, din cauza frustrării, mulți întorc spatele societății sau caută alternative politice aparent simple și apare și pericolul dominației câtorva puțini asupra celor mulți. Mai multă egalitate este echitabilă și din punct de vedere social, fiindcă prea multă inegalitate limitează șansele oamenilor la participare și promovare precum și libertatea lor individuală.

Jochen Dahm / Thomas Hartmann /
Max Ostermayer (coord.)

EGALITATE!

Corectă economic, necesară politic, echitabilă social

352 de pagini

Broșată

26,00 euro

Data apariției: noiembrie 2017

ISBN 978-3-8012-0507-2

Inegalitatea socială în creștere periclitează democrația, coeziunea socială, creșterea economică și bunăstarea. Ce este de făcut? Acest volum cercetează cauzele și efectele diferitelor tipuri de inegalitate și oferă, pe lângă această analiză, și propuneri concrete de soluționare. Multă vreme a persistat mitul că inegalitatea era indispensabilă pentru creștere. Între timp, economiștii sunt convingși mai curând de contrariul. Tot mai mulți oameni se simt lăsați în urmă și marginalizați, alții se tem de declinul social, prea mulți se îndepărtează, dezamăgiți, de democrație și parlamentarism. În pas cu vremea în care se discută în sfârșit în cheie progresistă despre tema inegalității, cartea surprinde o captivantă fotogramă a oportunităților. Căci un lucru este clar: o societate bună are nevoie de mai multă egalitate.

Cu contribuții semnate de Frank Bandau, René Bormann, Saša Bosančić, Michael Dauderstädt, Frank Decker, Ferdinand Fichtner, Naika Foroutan, Julia Friedrichs, Wolfgang Gaiser, Markus M. Grabka, Dierk Hirschel, Marei John-Ohnesorg, Jürgen Kohl, Christian Krell, Malte Lübker, Mascha Madörin, Steffen Mau, Jonathan Menge, Wolfgang Merkel, Thomas Meyer, Kerstin Ott, Hannah Pflanzelt, Kate Pickett, Thomas Rixen, Christina Schildmann, Severin Schmidt, Ulrich Schneider, Wolfgang Schroeder, Sonja Steffen, Ralf Stegner, Anita Tiefensee, Heinrich Tiemann, Achim Truger, Richard G. Wilkinson, Till van Treeck.

Jochen Dahm

născut în 1981, Director al Academiei pentru Democrație Socială, prin care Friedrich-Ebert-Stiftung a creat o platformă de reflecție asupra unor întrebări politice fundamentale.

Thomas Hartmann

născut în 1982, referent în cadrul Academiei pentru Democrație Socială a Friedrich-Ebert-Stiftung. Activează în proiectul »gute gesellschaft – soziale demokratie #2017plus« al FES, unde se ocupă de capitolul inegalității sociale.

Max Ostermayer

născut în 1986, a lucrat în cadrul proiectului »gute gesellschaft – soziale demokratie #2017plus« al Friedrich-Ebert Stiftung, unde s-a ocupat de capitolul inegalității sociale.

2.5. Noi pionieri ai gândirii: spre științe economice pluraliste

De la keynesianismul anilor 1970 la Consensul de la Washington din anii 1990

Care dintre cele două teorii este mai influentă? După cum am descris, politica keynesiană axată pe cerere a fost dominantă la nivel internațional de la Marea Criză din anii 1920 până în anii 1970. Dar în anii 1970, turbulențele din economia mondială s-au intensificat odată cu abandonarea sistemului monetar Bretton-Woods și în urma a două șocuri ale prețurilor petrolului, când prețurile petrolului au crescut masiv, din cauza încetinirii producției în statele OPEC. Rezultatul a fost o economie globală în stagnare și o creștere a prețurilor, adică inflație. Ca urmare a creșterii prețurilor la petrol, au urcat și costurile energetice. În această situație, o stimulare a economiei după modelul keynesian a eșuat, deoarece nu lipsa cererii, ci costurile energetice mai mari au afectat activitatea economică. În acest caz, impulsivitatea cererii prin rețeta lui Keynes a stimulat doar inflația, astfel încât politicile neoclasiche centrate pe ofertă au renăscut. Liderii care au impus politici axate pe ofertă au fost, începând cu anii 1980, Ronald Reagan în Statele Unite și Margaret Thatcher în Marea Britanie și, într-o măsură mai mică, Helmut Kohl în Germania.

Economiștii germani înclină majoritar spre politicile axate pe ofertă

Majoritatea economiștilor germani înclină în continuare spre politicile economice axate pe ofertă. Acest lucru poate fi văzut, de exemplu, în recomandările de acțiune pe care le formulează Consiliul Experților Economici pentru Evaluarea Dezvoltării Macroeconomice (în original: Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung), ai cărui membri sunt numiți și „înțelepții economiei”) în raportul său anual pentru guvernul federal.

În dezbateră privind un pluralism mai accentuat în științele economice, studenții din întreaga lume s-au reunit în organizații precum Rețeaua de Științe Economice Pluraliste din Germania (în original: Netzwerk Plurale Ökonomik). În foruri de dezbateră și în cadrul unor evenimente proprii, ei discută despre diferitele teorii și despre economiști din trecut și din prezent, pentru a nu fi, așa cum spunea Keynes, sclavi ai unui singur gânditor economic. O scurtă privire de ansamblu a altor mari gânditori în economie poate fi găsită în prezentările din paginile ce urmează.

Milton Friedman și schimbarea monetaristă

Scurtă biografie:

- 1912–2006
- Fondator al „Școlii de la Chicago”, un contra-proiect la keynesianism
- A fost consultant al dictatorului chilian Augusto Pinochet și al președintelui american Ronald Reagan

Citate:

„Avem un sistem care din ce în ce mai mult taxează munca și subvenționează șomajul.”

„Responsabilitatea socială a unei companii constă în mărirea profitului.”

Într-un moment de consens asupra tezelor lui Keynes privind Marea Criză și asupra misiunilor statului în domeniul politicii economice, Milton Friedman a elaborat o contra-propunere. În opinia sa, criza anilor '30 nu a fost generată de eșecul piețelor financiare, ci de politica monetară a Băncii Centrale Americane (Rezerva Federală – Fed). Înainte și pe parcursul crizei, banca centrală a permis o reducere masivă a masei monetare prin falimentele băncilor, în loc să intervină activ din poziția de creditor de ultimă instanță și să pună băncilor la dispoziție lichiditate proaspătă (Friedman și Schwartz 1971).

Friedman a criticat importanța cererii în teoria lui Keynes. El se îndoia că cheltuielile guvernamentale temporar mai mari vor crește consumul oamenilor. Pentru că oamenii ar ști că un plan de stimulare a economiei nu le va crește veniturile obișnuite pe termen lung, ei nu vor mai consuma. Prin urmare, pentru Friedman, politica fiscală nu era potrivită ca instrument al politicii de stimulare economică. El considera însă politica monetară ca eficientă cel puțin pe termen scurt. Ratele scăzute ale dobânzilor ar putea crește cererea pe termen scurt. Dar acest efect este limitat, deoarece nivelul prețurilor ar crește și el după un timp, având în vedere cererea ridicată. Drept urmare, pe termen lung, politica monetară nu ar avea niciun efect asupra creșterii, ci doar asupra inflației, care ar crește și ea odată cu o masă monetară mai mare.

Discipolul lui Friedman, Robert Lucas, se îndoia chiar de eficacitatea pe termen scurt a politicilor monetare și fiscale. Potrivit lui Lucas, oamenii au „așteptări raționale” cu privire la viitor: jucătorii de pe piață anticipează o creștere a masei monetare și cresc imediat prețurile. Chiar și cheltuielile guvernamentale mai mari ar fi considerate

Friedman: contra-proiect la Keynes

*Robert Lucas:
lipsa eficacității
politicilor monetare
și fiscale*

creșteri de impozite pe viitor, astfel încât consumul privat nu ar crește, ci, dimpotrivă, chiar ar scădea. În opinia sa, politicile monetare și fiscale nu pot afecta economia sau șomajul nici pe termen scurt, nici pe termen lung (Lucas 1972).⁸ Friedman și Lucas au primit ambii premiul Nobel pentru economie.

Eficiența pieței după Friedman

Friedman a derivat din teoria sa despre monetarism o agendă de politici economice prin care așeza din nou piața în centru și împingea statul ca factor perturbator în afara jocului: politica fiscală nu ar trebui să aibă rol de stimulare a economiei, iar politica monetară ar avea efecte – cel mult – pe termen scurt. În opinia sa, intervenția statului în economie, chiar dacă urmărește obiective corecte, este problematică. Friedman a crezut în eficiența pieței și a subliniat că reducerile de impozite și dereglementarea ar fi importante și necesare pentru a dezlănțui forțele pieței. De asemenea, Friedman privea critic statele asistențiale.

Importanța lui Friedman în anii 1970

Agenda sa politică a fost, de asemenea, bine primită de politicieni, inclusiv pe fondul problemelor keynesianismului din anii 1970 (vezi Capitolul 2.3). Margaret Thatcher în Marea Britanie și Ronald Reagan în SUA i-au pus în aplicare agenda politică; așa cum a făcut-o și Fondul Monetar Internațional în furnizarea de ajutor financiar țărilor aflate în criză. Friedman a fost consultant nu doar pentru președintele Reagan, ci și pentru dictatorul chilian Augusto Pinochet. De asemenea, Deutsche Bundesbank (Banca Centrală a Germaniei) și-a orientat de multe ori politica după ideile lui. Consecințele acestei politici pot fi observate în creșterea inegalității, a problemelor sociale și a crizelor economice și financiare începând cu anii 1980, astfel încât tezele lui Friedman și ale altora în știință și politică sunt în prezent puse deschis sub semnul întrebării.

8 Ipoteza unor așteptări raționale simplifică dezvoltarea unor modele matematic-econometrice, dar, în cadrul științelor macroeconomice, ea este respinsă de reprezentanții economiei comportamentale.

Friedrich August von Hayek și problema informațională a statului

Scurtă biografie:

- 1899–1992
- Profesor la London School of Economics în anii 1930 și 1940, von Hayek a fost un concurent al lui Keynes.
- Din 1962, profesor la Universitatea Freiburg im Breisgau
- Cel mai important exponent al Școlii austriece

Citate:

„Faptul că în orânduirea unei economii de piață intră cunoașterea mai multor fapte decât ar putea să știe orice individ sau chiar orice organizație reprezintă motivul esențial pentru care economia de piață realizează mai mult decât oricare altă formă de organizare economică.”

„Cu cât mai mult planifică statul, cu atât mai dificil îi este individului să planifice.”

La fel ca Friedman, Friedrich August von Hayek este considerat un reprezentant al liberalismului economic. Dar el și colegii Școlii austriece de economie au criticat – cum o făceau și curentele de stânga – accentul pus de științele economice consacrate pe modelele matematice de echilibru. Ca argument pentru superioritatea pieței, von Hayek nu a invocat eficiența sau infailibilitatea acesteia. În opinia sa, oamenii nu sunt nici pe deplin raționali, nici pe deplin informați. Dacă informații complete ar fi cu adevărat accesibile – afirma von Hayek –, atunci statul ar putea obține prin planificarea centrală un rezultat la fel de eficient ca economia de piață. Dar tocmai problemele fundamentale ale informației și imperfecțiunea pieței sunt cele care fac pentru von Hayek din economia de piață cel mai bun sistem de organizare pentru gestionarea unor bunuri și resurse rare.

Cunoașterea și informațiile necesare actelor comerciale individuale sau măsurilor de politică economică ar fi disponibile în cea mai mare parte doar în mintea actorilor din gospodăria și întreprinderi. Prin urmare, cunoștințele necesare ar exista doar la un nivel descentralizat, astfel încât și deciziile economice ar trebui să fie luate cât mai descentralizat. În acest fel se garantează că informația relevantă este disponibilă la maxim la nivelul celor implicați în tranzacții economice. Deoarece astfel cunoștințele nu sunt disponibile într-o formă concentrată, intervențiile pe piață prin politici economice sau încercarea de a planifica pe deplin o economie sunt sortite în sine

*Economia de piață,
cel mai bun sistem
de reglementare*

*Pentru decizii
economice
descentralizate*

eșecului. O economie planificată centralizată nu ar fi în măsură să procure și să proceseze informațiile disponibile doar la nivel descentralizat (von Hayek 1945).

Pentru politica economică, teoria lui Hayek presupune ca statul să se retragă din toate procesele și să asigure doar funcționarea „ordinii spontane” a pieței prin proprietatea privată și impunerea prin drept a respectării contractelor de către toți actorii economici (inclusiv de către stat). Organizarea proceselor economice se asigură în acest caz prin contracte, care însă, pe fondul necunoașterii evenimentelor viitoare, evoluează prin acord reciproc – adică spontan. Rămân doar regulile și instituțiile care s-au dovedit viabile. La altele se va renunța, astfel încât, în modul în care von Hayek înțelege piața, ordinea spontană se manifestă ca un proces evolutiv de dezvoltare și adaptare ulterioară a contractelor și instituțiilor. Orice încercare de a înlocui această ordine spontană cu planificarea statului eșuează din cauza problemei informaționale a statului și duce la totalitarism, având în vedere încercarea constantă a statului de a obține informații prin supraveghere și represiune (von Hayek 2014).

Accentul pus pe ordinea spontană și respingerea regulilor adoptate la nivel central, indiferent dacă sunt dictatoriale sau democratice, determină conceptul de libertate al lui von Hayek. Prin libertate, el înțelege exclusiv depășirea constrângerilor de către stat (libertatea negativă). Von Hayek respinge libertățile pozitive, cum ar fi egalitatea de șanse în educație, care ar trebui să fie finanțate prin impozite ca bunuri publice, și le consideră o ingerință în libertatea negativă. În plus, von Hayek distinge între lipsa libertății prin constrângerea statului și noțiunea de putere, pe care o definește în termeni pozitivi ca fiind „capacitatea de a ajunge la un deziderat” (von Hayek 1991: 163).

Potrivit lui Hayek, dacă în urma lipsei de educație sau de capital cineva nu are puterea de a utiliza ordinea spontană existentă în favoarea sa, nu avem de-a face cu o lipsă de libertate (vezi Butterwegge et al., 2007: 62-65). Acest mod unilateral în care von Hayek înțelege libertatea contrazice ideea democrației sociale de a pune semn de egalitate între drepturile negative și cele pozitive.

Hyman Minsky și instabilitatea piețelor financiare aparent stabile

Scurtă biografie:

- 1919–1996
- Critic al gândirii neoclaseice, el pornește de la opera lui Keynes.
- În urma crizei financiare, lucrarea sa privind piețele financiare se bucură de o nouă atenție.

Citat:

„Stabilitatea duce la instabilitate. Cu cât mai stabile devin lucrurile și cu cât mai mult timp rămân stabile, cu atât mai instabile vor deveni atunci când intervine criza.”

Hyman Minsky a criticat faptul că, în științele economice, opera lui Keynes mai conta doar în măsura în care din cauza întârzierilor în ajustarea prețurilor, piețele se reechilibrau și ele cu întârziere. La fel ca Keynes, și Minsky respingea ipoteza răspândită conform căreia piețele – în special piețele financiare – ar fi întotdeauna eficiente. Dimpotrivă, Minsky a subliniat că crizele economice și financiare nu trebuie privite ca simple șocuri, care afectează economia din exterior, ci că astfel de crize sunt generate de însuși sistemul economic capitalist (Minsky 1992).

Minsky se referă în acest sens la Keynes, care considera sistemul monetar și bancar capitalist nu doar un instrument necesar pentru comerțul cu mărfuri. Piețele financiare fac astfel posibilă finanțarea tranzacțiilor pe un orizont mai lung decât o anumită perioadă de timp: investițiile într-o companie sunt finanțate prin datoriile din prezent – dar profiturile vor fi generate abia în viitor, când datoriile vor fi plătite cu adaosul reprezentat de dobândă. Minsky merge un pas mai departe și afirmă că inclusiv statele și chiar gospodăriile private ar finanța o parte din cheltuieli sau din consum prin datorii.

Din această caracteristică esențială a capitalismului financiar modern, Minsky deduce, de asemenea, sensibilitatea sa inerentă la crize. Din punctul său de vedere, jucătorii pieței financiare nu acționează neapărat rațional, ci sunt influențați de starea de spirit. Cu cât mai mult timp rămâne stabilă creșterea economică, cu atât este mai mare încrederea în stabilitate. Astfel, apetența pentru risc a actorilor crește. Minsky ilustrează această idee cu exemplul în care cineva cumpără o locuință: în mod normal, la încheierea unui contract de credit pentru achiziția unei locuințe ne asigurăm că venitul împrumutatului este suficient de mare pentru ca acesta să poată plăti datoria

Minsky se referă la Keynes

Sensibilitatea la criză a capitalismului financiar modern

și dobânda din venitul său în perioada următoare. Cu toate acestea, dacă oamenii – atât bancherii, cât și gospodăriile – sunt deosebit de optimiști, atunci un credit imobiliar ar putea fi acordat și numai cu condiția ca debitorul să achite doar dobânda în primii ani (poate nici atât). Ambele părți speculează că valoarea casei va crește, deci va trebui doar să fie vândută în timpul construcției sau ulterior, iar datoria poate fi finanțată chiar cu profit.

Astfel, Minsky a anticipat explicația crizei financiare de pe piața imobiliară americană începând cu 2007. Acolo s-a format o bulă speculativă gigantică, care a adus sistemul bancar internațional în pragul prăbușirii. La începutul mileniului, apetitul pentru risc a crescut inclusiv fiindcă nimeni nu se mai aștepta la crize autentice. În căutarea unor profituri și mai mari, au fost acceptate riscuri din ce în ce mai mari și au fost dezvoltate noi instrumente de securizare (procedura de transformare a datoriilor în titluri tranzacționabile, n. trad.) și asigurare, pentru a face gestionabile riscurile în creștere. Atâta timp cât prețurile locuințelor continuau să crească, sistemul putea continua să funcționeze. Dar, în momentul în care au început să scadă, euforia s-a transformat în panică. Prețurile locuințelor s-au diminuat, iar împrumuturile nu au mai putut fi rambursate. Întrucât creditele se tranzacționau pe piețele financiare, nu numai piața imobiliară, ci și sistemul financiar internațional în ansamblul său au fost rapid amenințate de o prăbușire din cauza falimentului instituțiilor centrale.

Recomandările de politică economică formulate de Minsky pot fi împărțite în măsuri pe termen scurt și pe termen lung: pe termen lung, o mai bună reglementare trebuie să asigure evitarea de exagerări și asumări excesive de riscuri în sistemul financiar. Pe termen scurt, în cazul unei crize care se răspândește, statul, respectiv banca centrală trebuie să acționeze ca un așa-numit creditor de ultimă instanță (engl.: lender of the last resort). Motivul este că, la fel ca atunci când sunt euforice, piețele financiare reacționează exagerat în perioadele de criză și sunt de aceea predispușe la o panică periculoasă, care poate face criza mult mai rea decât s-ar justifica de fapt. Prin urmare, din punctul de vedere al lui Minsky, garanțiile și pachetele financiare pentru salvarea băncilor, adoptate în urma crizei financiare, au fost decizia corectă, în timp ce refuzul guvernului american de a proteja banca de investiții Lehman Brothers de la insolvență a înrăutățit criza.

Elinor Ostrom: soluția pentru tragedia bunurilor comune

Scurtă biografie:

- 1932–2012
- Specialistă în economia mediului
- A înființat un centru de cercetare care a centralizat peste 1000 de studii de caz privind utilizarea cu succes a unor bunuri insuficiente la nivel local
- Prima și până azi singura femeie laureată a Premiului Nobel pentru economie

Citat:

„Ceea ce am ignorat noi este ce pot face cetățenii și cât de importantă este o reală participare a oamenilor, în loc să avem pe cineva la Washington, care creează o regulă.”

Una dintre problemele principale ale științei economice este modul de abordare a celui tip de bunuri de la al căror consum nu poate fi exclus nimeni, dar care tind să se epuizeze odată cu creșterea consumului. Tragedia unor astfel de „bunuri comune” poate fi întâlnită în mai multe situații din lumea noastră. Un exemplu tipic este pescuitul: dacă toți ar prinde pește în mod nelimitat, atunci stocurile de pește, care nu se pot reface decât limitat într-un anumit orizont de timp, se vor epuiza curând. Și, din moment ce pescarii aflați în rivalitate știu că, atunci când alții prind mai mult, propria lor captură se va diminua, toți cei implicați vor încerca să prindă cât mai mult pește.

Dilema este că nimeni nu este încurajat să recurgă la un pescuit moderat pentru supraviețuirea populației de pește. În timp ce teoriile convenționale oferă doar două soluții – privatizarea sau naționalizarea – Elinor Ostrom a dezvoltat o alternativă pe baza cercetării empirice asupra succeselor în gestionarea unor astfel de bunuri, deoarece de multe ori, localnicii rezolvă problema acestor bunuri în felul lor – fără implicarea statului sau a trecerii bunurilor în proprietatea privată. De exemplu, în anii 1920, pescarii de homari din statul american Maine au aplicat câteva reguli pentru a proteja stocurile de homar pe cale de dispariție și au dezvoltat un sistem de control cuprinzător. De exemplu, pescarii au marcat femelele gestante cu un „V” și le-au eliberat. În plus, semnul „V” de pe animale îi indicau instantaneu pe cei care doreau să paraziteze sistemul – un mecanism de control simplu și eficient (Stollorz 2011).

Din punctul de vedere al lui Ostrom, este important de știut că o regulă generală nu va funcționa pentru întreaga paletă de regiuni, culturi și bunuri comune diferite.

Bunuri comune

Dincolo de privatizare și etatizare: despre gestionarea bunurilor comune

Principii de elaborare a regulilor de gestionare

Localnicii știu cel mai bine care sunt regulile care funcționează cel mai bine pentru gestionarea bunurilor comune. Prin urmare, Ostrom a dedus din cercetările sale empirice principii logice pentru elaborarea unor astfel de reguli. Acestea includ, printre altele, delimitarea clară a utilizatorilor legitimi și a bunului comun (de exemplu un lac) de mediul său. În plus, trebuie asigurată verificarea comportamentului corect. Prin intermediul unor sancțiuni etapizate, care prevăd o pedeapsă minoră în cazul unei prime încălcări, dar sancțiuni semnificativ mai severe pentru recidivă, actorii implicați se pot adapta mai bine la regulile adoptate. Această abordare îmbunătățește, de asemenea, acceptarea generală a sistemului de control. Mecanismele bine gândite de soluționare a conflictelor ajută la rezolvarea litigiilor între utilizatori sau în raport cu autoritățile implicate. Este important ca guvernele să le ofere localnicilor drepturi de a stabili reguli negociate autonom. Întrucât bunurile comune tind să depindă reciproc unul de celălalt în sisteme socio-ecologice, se creează un sistem de instituții încapsulate („guvernare policentrică”), care nu funcționează ierarhic, ci adiacent, și negociază reciproc (Ostrom [1990] 1999).

*Cercetările lui Ostrom,
model pentru
repartizarea refugiaților*

Cercetările lui Ostrom au arătat că aranjamentele descentralizate privind regulile pentru bunuri comune funcționează bine chiar și cu peste 1 000 de participanți. Acest lucru este ilustrat în prezent și de cantitatea din ce în ce mai mare de aplicații software open-source de pe internet, pentru a căror programare cooperează voluntar și se coordonează între ei un număr mare de oameni. Actualitatea cercetărilor lui Elinor Ostrom se reflectă și într-o propunere de repartizare a refugiaților în Europa, evocată de Gesine Schwan la jumătatea anului 2016. În loc să centralizeze distribuția pe cote pentru statele membre, municipalitățile din teren ar trebui să decidă singure dacă și câți refugiați doresc să primească. În funcție de numărul de refugiați admiși, municipalitățile ar trebui să primească o subvenție de la un fond UE. Pentru că până și în țări sceptice ca Polonia, există comunități locale precum cea din orașul Wrocław, care sunt dispuse să accepte refugiați. În acest fel, decizia este luată la nivel local. Cetățenii sunt implicați direct și decid concret asupra capacității de primire și a modului în care aceasta trebuie organizată. Astfel, „cetățenii indignați” devin parteneri în politica locală (Lobenstein 2016).

Paul Krugman – de la noua teorie a comerțului la lupta împotriva politicii de austeritate

Scurtă biografie:

- S-a născut în 1953.
- A primit Premiul Nobel pentru noua sa teorie a comerțului.
- Cunoscut pe plan internațional pentru comentariile acide din „New York Times”

Citat:

„Guvernele din ziua de azi ar trebui să cheltuiască mai mult, nu mai puțin, și anume atâta timp, până când sectorul privat va fi din nou în măsură să susțină singur creșterea economică. Doar că, în ultima vreme, programele de austeritate, distrugătoare de locuri de muncă, sunt considerate cheia de boltă a gândirii.”

Paul Krugman este cunoscut ca un comentator pasionat al evoluției economice globale actuale. Milioane de oameni din întreaga lume îi urmăresc contribuțiile, pentru că știe să explice cu ușurință probleme economice complexe. Krugman a devenit cunoscut în mediul academic pentru noua sa teorie a comerțului.

Până acum se presupunea că activitatea comercială are sens mai ales atunci când are loc între țări cu deosebiri, fiindcă ambele țări se pot specializa. Krugman contrazice această idee, invocând realitatea. De fapt, comerțul are loc mai ales între țări similare, în special între țările industrializate. Ele nu schimbă bunuri și servicii care diferă, ci unele foarte asemănătoare. Până în ziua de azi, de exemplu, Germania livrează numeroase automobile în Franța și invers. Pe de altă parte, țările în curs de dezvoltare participă în mod semnificativ mai puțin la comerțul mondial și preiau, de regulă, doar etape de fabricație simple și prost plătite.

Krugman explică această structură a comerțului mondial prin relația dintre costurile fixe și cele variabile. Costurile fixe sunt de exemplu cele suportate pentru construcția și operarea unei fabrici. Costurile variabile apar, printre altele, pentru achiziționarea materiei prime prelucrate, de exemplu oțelul. Cu cât un produs este fabricat în cantități mai mari, cu atât costurile fixe – deseori mari – scad în raport cu costurile variabile. Economiiștii vorbesc despre obținerea unor efecte de scalare. Acest lucru este contrabalansat de cerere – cumpărătorii nu doresc întotdeauna același produs, ci un peisaj diversificat de produse. Aceste interese contrare sunt armonizate prin comerț: producătorii primesc acces la piața mondială, pe care o pot aproviziona mai

*Krugman și
noua teorie
a comerțului*

*Raportul dintre
costurile fixe și
cele variabile;
structura
comerțului global*

ieftin prin producția de masă, iar cumpărătorilor li se oferă o varietate mai mare de către ceilalți furnizori străini. Deși Krugman se exprimă cu o voce puternică în favoarea comerțului global, cercetările sale referitoare la țările în curs de dezvoltare sugerează, de asemenea, că numai prin producția de masă ele pot oferi pe piața mondială produse ieftine și pot deveni competitive. Cu toate acestea, companiile industriale noi, recent formate, au dificultăți de a face față concurenței internaționale dure. Prin urmare, măsurile protecționiste pot avea un sens pentru țările în curs de dezvoltare, până când acestea vor dezvolta companii competitive la nivel internațional (Rodrik 2011).

Resuscitarea ideilor keynesianiste

Începând cu anii 2000, Krugman a pledat în dezbaterile publice și pentru resuscitarea ideilor keynesiene. Deși salută pachetele de stimulare economică puse în aplicare în SUA și Europa în perioada de criză din 2008, el critică faptul că nu merg suficient de departe (Krugman 2009 și 2012). În Europa, în special Germania ar constrânge țările din sudul Europei să adopte politici de austeritate cu efecte devastatoare, din punctul lui de vedere. El compară politica de austeritate cu practica medievală a sângerării provocate și, deși mai ales în Grecia situația s-a înăsprit constant, Germania și Troica au insistat asupra austerității (Krugman 2015).

Analiza lui Krugman privind criza din zona Euro

Krugman contrazice ipoteza potrivit căreia criza euro este o criză a datoriilor suverane. Acest lucru ar fi încă valabil pentru Grecia, dar nu și pentru Spania sau Irlanda, unde datoria suverană a fost chiar diminuată în perioada anterioară crizei. De exemplu, Spania ar suferi mai curând de pe urma prăbușirii prețurilor umflate de pe piața imobiliară internă, iar politicile de austeritate impuse în Europa împiedică investițiile urgent necesare și o recapitalizare durabilă a sistemului bancar. În schimb, Krugman solicită Europei să lanseze un pachet cuprinzător de stimulente economice, care ar trebui să ofere sudului Europei o nouă perspectivă. De asemenea, Germania ar trebui să își reducă excedentul comercial, crescând importurile prin salarii mai mari și investiții guvernamentale. Krugman salută măsurile luate de Banca Centrală Europeană. În ceea ce privește inflația, el consideră o creștere temporară a nivelului ei, de exemplu de 4% în loc de 2%, drept acceptabilă în vederea reducerii datoriei.

Mariana Mazzucato și statul-antreprenor

Scurtă biografie:

- S-a născut în 1968.
- Economistă specialistă în inovare la University of Sussex
- A fost cooptată de șeful Labour, Jeremy Corbyn, în forumul consultanților economici ai partidului
- Pentru cartea „The Entrepreneurial State” (apărută în germană sub titlul: „Das Kapital des Staates. Eine andere Geschichte von Innovation und Wachstum”) a primit în anul 2016 Premiul „Hans Matthöfer” pentru publicații economice ale Friedrich-Ebert-Stiftung

Citat:

„Pentru a ataca provocările societății, cum ar fi schimbările climatice, șomajul juvenil, obezitatea, îmbătrânirea și inegalitatea, statul trebuie să conducă – nu prin simpla corectare a eșecurilor pieței, ci printr-o recreare activă a piețelor.”⁹

Multă vreme, în științele macroeconomice a predominat opinia că statul nu ar trebui să influențeze politica economică. Când vine vorba de stimularea inovațiilor și a noilor modele de afaceri, piața s-ar pricepe mai bine decât statul. Subvențiile specifice unor tehnologii, cum ar fi tarifele de alimentare prevăzute în Legea privind resursele regenerabile de energie pentru curentul din surse eoliene, solare, din biomasă, surse hidro- sau geotermale, sunt respinse de Consiliul German al Experților Economici ca o distorsionare a competiției (SVR Wirtschaft 2015: 323-327). În schimb, statul ar trebui să facă doar cercetare fundamentală și să încredințeze restul activităților antreprenoriale pieței.

Mariana Mazzucato respinge această viziune distorsionată asupra statului. Din punctul ei de vedere, statul a jucat deja un rol crucial într-un număr mare de inovații – de exemplu, prin stabilirea standardelor, finanțarea proiectelor de cercetare specifice sau investițiile directe. În trecut, potrivit lui Mazzucato, statul a contribuit semnificativ la dezvoltarea rețelei feroviare și a electrificării, a industriei informatice, a internetului sau a tehnologiilor de mediu. Ea descrie într-un mod remarcabil rolul politicii americane în succesul corporației globale Apple: în ciuda liniei sale de produse inovatoare și extinse, dezvoltată de-a lungul multor ani, grupul a cheltuit doar o parte

9 Traducere liberă din Mazzucato (2015)

foarte mică din cifra de afaceri pe cercetare și dezvoltare, în comparație cu alte grupuri internaționale din industria internetului și comunicațiilor. Mazzucato dovedește că

Apple s-a concentrat cu succes pe integrarea cunoștințelor existente în noile produse. Cele mai multe tehnologii inovatoare pentru iPhone, cum ar fi tehnologia bateriei sau sistemul de comandă vocală Siri, sunt clar atribuite proiectelor de cercetare guvernamentale (Mazzucato 2014). Mazzucato nu uită însă să amintească de meritul lui Steve Jobs și al companiei Apple în dezvoltarea ideilor inovatoare de integrare a acestor tehnologii. Cu toate acestea, ea subliniază că succesul antreprenorial necesită nu numai inițiativă individuală, ci și asistență și condiții-cadru potrivite, oferite de societate.

Rolul antreprenorial al statului pe viitor

Prin urmare, cartea lui Mazzucato, „Statul antreprenorial”, a devenit un bestseller, care furnizează până astăzi idei pentru politică economică și de stimulare a inovării din Germania și Europa (Mazzucato 2014). Și în viitor, rolul antreprenorial activ al statului va fi necesar pentru a obține o creștere economică inovatoare, dar și pentru a face față provocărilor societății, precum schimbările climatice și obiectivele ambițioase de reducere a emisiilor de CO₂. Potrivit lui Mazzucato, este nu doar inevitabil, ci și necesar ca statul să mizeze pe tehnologii și companii specifice, întrucât companiile nu răspund din proprie inițiativă la provocările societății sau dezvoltă tehnologii noi, inovatoare, dar și riscante. Mazzucato atribuie asta aversiunii față de risc a sectorului privat, deoarece investitorii care oferă capital de risc (în engl.: venture capitalists) sau marile companii investesc în tehnologie nouă doar atunci când statul a mizat deja pe acea tehnologie și, prin urmare, a suportat el însuși riscul.

Pentru o libertate mai mare de acțiune a factorului politic-administrativ

Din rolul central al statului în procesele de inovare, Mazzucato deduce un imperativ: factorul politic și administrația trebuie să-și asume mai apăsat inițiativa. Cei care se limitează la corectarea eșecurilor pieței nu vor dezvolta idei pentru a iniția în mod activ noi evoluții economice inovatoare. În loc să externalizeze gândirea antreprenorială, factorii de decizie din politică și administrație ar trebui să dezvolte ei înșiși tocmai aceste abilități. Aceasta deoarece numai un stat inteligent poate avea succes cu propriile sale calități antreprenoriale.

Thomas Piketty și inegalitatea din capitalism

Scurtă biografie:

- S-a născut în 1971
- Cartea sa de 800 de pagini, „Capitalul în secolul al XXI-lea,” a devenit un bestseller mondial și a primit în 2015 premiul „Cartea politică” al Friedrich-Ebert-Stiftung.

Citat:

„Idea de la care pornesc nu este de a impozita, pentru a distruge bunăstarea bogaților. Este vorba de a spori bunăstarea claselor de jos și în clasa de mijloc.”

Prin cercetările sale asupra inegalității în capitalismul ultimilor 200 de ani, Thomas Piketty dă un impuls pentru dezbaterile științifice și publice. Contribuția sa se bazează pe colectarea și analiza datelor privind evoluția veniturilor și a averii societăților industrializate occidentale. Spre deosebire de majoritatea studiilor privind distribuția, fondul său de date nu se bazează pe datele din sondajele în gospodării, ci pe statistici oficiale ale impozitelor pe venituri și avere. În plus, Piketty analizează problema distribuirii veniturilor și a averii, mult prea des evitată de către economiști.

Piketty însuși rezumă argumentul său central după cum urmează: „Dacă rentabilitatea capitalului este constant mai mare decât rata de creștere a producției și a venitului, cum a fost cazul până în secolul al XIX-lea, și amenință să devină din nou regula în secolul al XXI-lea, capitalismul generează automat inegalități inacceptabile și abuzive, care contestă radical principiul meritocrației, pe care se bazează societățile noastre democratice” (Piketty 2014: 13-14).

Piketty subliniază că, judecând empiric, capitalismul a dus întotdeauna la un proces de concentrare crescândă a veniturilor și a averii. Cu excepția celor două războaie mondiale, în care această dinamică fusese întreruptă de distrugerea totală a bunurilor, urmate de o perioadă în care veniturile mari și averea erau impozitate deosebit de mult, capitalismul a avut tendința inerentă de a concentra progresiv bunăstarea în mâinile câtorva puțini.

El identifică această dinamică din datele care arată că de creșterea economică, adică bunăstarea suplimentară generată într-un an, beneficiază mai mult cei care au venituri din capital și din profit decât cei cu venituri salariale. Piketty nu consideră că această evoluție ar surveni în urma vreunei politici prin care elitele înstărite

Efectele capitalismului pun sub semnul întrebării principiul meritocrației

Capitalismul implică o concentrare a bunăstării în mâinile celor puțini

dobândesc în mod ilegal un venit excesiv. Mai degrabă, ea este o lege a capitalismului, al cărei efect chiar s-ar intensifica de-a lungul anilor: dacă, într-un astfel de scenariu, beneficiarii veniturilor din capital și profit economisesc din nou o parte considerabilă a acestora, ei vor primi în anul următor o parte și mai consistentă din creșterea economică. Și pentru că, pe măsură ce veniturile cresc, se poate economisi mai mult, averea celor bogați crește și mai mult, în timp ce gospodăriile sărace nu pot beneficia de acest proces de autoconsolidare.

Din cauza acestei tendințe esențiale de inegalitate a capitalismului, Piketty vede pericolul ca acesta, luat în sine, să fie incapabil să distribuie venituri și averi în funcție de performanță. În schimb, el observă evoluții către o societate în care moștenirile obținute fără merite vor determina apartenența la cei bogați. Piketty consideră că creșterea inegalității este și o amenințare pentru coeziunea socială și funcționarea democrației. În recomandările sale politice, Piketty menține în mod deliberat un ton abstract, pentru că el vrea mai întâi să dea oamenilor de gândit. Deși susține un impozit global pe avere și rate de impozit de până la 80% pentru procentul superior al veniturilor, chiar el consideră aceste reforme nefezabile din punct de vedere politic.

Cercetătorul Anthony Atkinson s-a bazat pentru cartea sa din 2016 despre inegalitate pe ideile lui Piketty, dar în același timp îl contrazice, afirmând că influența elitelor bogate asupra politicii are un rol semnificativ în inegalitate. El crede că redistribuirea prin sistemul fiscal este importantă; el subliniază, totuși, că societatea trebuie să influențeze veniturile deja atunci când sunt generate pe piață, iar inegalitatea de pe piață nu ar trebui corectată doar prin redistribuire ulterioară. Atkinson propune, de asemenea, un impozit progresiv pe moșteniri, precum și acordarea unei așa-numite moșteniri sociale, care oferă tuturor oamenilor un capital de start atunci când ajung la vârsta majoratului. Prin propunerile sale creative și amănunțite pentru depășirea inegalității, Atkinson oferă posibile răspunsuri la întrebările ridicate de analiza empirică a inegalității a lui Piketty (Atkinson 2016).

3. SISTEME ECONOMICE ȘI ORDINI ECONOMICE

În acest capitol

- vorbim despre relația dintre capitalism și democrație, care este o relație de tensiune, dar și una bazată pe sprijin reciproc;
- descriem diferitele tipuri de capitalism care se deosebesc numai prin gradul lor de coordonare;
- explicăm noțiunea de „economie socială de piață“;
- prezentăm punctul de vedere al democrației sociale în ceea ce privește influențele pozitive și inconvenientele globalizării.

3.1. Capitalism și democrație

Pe coperta sa din martie 2008, revista economică „manager magazin” titra „Supercapitalismul distruge democrația?”. Tot pe copertă apare o lăcustă. Articolul din „manager magazin” tematizează astfel un subiect care tratează o relație fundamentală de tensiune dintre democrație și capitalism.

Este interesant de constatat că multe dintre procesele de democratizare au legătură cu apariția piețelor libere. În Europa secolelor XVIII-

XIX, apelul la libertate individuală avea de-a face cu o economie clădită pe competiție liberă și proprietate privată. Odată cu această revendicare s-a manifestat și dorința de securitate juridică și de garantare a unor drepturi fundamentale, dar și voința de participare și reprezentare a cetățenilor în stat. Procesul de obținerea a independenței Statelor Unite ale Americii a fost declanșat sub lozinca „No taxation without representation!” („Nu impozitelor, fără reprezentare politică!”): așadar prin revendicarea ca participarea economică și cea politică să meargă mână în mână. După 1989, liberalizarea economică și democratizarea au fost procese simultane și în statele postcomuniste.

*Distruge
„Supercapitalismul”
democrația?*

*Legătură istorică:
între democrație
și capitalism*

Raportul dintre piață și stat

Deseori se consideră că statului i-ar reveni doar misiunea de adoptare a politicilor de reglementare, urmând să definească doar regulile jocului într-o economie de piață și să asigure respectarea lor. John Maynard Keynes a regândit însă complet raportul dintre piață și stat: „Important nu e ca statul să facă puțin mai bine sau mai rău exact ceea ce indivizii fac încă de pe-acum, ci să facă acele lucruri care acum nu se fac deloc.” (Keynes 2011 [1926]: 47).

Din perspectiva lui Keynes, activitățile pieței și ale statului nu ar trebui să se excludă, ci să fie complementare, pentru că, într-o economie națională modernă, piața nu își asumă toate funcțiile. Pe de o parte, statul își asumă furnizarea de așa-numite bunuri publice, cum ar fi apărarea națională, iluminatul stradal sau cercetarea fundamentală. De asemenea, piața nu își asumă anumite investiții riscante în tehnologii potențial inovatoare și de stimulare a creșterii, așa cum a relevat Mariana Mazzucato (Mazzucato 2014).

Pe de altă parte, mecanismul pieței este orb la provocările sociale sau de mediu ale economiilor respective.

Bunurile publice sunt bunuri destinate să fie liber accesibile tuturor, dar a căror utilizare de către neplătitori e dificil de împiedicat. Deoarece nu există un stimulent al profitului pentru furnizarea acestor bunuri, statul își asumă această sarcină și o finanțează prin impozite. Cei mai mulți economiști recunosc că statul este important în furnizarea de bunuri publice. Dar amploarea acestei responsabilități este și în prezent un subiect de dezbatere.

*Statele democratice
au mai mult succes
în plan economic?*

Mult timp părea să fie evident că, în mod fundamental, statele democratice au mai mult succes economic decât sistemele nedemocratice. Prosperitatea Occidentului și eșecul economic al blocului răsăritean păreau să dovedească acest lucru. Între timp, se constată că există și state fără constituție democratică, dar care pot înregistra un nivel înalt de creștere economică într-un sistem economic capitalist. Exemplul Chinei este cel mai la îndemână. Această țară a înregistrat o creștere economică fără precedent de când s-a transformat în țară capitalistă, începând de la sfârșitul anilor '70, fără însă să intre și într-un proces de democratizare. Nici în alte state nu se observă (încă?) mișcarea sincronă între liberalizare economică și politică. Dovada în acest sens se găsește în indexul anual „Economic Freedom of the World” care clasifică libertatea economică și politică. Primele două locuri ale libertății economice sunt deținute de Hong Kong și Singapore (vezi Gwartney ș.a., 2016).

Totodată trebuie reținut că există state cu sistem capitalist autoritar. Însă fiecare stat democratic existent se bazează pe o economie de piață.

Însă relația dintre democrație și capitalism nu este lipsită de tensiuni. Democrația se bazează pe egalitate: „one man, one vote” – fiecare vot exprimat să aibă aceeași greutate. Capitalismul merge mână în mână cu inegalitatea.

*Relația de tensiune
dintre democrație
și capitalism*

Inegalitatea poate, printre altele, să permită ca actori economici cu putere economică diferită să obțină o poziție de veto atât de dominantă, încât să rezulte o „democrație defectă”. Politologul Wolfgang Merkel definește noțiunea în modul următor:

*Inegalitatea
poate conduce la
„democrații defecte”*

„Democrațiile defecte sunt sisteme de putere care se caracterizează prin existența unui regim electoral democratic funcțional care reglementează accesul la putere, dar care pierde ca urmare a disfuncțiilor unuia sau mai multor subregimuri pilonii complementari care într-o democrație funcțională sunt indispensabili pentru asigurarea libertății, egalității și a controlului.” (Merkel et al. 2003: 66)

Aceasta înseamnă că au loc alegeri și că sunt prezente și alte elemente ale democrației, numai că acestea sunt subminate de factori perturbatori. O astfel de situație ar fi cea în care un actor din societate devine atât de puternic în societate încât poate să se opună deciziilor colective prin veto-ul său. Iată un exemplu: un investitor poate șantaja statul în legătură cu stabilirea unui anumit amplasament, amenințând că își retrace capitalul pentru a putea obține concesiile politice, cum ar fi reducerea restricțiilor impuse de normele de mediu sau de muncă. Un astfel de sistem poate fi descris doar ca democrație formală, nu însă și reală.

*Factori
perturbatori
pentru democrație*

Colin Crouch descrie această situație în cartea sa omonimă ca „post-democrație”. El vede trei probleme pentru democrație, care decurg din dintr-un capitalism devenit prea puternic: „Într-o lume, în care pe de o parte fluxurile de capital au un caracter global, iar pe de altă parte cei doi actori principali ai democrației – guvernele și cetățenii – acționează doar la nivel național, corporațiile multinaționale au șansa de a scăpa de suveranitatea statului național [și democrația asociată]” (Crouch 2008b: 4).¹⁰ Pe lângă globalizarea capitalismului nereglementată de vreo entitate legitimată democratic inegalitatea crescândă a societății rezultată din capitalism stă și ea în calea unei democrații funcționale. Grupurile vulnerabile din punct de vedere social adesea caracterizate prin locuri de muncă precare în sectorul serviciilor sunt tot mai puțin reprezentate în discursul politic inclusiv pentru că se simt abandonate și prin

*Crouch:
Postdemocrația*

10 Pentru efectele macroeconomice ale inegalității crescute din Germania, vezi Albig ș.a. (2016).

urmare, s-au îndepărtat de politică. Companiile mari și cetățenii înstăriți se organizează mult mai ușor – pentru că și dispun de resursele necesare – și astfel au o influență mult mai puternică, decisivă, asupra sistemului politic. Din aceste două probleme ale companiilor transnaționale și subreprezentarea unor grupuri sociale, Crouch deduce a treia problemă pentru democrație: întrucât clasa politică este din ce în ce mai strâns legată de interesele companiilor, îi lipsește conexiunea cu populația largă (Crouch 2008a).

În prima lucrare din această serie de manuale v-am prezentat (pg. 62-66 și pg. 89 și urmât). relația de tensiune existentă între democrație și capitalismul de piață, pornind de la *Teoria democrației sociale* a lui Thomas Meyer.

*Paradoxul
democrației*

Figura de mai jos prezintă paradoxul democrației: capitalismul este o precondiție a democrației; totuși, o piață insuficient reglementată poate crea condiții pentru contracararea participării tuturor, conducând astfel la o democrație defectă.

*Milton Friedman:
economia de piață
conduce spre
democrație*

Datorită acestei diferențieri și conștientizând riscurile capitalismului pentru democrație, democrația socială se deosebește de democrația libertară. Economiiști libertarieni, cum ar fi Milton Friedman, afirmă că economia de piață conduce și la libertate politică și democrație.

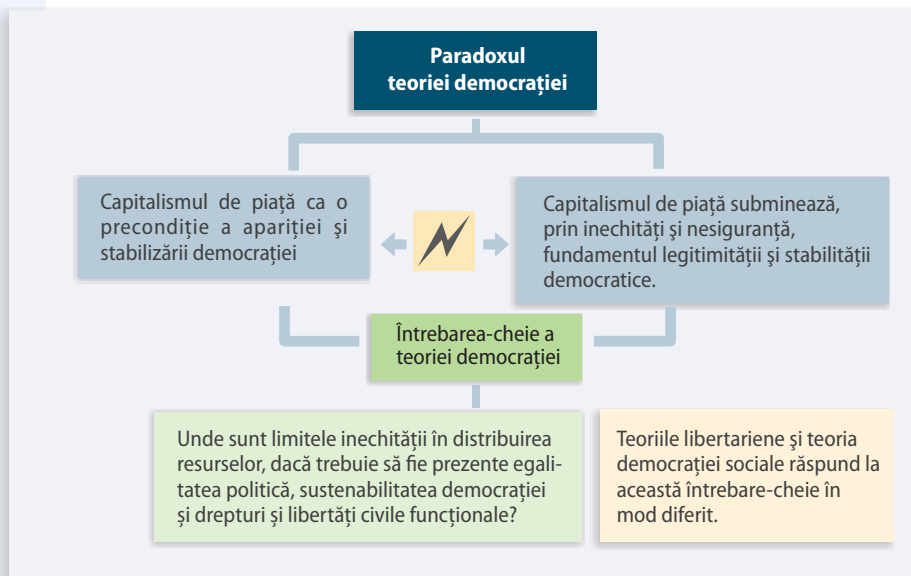

Fig. 4: Paradoxul teoriei democrației

Critica capitalismului a fost întotdeauna caracteristică stângii politice. Începând cu anii 1920, nu se mai vorbea despre distrugerea în stil marxist a capitalismului. Mulțumită unor pionieri ai gândirii precum Rudolf Hilferding sau Eduard Bernstein, s-a observat că el este destul de maleabil. Criticile aduse capitalismului nu au mai ajuns prea des printre prioritățile agendei politice. Dar capacitatea de a analiza critic capitalismul și de a trage concluziile corecte va fi crucială pentru viitorul democrației sociale.

De aici nu decurge o schimbare sistemică, deoarece o economie capitalistă coordonată este în continuare singura în măsură să ofere o democrație funcțională și un sistem economic stabil, ținând cont și de echilibrul social. Mai degrabă este vorba de o atenție sporită pentru diferitele curențe, pentru a putea discuta astfel despre opțiunile de reformă.

Sebastian Dullien, Christian Kellermann și Hansjörg Herr au arătat cum ar putea arăta un „capitalism bun” în cartea lor „Capitalismul bun... și ce ar trebui să se schimbe după criză ca să ajungem acolo” (Dullien ș.a., 2009). O reglementare adecvată și înțeleaptă a piețelor permite un model economic dinamic, de care să beneficieze toți oamenii.

În cartea sa „O lume mai bună”, economistul Giacomo Corneo (2014) se întreabă: „Și-a epuizat capitalismul resursele?” El identifică trei aspecte critice care pun în discuție fundamentele capitalismului și asupra cărora se opriese inclusiv Karl Marx în critica sa asupra capitalismului:

1. Capitalismul este risipitor.

Capitalismul risipește resurse. Pe de o parte, șomajul și facilitățile de producție nefolosite sunt un simbol pentru incapacitatea capitalismului de a mobiliza în mod semnificativ toate resursele disponibile pentru progres. Pe de altă parte, el se comportă risipitor cu resursele naturale, ceea ce se constată, de exemplu, din exploatarea deșănțată a pădurilor și a stocurilor de pește. Deși toate ființele umane ar putea trăi din producția agricolă globală, multe persoane mor încă de foame, în timp ce, pe de altă parte, obezitatea a devenit o problemă de sănătate în societățile industrializate. Dorința constantă de creștere și profit, pe de o parte, și de a avea cel mai recent produs, pe de altă parte a creat, de asemenea, un mod de producție care se bazează mai mult pe o achiziție constantă de produse noi decât pe utilizarea pe termen lung a bunurilor de larg consum. De ce este nevoie de creștere este de importanță secundară în capitalism, deoarece doar acumularea de profituri și capital este așezată în prim plan. Ciclurile de inovare din ce în ce mai

rapide în favoarea profiturilor pe termen scurt pot duce, de asemenea, la scăderea calității bunurilor individuale. Acest lucru vine în contrast cu un mod de consum în care decizia de cumpărare este determinată mai mult de prestigiu (publicitate) decât de valoarea de utilitate reală a unui dispozitiv.

2. Capitalismul este nedrept.

Capitalismul nu distribuie resurse sau bogăție generate în funcție de nevoi și merite, ci în funcție de puterea de cumpărare și de puterea de piață. Inegalitatea dintre nordul și sudul global, precum și între gospodăriile bogate și cele sărace este flagrant de mare. Prin moșteniri se dezvoltă dinastii întregi, care din generație în generație transmit pur și simplu averea dobândită, putând trăi din ea, adică de pe urma profiturilor obținute din mărirea capitalului și dobânzi. Thomas Piketty, un economist care a cercetat inegalitatea, a demonstrat elocvent acest lucru în lucrările sale. Din perspectiva sa și a multor alora, acest lucru contrazice o meritocrație echitabilă.

3. Capitalismul alienează.

Capitalismul are ca esență goana după tot mai multe venituri și capital. Această concentrare pe competiție și creșterea bunăstării materiale duce la înstrăinarea omului de munca sa, de consumul său și de participarea politică. Efortul de creștere a eficienței la locul de muncă duce la subdezvoltarea abilităților sociale. Mai mult decât atât, în special în profesiile orientate spre încheierea de afaceri, intenția este de a vinde consumatorilor cu orice preț produse, chiar dacă ei nu au nevoie de ele. În același timp, la unele persoane, se produce o alienare și în comportamentul de consum. Obsesia de a avea întotdeauna cel mai recent produs al celei mai bune mărci duce pe de o parte la voința de a câștiga mereu mai mult, iar pe de altă parte la dorința de a crea impresia succesului prin consum. Sociologul Herbert Marcuse a definit în acest context termenul de „satisfacție represivă a nevoii”. Nevoile sunt create doar prin marketing și concurența consumatorilor, valoarea utilității reale trece în planul doi. În cele din urmă, oamenii săraci și vulnerabili social se simt din ce în ce mai puțin implicați în societate. De asemenea, sunt înstrăinați de societate și deci de democrație, ca urmare a lipsei de securitate materială și a diferențelor de statut social evidențiate prin consum.

presupunerea că oamenii acționează întotdeauna în interes propriu și din motive raționale. În economie, se vorbește în acest sens de *homo oeconomicus*. Fostul editor al FAZ, Frank Schirmmacher, a punctat însă în cartea sa „EGO. Jocul vieții” că omul nu e în mod necesar așa, ci că teoria și sistemul capitalist bazat pe ea îl obligă să acționeze egoist. Cei care nu joacă după regulile capitalismului vor avea o viață mai grea. El scrie: „Dar problema este că teoria nu descrie doar acțiunea, ci și forțează acțiunea; ea nu este doar descriptivă, ci și normativă. Nu numai că formulează postulate despre egoiști, ci îi și produce. Raționalitatea pe care o proslăvește nu vine de la sine. Dacă nu se poate altfel, ea îl constrânge pe celălalt jucător să fie rațional. Înțelegerea că poate fi în interesul cuiva să renunțe la profitul maxim (sau la o victorie) nu rezultă din vreun cod moral, ci doar din frica de pedeapsă.” (Schirmmacher 2013: 68). Că frica joacă și ea un rol în economia capitalistă se vede din faptul că deciziile economice sunt luate mai ales din teama de a pierde ceva în competiția acerbă.

Pentru a atenua aspectele descrise în aceste trei teze principale de critică a capitalismului, au existat o varietate de reforme. Reglementările de mediu urmăresc să traseze capitalismului anumite limite, pentru a asigura sustenabilitatea mediului. Standardele sociale și drepturile în raporturile de muncă ar trebui să facă concurența mai echitabilă și mai suportabilă și, de asemenea, să contracareze angoasele fundamentale. Inegalitatea este temperată de sistemul fiscal și de cheltuielile guvernamentale.

Dar există și sugestii mai radicale în dezbateri: de exemplu, multe persoane din diferite tabere și grupuri de interese pledează pentru ideea unui venit minim necondiționat. O creștere substanțială a sarcinii fiscale ar urma să finanțeze un venit minim, care va fi plătit tuturor cetățenilor și va înlocui toate prestațiile sociale anterioare. Cei care critică ideea spun că dispar astfel stimulentele de a mai munci. O imagine de ansamblu a acestei dezbateri poate fi găsită în manualul „Statul social și democrația socială” la paginile 106 și 107.¹¹

O altă propunere privește inegalitatea, care este amplificată de moștenirea succesivă și continuă a averii. De exemplu, Anthony Atkinson sugerează că și moștenirile trebuie să fie distribuite mai uniform. Acest lucru ar putea fi asigurat printr-o moștenire minimă pentru tinerii de la vârsta de 18 ani. Cu acest capital de pornire, tinerii ar putea începe apoi să-și gestioneze viața. De exemplu, ar putea investi în propria afacere sau

Ideea unui venit minim necondiționat

Inegalitate prin moșteniri

11 <http://library.fes.de/pdf-files/akademie/10932.pdf>

în educație. Această moștenire minimă ar urma să fie finanțată prin impozite mai mari asupra moștenirilor și averilor (Atkinson 2016). Totuși, această finanțare nu este nicidecum ușor de asigurat: o taxare foarte ridicată a moștenirilor ar putea duce la o diminuare deliberată a patrimoniului lăsat moștenire. Este posibil ca această formă de eludare a impozitului să fie contracarată printr-o taxă pe avere, dar operațiunea nu este ușoară din punct de vedere administrativ, fapt demonstrat, de exemplu, prin suspendarea impozitului pe avere ca reacție la o hotărâre a Curții Constituționale Federale.

Corneo (2014: 214–277) vede la rândul său posibilitatea de a atinge obiectivele socialiste ale unei distribuții cât mai egale a randamentelor sociale prin mijloace de piață, anume printr-o reformă ținută a dreptului corporatist și al societăților pe acțiuni. El citează ideea socialiștilor de piață de a crea o economie de piață fără capitaliști, în care profiturile pot fi socializate și astfel distribuite mai echitabil.

Pentru o descriere exactă a reglementărilor propuse, cea mai bună sursă este autorul însuși (Corneo 2014: 259–277). Acest model al „socialismului de piață pe acțiuni” este extrem de complex și necesită o reorganizare fundamentală a legislației corporațiilor și a societăților pe acțiuni, în special tranziția la noul sistem punând probleme dificile din punct de vedere legal. Cu toate acestea, ideea oferă o nouă contribuție interesantă la dezbateră privind alternativele la capitalismul actual, care ar putea depăși sau cel puțin atenua acuzațiile de risipă, nedreptate și alienare.

Ce înseamnă aceste lucruri pentru democrația socială?

- Apariția capitalismului și cea a democrației sunt strâns legate.
- Capitalismul duce la inegalități care pot submina democrația. Democrația socială trebuie să găsească un răspuns la această provocare.
- Este necesar să analizăm critic capitalismul, pentru a identifica ce trebuie ameliorat și pentru a dezvolta și discuta alternative politice. Până în prezent trebuie însă constatat că nu există un sistem economic alternativ, compatibil cu principiile democratice. Capitalismul nu va putea fi desființat pur și simplu nici în viitor.

3.2. Capitalism coordonat și necoordonat

În capitolul 2 al prezentului volum, au fost prezentate tipurile ideale de sisteme economice, pornind de la economiștii Smith, Marx și Keynes. În lumea reală, există multe modele mixte. Peter A. Hall și David Soskice (2001) au identificat două modele în națiunile industriale occidentale. În lucrarea lor intitulată „Varietăți de capitalism” („Varieties of Capitalism”), ei le denumesc capitalism coordonat și necoordonat. Această abordare clarifică foarte bine analiza și evaluarea sistemelor economice.

Sistemele economice sunt diferențiate în funcție de următoarele dimensiuni:

- sistemul financiar
- relațiile de muncă
- sistemul școlar și sistemul de formare
- relațiile dintre întreprinderi

Capitalismul necoordonat

Capitalismul liberal necoordonat se caracterizează prin următoarele dimensiuni:

- Sistemul financiar: finanțarea întreprinderilor se realizează în mare parte prin intermediul pieței de capital (acțiuni). Asta înseamnă că întreprinderile acționează după principiul creării de valoare pentru acționari („shareholder value”¹²). În acest caz, proprietarii de capital sunt dispuși să investească în întreprinderi cu risc înalt și speculează astfel pentru a obține profituri cât mai mari și cât mai repede.
- Relațiile de muncă: relațiile de angajare sunt mai degrabă de scurtă durată („hire and fire” – „angajează și concediază”), iar protecția împotriva concedierii este slabă. Salariile se negociază la nivel individual sau la nivel de întreprindere. Patronatele și sindicatele sunt relativ slabe.
- Sistemul școlar și de formare: se asigură mai degrabă pregătirea de generaliști, ceea ce înseamnă că formarea cuprinde preponderent calificări globale care nu sunt adaptate direct unor meserii/profesiuni. În felul acesta, este facilitată mobilitatea pe piața muncii între diferitele sectoare de activitate profesională, dar există și un deficit de cunoștințe profesionale de specialitate.
- Relațiile dintre întreprinderi: există puține legături între companii (cum ar fi de exemplu atunci când întreprinderile au comitete de supraveghere comune) și

12 Pentru companii, principiul „Shareholder” value înseamnă obținerea celor mai mari profituri posibile și creșterea valorii la bursă, deoarece profiturile curg către acționari (shareholder). În contrast, principiul „Stakeholder” (al părților interesate), ia în considerare și interesele altor participanți în modul de administrare a unei companii, cum ar fi angajații, companiile partenere sau alte grupuri din societate.

cooperări între acestea (de ex. în cercetare). Asociațiile la nivel de ramură sunt mai degrabă de tip lobby și nu actori cu responsabilitate pentru societate în ansamblul ei.

Acest sistem se poate adapta în mod flexibil și rapid la schimbările pieței, fiindcă acest model de producție favorizează industriile inovatoare. Totuși, sistemul este mai puțin stabil și mai puțin sigur pentru lucrători.

Capitalismul coordonat

Capitalismul coordonat se caracterizează în următorul mod:

Sistemul financiar: finanțarea este asigurată, de regulă, prin credite bancare.

- Acesta este capital „mai răbdător” față de cel din modelul „shareholder value”, permițând mai degrabă investiții pe termen lung. Însă această formă de finanțare a întreprinderii poate îngreuna accesul la finanțare pentru noii actori de pe piață, cum ar fi cei care înființează întreprinderi. Pe lângă piață, managementul este controlat și evaluat de alți actori, cum sunt băncile, lucrătorii și actorii de stat (aceasta este modelul „stakeholder”, al părților interesate).
- Relațiile de muncă: salariile se negociază de manieră coordonată și sectorială, la un nivel superior întreprinderilor (contracte colective de ramură). Relațiile de muncă sunt mai degrabă de lungă durată. Între stabilitate și echilibrul social, legătura este strânsă. Uniunile patronale și sindicatele sunt bine organizate, la fel și sistemele de co-decizie a lucrătorilor, la nivel de întreprindere.
- Sistemul școlar și de formare: modelul de formare îmbină calificările specifice întreprinderii cu cele valabile la nivel de ramură, fiind susținut de centralele sindicale și de uniunile patronale (sistem de formare dual). Astfel se transmit cunoștințe de specialitate specifice întreprinderilor și sectoarelor de activitate.
- Relațiile dintre întreprinderi: sunt frecvente situațiile în care există legături între întreprinderi, prin participare reciprocă la capital. Organizațiile de la nivel de ramură au un rol important în sistemul politic.

Capitalismul coordonat se caracterizează printr-o stabilitate ridicată, cât și prin dinamică și flexibilitate mai reduse decât capitalismul necoordonat. În acest sistem, liniile de producție și procesele se schimbă continuu și în „doze mici”. Inovația progresează cu pași mici. Sistemul se adaptează lent la noile situații.

Ambele sisteme prezintă avantaje și inconveniente specifice. În materie de capacitate de performanță și competiție, nici un model nu este fundamental superior celui alt. Însă această diferențiere nu este utilă din două motive:

Sistemul financiar

Relațiile de muncă

Sistemul școlar și de formare

Relațiile dintre întreprinderi

Beneficiul distincției

1. În plan analitic: cu ajutorul modelului poate fi explicat ușor de ce se formează modele diferite de producție. Țările anglo-saxone favorizează industriile inovatoare, deoarece au o piață a muncii flexibilă, iar accesul la capitalul de risc este facil, de exemplu în IT. De aceea, nu este o întâmplare faptul că firme de IT, cum ar fi Google, Microsoft și o serie de firme cu totul noi sunt localizate în SUA.¹³ Țările care practică capitalismul dirijat, cum ar fi Suedia și Germania, au o industrie foarte concurențială, de exemplu în sectorul producției de automobile sau în construcțiile de mașini. Acolo se produc bunuri care pot fi planificate pe termen lung datorită investiției intensive în capital. Aceste industrii nu au nevoie de inovații fundamentale, ci de îmbunătățiri permanente. Acești factori favorizează locațiile care dispun de forță de muncă bine pregătită și de acces la capitalul „răbdător”, care rămâne timp mai îndelungat în întreprindere.
2. Din punct de vedere normativ, cele două modele diferă. Valorile democrației sociale se realizează mai degrabă în țările cu capitalism coordonat. Relațiile de muncă oferă lucrătorilor mai multă siguranță decât o piață a muncii de tip „hire and fire”. De asemenea, întreprinderile care investesc pe termen lung și nu urmăresc în mod esențial profituri pe termen scurt favorizează o lume a muncii mult mai stabilă.

Economia socială de piață: Pentru varianta germană de capitalism coordonat, conceptul de „economie socială de piață” s-a impus în perioada postbelică. I se mai spunea „capitalism renan”, ceea ce trimite la poziția geografică a fostei capitale, Bonn, aflată pe Rin. Economia socială de piață a fost o reacție la tulburările sociale ale industrializării, pe de-o parte, și la ororile dictaturii naziste, pe de altă parte. Ea reprezintă încercarea unei a treia căi, între capitalismul dezlănțuit și o ordine economică socialistă.

Economistul Alfred Müller-Armack este cel care și-a pus amprenta în mod determinant asupra conceptului. În cartea sa din 1947 intitulată „Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft” (Dirijism economic și economie de piață), el explica:

„Vorbim despre o economie socială de piață pentru a caracteriza această a treia formă de politică economică. Înseamnă [...] că economia de piață pare necesară ca suport al viitoarei ordini economice, numai că aceasta nu este o economie de piață liberală, lăsată în voia sorții, ci o economie dirijată în mod conștient, fiind axată pe aspectul social.” (Müller- Armack 1947: 88)

13 Totuși, Mazzucato (2015) a demonstrat că Apple și alte companii IT au ajuns la succesul lor și datorită subvențiilor de stat pentru cercetare și a unor condiții-cadru create de stat pentru Silicon Valley (vezi Capitolul 2).

Concret, înseamnă concurență, libera fixare a prețurilor și proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, pe de-o parte, și echilibru social prin intermediul asigurărilor sociale și a progresiei impozitelor, pe de altă parte. În acest context, rolul statului nu a fost precis definit. În primii ani ai Republicii Federale, intervențiile în piață au fost limitate, spre exemplu pentru a evita crearea de monopoluri. Începând din anii '70, influența asupra economiei a fost extinsă, printre altele prin controlul ciclurilor economice.

Capitalismul renan s-a bucurat de recunoaștere mondială, deoarece a reușit să combine creșterea economică și a gradului de ocupare cu un stat social în expansiune. Și alte state europene au dorit să urmeze acest model.

Sigur, promisiunea de „bunăstare pentru toți” a lui Ludwig Erhard nu s-a putut materializa pentru toți, fiindcă au apărut probleme sociale, în special pe piața muncii, ca urmare a crizei petrolului din anii '70 și a reunificării. Totuși, a fost posibilă apariția unei clase de mijloc care a stabilit în mod considerabil tânăra democrație.

Popularitatea conceptului a condus între timp la o anumită libertate de interpretare. Aproape fiecare curent politic reclamă între timp economia socială de piață, fiecare dând însă o interpretare foarte diferită echilibrului de realizat între politica socială, reglementare și economia de piață.

Programul fundamental al DGB descrie economia socială de piață ca pe un „mare progres istoric”. Iar o organizație creată de confederația patronală din industria metalurgică Gesamtmetall se numește „Inițiativa Noua Economie Socială de Piață”.

4. ORIENTĂRILE DEMOCRAȚIEI SOCIALE ÎN MATERIE DE POLITICĂ ECONOMICĂ

de Christian Krell, Carsten Schwäbe, Simon Vaut

În acest capitol

- enunțăm valorile fundamentale ale democrației sociale (libertate, echitate, solidaritate) și dezvoltăm de aici drepturile fundamentale aferente;
- plecând de la ele dezvoltăm principiile de politică economică ale democrației sociale (dynamism economic, echilibru social, sustenabilitate);
- ne referim la dezbateră privind conceptele viitoare de creștere economică.

Pentru clarificarea orientării de politică economică a democrației sociale, ieșim din cadrul strict al politicii economice și formulăm întrebarea fundamentală: pe ce valori se bazează o perspectivă a democrației sociale pentru întreaga societate? Pentru că elaborarea unui program politic, chiar dacă privește doar politica economică sau socială, trebuie să aibă în vedere întreaga societate.

4.1. Valori și drepturi fundamentale ale democrației sociale

Libertatea, justiția/echitatea și solidaritatea – acestea sunt valorile fundamentale ale democrației sociale, care caută să formeze o societate în care se realizează aceste valori. Valorile fundamentale ale democrației sociale sunt pe picior de egalitate, se condiționează, sprijină și limitează reciproc.

Valorile democrației sociale sunt descrise și explicate detaliat în manualul intitulat „Fundamentele democrației sociale”.

De aceea, în acest al doilea volum, ne rezumăm la o definiție succintă.

*Libertate, echitate
și solidaritate*

*Libertate:
o viață pe care
ne-o determinăm
noi înșine*

- Libertatea înseamnă să ne definim noi înșine modul de viață. Aceasta înseamnă, în primul rând, libertatea de apărare contra intervențiilor arbitrare ale statului sau societății. Libertatea veritabilă există însă doar atunci când sunt întrunite inclusiv condițiile economice și sociale pentru a face uz de această libertate.

*Echitate:
participare
și securitate*

- Echitatea se bazează pe demnitate umană pentru toți; aceasta nu cere doar egalitate în fața legii, ci și egalitate de șanse la participare și securitate socială, indiferent de originea familială și socială, de patrimoniu sau gen.

*Solidaritate:
ne susținem
unii pe alții*

- Solidaritatea este disponibilitatea oamenilor de a se sprijini și ajuta reciproc. Social-democratul Johannes Rau a descris solidaritatea ca fiind mortarul care ține laolaltă membrii societății.

Rădăcini istorice

E drept că, la nivel de principiu, toate curentele politice își asumă aceste drepturi fundamentale, dar ar fi greșit să presupunem un consens al tuturor partidelor în privința „libertății, echității și solidarității”, pentru că între curentele politice există diferențe mari de interpretare a acestor valori fundamentale.

1. Interpretarea fiecărei valori fundamentale

Fiecare valoare fundamentală poate fi interpretată diferit. Fiecare, spre exemplu, înțelege sensul noțiunii de libertate în felul său. Curentele liberale insistă în mod deosebit pe ceea ce denumim drepturi și libertăți negative, adică drepturile care servesc apărării contra arbitrariului statului și protecției proprietății private. Democrația socială merge mai departe și subliniază că pentru libertatea veritabilă nu sunt determinante doar drepturile negative, ci și drepturile și libertățile pozitive. Din perspectiva democrației sociale, libertatea veritabilă înseamnă – în materie de libertate de expresie – că nu este suficient doar să codificăm libertatea de expresie; este mai important ca fiecare om, prin educație etc., să devină efectiv capabil de a-și exercita acest drept la liberă exprimare.

*Interpretare
diferită a valorilor
fundamentale*

Lectură

suplimentară:

*Tobias Gombert
(2008), Grundlagen
der Sozialen Demokratie,
Lesebücher
der Sozialen Demo-
kratie, Band 1,
Bonn, S. 9– 43.
(Fundamentele
democrației sociale)*

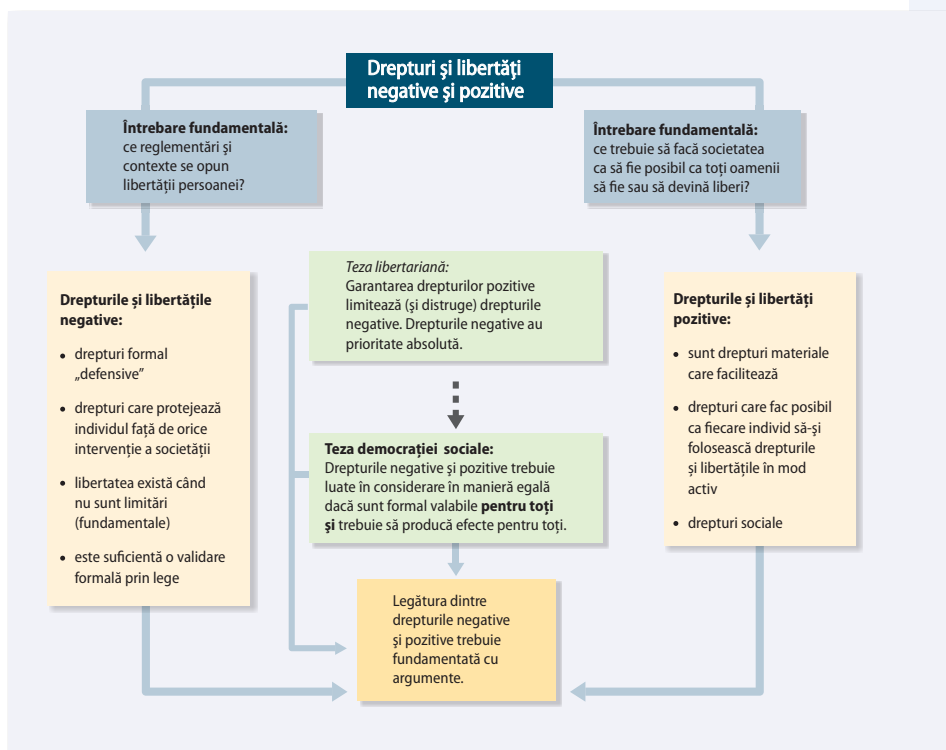

Fig. 5 : Drepturi și libertăți negative și pozitive

2. Relația dintre valorile fundamentale

De o mare importanță este nu doar interpretarea fiecăreia dintre valorile fundamentale, ci și relația lor reciprocă. Există o diferență clară între situațiile când valorile fundamentale sunt pe picior de egalitate sau când unei valori fundamentale i se acordă o mai mare importanță decât altora. O bună dovadă în acest sens o reprezintă liberalismul politic: în concepția liberală a valorilor fundamentale, libertatea este valoarea esențială. Astfel, tendința principală constă în acordarea unei mai mari importanțe valorii libertății – libertatea concurenței, libertatea proprietății – decât echității, aceasta din urmă fiind cea care poate limita libertatea proprietății. Democrația socială nu dezechilibrează relația dintre aceste valori fundamentale între ele. Ea insistă pe faptul că toate valorile fundamentale sunt pe poziție de egalitate.

Valorile fundamentale sunt așadar interpretate diferit în funcție de curentele politice, dar și în funcție de cultura în care sunt ancorate. Astfel, ele nu pot servi drept

*Pondere diferită
a valorilor
fundamentale*

1966: două pacte ONU

*Punct de referință:
Pactele ONU privind
drepturile omului*

1. Pactul civil al ONU

fundament solid, general acceptat, pentru o orientare a politicilor economice. Unul din motive este și nivelul de abstractizare foarte ridicat al drepturilor fundamentale, în timp ce definirea orientărilor de politică economică impune rămânerea pe un plan concret. O linie precisă și concretă pentru definirea unei orientări de politică economică nu este posibilă prin simpla menționare a valorilor fundamentale. Politologul Thomas Meyer propune de aceea ca democrația socială să nu se limiteze doar la valori fundamentale, ci și la drepturi fundamentale. Acesta este motivul pentru care Meyer enunță drepturile fundamentale din Pactele privind drepturile omului ale Organizației Națiunilor Unite (ONU) ca fiind punctul central de referință pentru elaborarea unei teorii a democrației sociale. (vezi cap. 3 din manualul „Fundamentele democrației sociale”). El argumentează astfel:

Pactul privind drepturile cetățenești și politice (Pactul civil) enunță în special drepturile și libertățile negative, adică drepturi de apărare față de intervenții arbitrare ale statului sau societății în libertățile personale. Spre exemplu: dreptul la libertate și securitate personală (articolul 9) sau dreptul la libertate de expresie neîngrădită (articolul 19) și la vot liber și secret (articolul 29).

2. Pactul social al Națiunilor Unite

Pactul privind drepturile economice, sociale și culturale (Pactul social) enunță în special ceea ce denumim drepturi și libertăți pozitive, adică drepturi care oferă oportunități și care, prin măsuri ale statului și societății, dau posibilitatea fiecăruia să se bucure de libertățile sale. Exemple ar fi dreptul la muncă (articolul 6), precum și la condițiile de muncă juste, sigure și sănătoase (articolul 7), dreptul la organizarea în sindicate libere (articolul 8), dreptul la securitate socială (articolul 9) și dreptul la educație și formare universitară gratuită (articolul 13).

*Revendicarea acestor
drepturi și efectivitatea
dreptului din
Pactele ONU se
situează adesea la
poli complet opuși
una față de cealaltă*

Între timp, Pactul civil a fost ratificat de 168 de țări, iar Pactul social de 164. Dar atenție: Pactele au fost semnate și de state care încalcă sistematic libertățile fundamentale. Este limpede, deci, că validitatea formală a Pactelor Națiunilor Unite nu e suficientă pentru a putea atinge ceea ce ele descriu a fi „idealul ființei umane libere, eliberate de teamă și de lipsuri”. Așadar, existența formală a unui drept și aplicarea sa efectivă sunt, de multe ori, două lucruri foarte diferite. De asemenea, drepturile din Pactul social nu obligă statele la o aplicare neîntârziată a drepturilor fundamentale, ci doar la o conduită care să permită, pas cu pas, punerea efectivă în practică a acestor drepturi fundamentale. Democrația socială urmărește să realizeze pretutindeni, nu doar în plan pur formal, ci și efectiv, drepturile fundamentale politice, civice, sociale, economice și culturale descrise în Pactele Națiunilor Unite.

*Puncte comune
dintre culturile
și țările lumii*

Totuși: pot fi comparate drepturile și libertățile negative cu cele pozitive? Sunt ele cu adevărat la fel de importante? Sau unele primează în raport cu celelalte? Oskar Lafontaine, de exemplu, a provocat o dezbatere pe această temă atunci când, într-un interviu, a pus întrebarea: la ce le folosește libertatea de expresie celor bolnavi de SIDA din Africa? („Der Tagesspiegel” din 15 august 2008). Servesc așadar aceste libertăți doar celor înstăriți, care pot să își exprime opinia prin mass media? Profită în vreun fel de libertatea presei cineva care este atât de sărac, încât nu își poate permite nici măcar să cumpere un ziar? Economistul indian Amartya Sen, care a primit premiul Nobel pentru activitatea sa, ajunge la concluzia că „într-o țară democratică în care mass-media este liberă, nu a fost niciodată foamete.” (Sen 1999). Foametea într-o țară este, în general, cauzată de probleme de distribuire a bunurilor, în sensul că accesul la alimentele existente este insuficient asigurat. Un guvern care trebuie să răspundă în fața cetățenilor săi și dorește să fie reales nu își permite pe termen lung să ignore situațiile sociale problematice, mai ales dacă acestea sunt făcute publice de către presa liberă. Sen spune astfel că libertatea conduce și spre echilibru social. El consideră că statul și societatea trebuie să creeze bazele pentru acțiune responsabilă și pentru libertate, ceea ce înseamnă că libertatea se înfăptuiește doar atunci când există un minim de securitate socială și de servicii de interes general, ca de exemplu pentru sănătate și educație.

Drepturile și libertățile pot fi evaluate unele în raport de celelalte?

Drepturile fundamentale civice și sociale, drepturile și libertățile pozitive și negative se condiționează reciproc și nu se exclud unele pe altele. Willy Brandt a reliefat acest context particular în discursul său de rămas bun, atunci când și-a depus mandatul de președinte al partidului: „Dacă trebuie să spun ce este mai important decât orice altceva pentru mine, pe lângă pace, atunci răspunsul meu este fără ezitare: libertatea. Libertatea pentru cei mulți, nu doar pentru câțiva. Libertatea de conștiință și de opinie. Dar și eliberarea de mizerie materială și de teamă.” (Brandt 1987: 32). Așadar, Willy Brandt era preocupat de eliberarea de abuzuri și de opresiune, cu alte cuvinte de drepturile și libertățile negative, dar și de libertatea de a avea o viață materială sigură, adică de drepturi și libertăți pozitive. Prin această poziție fără echivoc în favoarea realizării efective a drepturilor fundamentale, democrația socială se deosebește de democrația libertariană.

Drepturile fundamentale negative și pozitive se condiționează reciproc

*Willy Brandt:
„Și libertate față de mizerie și teamă.”*

Democrația socială și democrația libertariană

Democrația socială și democrația libertariană sunt, în primul rând, tipologii ideale, adică modele științifice pe care, de fapt, nu le putem întâlni în forme pure în realitate. Important este însă să încercăm să vizualizăm aceste modele diferite de democrație, pentru a ne defini punctul de vedere.

Diferite modele de democrație...

Validitatea pur formală a drepturilor și libertăților pozitive nu este suficientă

Exemplul libertății de expresie

Diferențele dintre obiectivele democrației sociale și cele ale democrației libertare

Integrarea socială a piețelor este necesară

Cele două modele diferă esențial în privința raportului dintre libertățile pozitive și cele negative. Democrația libertariană consideră că acordarea de libertăți pozitive încalcă libertățile negative și le poate chiar distruge. Democrația socială afirmă în schimb că libertățile negative și cele pozitive trebuie considerate pe picior de egalitate, dacă se dorește ca ele să existe formal și să se aplice în mod real tuturor.

Din punct de vedere al democrației sociale, nu este suficientă valabilitatea pur formală a libertăților, așa cum propune democrația libertariană, deoarece inegalitățile economice pot conduce la

- relații de dependență și subordonare,
- relații de muncă neconforme cu respectul demnității umane,
- oportunități inegale în ceea ce privește drepturile politice ale cetățenilor (a se vedea Meyer 2005b: 15).

În viziunea libertariană, este de exemplu suficient ca statul să nu facă nimic în sensul limitării libertății de expresie, cum ar fi să nu practice cenzura. Însă pentru democrația socială, statul trebuie să facă un pas hotărâtor și să promoveze activ posibilitatea reală și egală pentru fiecare de a-și exprima opinia. Aceasta include, printre altele, ca toți oamenii să aibă acces la informații și să dispună de o educație care să le permită să-și formeze o opinie. De asemenea, drepturile de proprietate privată ale acelor care posedă mijloacele de informare în masă trebuie să fie formulate astfel, încât să nu le permită să profite de puterea lor mediatică, pentru a favoriza publicarea opiniilor lor în detrimentul opiniilor altora. Un asemenea abuz ar fi contrar caracterului social al proprietății, care constituie o caracteristică esențială a democrației sociale. O asemenea ingerință în dreptul de proprietate ar fi inimaginabilă din perspectivă libertariană.

În ciuda faptului că au o origine comună, democrația socială și democrația libertariană se bazează pe ipoteze diferite, care conduc la obiective foarte diferite în cadrul ordinii economice.

Diferențe esențiale se constată de exemplu în concepția asupra pieței. Pentru democrația libertariană, piețele sunt o expresie a libertății, iar dezideratul îl reprezintă piața care se autoreglează. În schimb, democrația socială subliniază că piețele complet libere pot genera rezultate indezirabile în planul întregii societăți. Criza piețelor financiare din 2008 este un astfel de exemplu. De aceea, democrația socială pledează pentru integrarea socială a piețelor prin stabilirea unor condiții-cadru politice și prin reguli stabilite de stat.

Este evident că, deși, din punct de vedere istoric, democrația socială și democrația libertariană au puncte de referință similare în democrația liberală, ele se deosebesc clar una de alta – mai ales din perspectiva politicii economice:

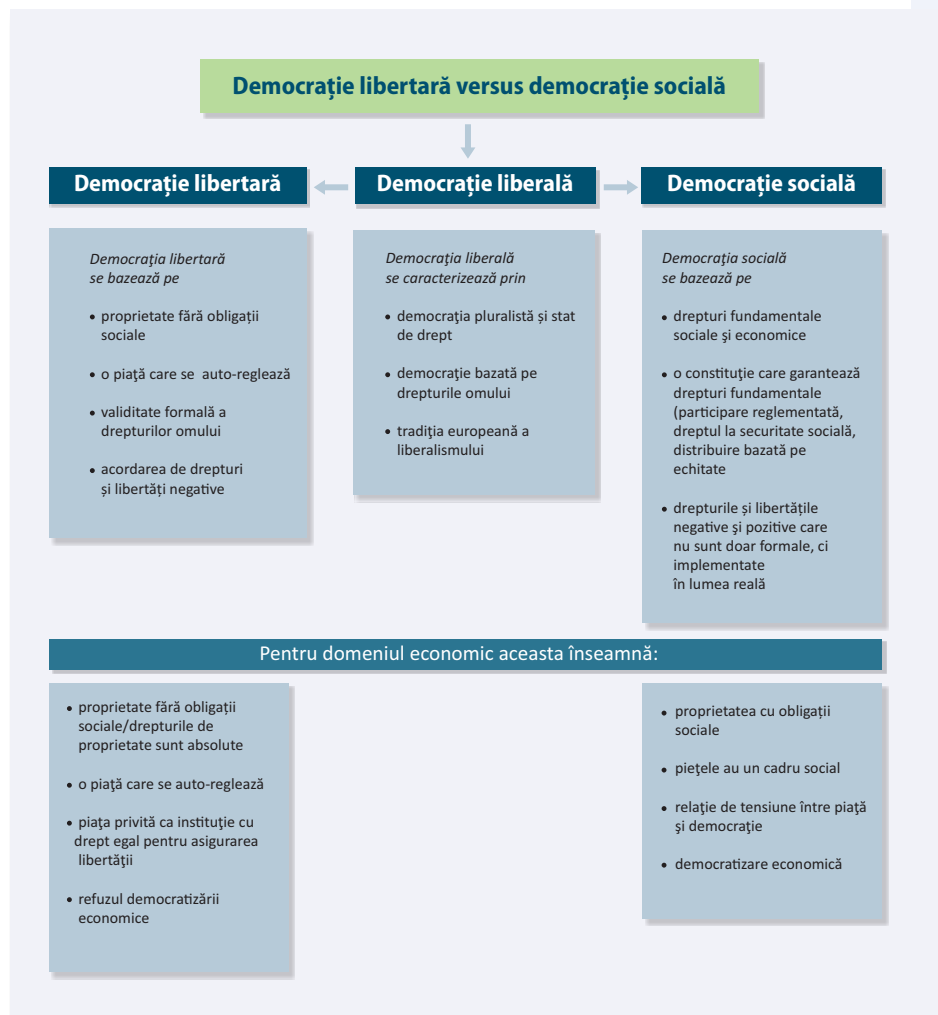

Fig. 6 : Comparație între democrația liberală, libertară și socială (cu domeniul economic)

O concepție a democrației sociale este exprimată și în Programul de la Hamburg al SPD:

„Pentru noi, piața este un mijloc necesar, superior tuturor celorlalte forme de coordonare economică. O piață lăsată pe cont propriu este oarbă din punct de vedere social și ecologic. Nu este capabilă ca, de la sine, să producă bunuri publice în cantități suficiente. Pentru ca piața să-și poată dezvolta potențialul, are nevoie de regulile unui stat capabil să aplice sancțiuni, are nevoie de legi efective și de o formare echitabilă a prețurilor.”
(Programul de la Hamburg 2007: 17)

4.3. Principii de politică economică

Ce înseamnă concret valorile și drepturile fundamentale ale democrației sociale în cadrul politicii sale economice?

Ipoteza prezentată aici este că o politică a democrației sociale care dorește să își realizeze valorile fundamentale și să implementeze drepturile fundamentale în lumea reală trebuie să se orienteze după trei principii:

- creștere,
- echilibru social,
- sustenabilitate

Din punctul de vedere al democrației sociale, trebuie ca acestor trei principii să le fie acordată importanță egală în cadrul elaborării unei politici economice. Aici se deosebește democrația socială de vocile conservatoare, libertariene și ale populismului de stânga, care se concentrează pe câte unul dintre aceste principii. Numai dacă aceste principii sunt tratate ca având rang egal, putem spera la o creștere de calitate și, pe cale de consecință, la obținerea progresului durabil, axat pe binele comun.

Orice măsură economică poate fi evaluată în funcție de modul în care satisface fiecare dintre aceste principii. Aceste principii constituie astfel și un criteriu de evaluare pentru o politică economică a democrației sociale.

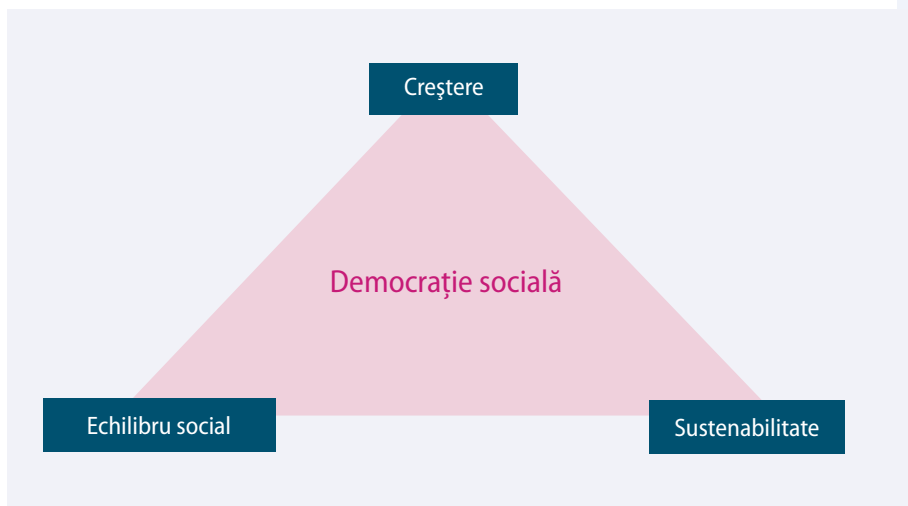

Fig 7: Triunghiul principiilor de politică economică ale democrației sociale

Creștere

Ființa umană – așa sună formularea Pactelor ONU – trebuie să fie „eliberată de mizerie și teamă”. Obiectivul este descris în aceste documente concret: „pentru o dezvoltare economică, socială și culturală constantă și o deplină ocupare productivă a forțelor de muncă”. Eliberarea de mizerie presupune, în mod obligatoriu, existența unei securități materiale de bază. Trebuie să existe un produs social care să garanteze un minimum de prosperitate, pentru ca fiecare să își poată exercita drepturile fundamentale. Pe de altă parte, contează atât prosperitatea individuală a fiecăruia, cât și prosperitatea societății pe ansamblu, așa încât să fie suficiente resurse pentru sarcinile publice stabilite.

Creșterea economică: creșterea Produsului Intern Brut (PIB); se referă la suma valorilor tuturor bunurilor și serviciilor produse într-o economie națională. În timp ce PIB-ul nominal nu corectează evoluția prețurilor, PIB-ul real exclude partea care poate fi atribuită doar inflației, adică creșterii prețurilor. Pentru că este posibil ca - deși s-a produs mai puțin și, astfel, creșterea reală să fie de fapt negativă - PIB-ul nominal să continue să crească, deoarece prețurile au crescut mult mai mult.

O societate liberă, echitabilă și solidară presupune prosperitatea ca o condiție preliminară. Această prosperitate trebuie dobândită și securizată mai întâi prin creștere economică. Numai prin productivitate ridicată și creare de valoare mare pot fi create marjele de mișcare necesare pentru bunăstarea individuală și socială. Istoria a arătat că, de regulă, atunci când economiile naționale se mențin într-o

Pactul social al Națiunilor Unite: Eliberarea de mizerie și teamă

Un minimum de creștere este condiția unei societăți libere, echitabile și solidare

creștere durabilă, redistribuirea produsului social obținut se efectuează mai just și mai echitabil, în comparație cu perioadele de recesiune economică. Așadar, creșterea este o condiție sine qua non pentru realizarea efectivă a valorilor și obiectivelor democrației sociale menționate mai sus.

*Cum interpretăm
conceptul de
„creștere”?*

*1967, Legea privind
stabilitatea și
creșterea:
„creștere continuă
și adecvată*

Însă ce înseamnă exact conceptul de „creștere”? În democrația socială, definiția creșterii veritabile a variat în ultimele decenii.

Sub conducerea lui Karl Schiller, ministru social-democrat al economiei și finanțelor, a fost fixat în 1967 ca obiectiv politic central al legii privind stabilitatea și creșterea: „creșterea economică continuă și adecvată”. Pe lângă acesta, au fost postulate și un șomaj mai redus, o inflație scăzută, o balanță de comerț exterior în cadrul așa numitului „pătrat magic” ca obiective de politică economică. Rolul statului este deci, în conformitate cu teoria lui Keynes, echilibrarea fluctuațiilor economice și evitarea recesiunilor.

În plus, atât Legea fundamentală, cât și democrația socială stabilesc ca obiectiv crearea aceluiași condiții de viață în întreaga Germanie. Așadar, faptul că o economie națională dispune de un număr de regiuni cu o dinamică economică pronunțată nu este suficient. Toate regiunile trebuie să se poată dezvolta economic și să profite de pe urma dinamicii. Pentru democrația socială, procesul de tranziție structurală

„Creșterea” în

Programul de la Hamburg:

„Prosperitatea și calitatea ridicată a vieții pentru toți au fost și au rămas obiectivele politicii economice social-democrate. În trecut, progresul era înțeles mai mult ca o creștere cantitativă. Astăzi, transformările climatice, presiunea asupra ecosistemelor și creșterea populației la nivel mondial ne obligă să dăm dezvoltării o nouă direcție, adaptată viitorului nostru. Numai așa vom reuși să transformăm dezvoltarea în progres. Noi ne dorim un progres durabil, care să combine dinamismul economic, justiția socială și responsabilitatea ecologică. Pentru toate acestea este nevoie de creștere calitativă, cu consum redus de resurse. Oamenii trebuie să-și poată câștiga existența fără să fie supuși exploatării ori fricii, doar prin muncă bine făcută. Fiecare om trebuie să beneficieze de o parte echitabilă din această avuție economică obținută.” (Programul de la Hamburg 2007: 42)

prin care se renunță la industria cărbunelui în zonele Ruhr și Lausitz reprezintă de aceea o provocare specială, care necesită politici structurale cu specific regional. Și evoluțiile economice foarte diferite de la nivelul european sunt o mare problemă din perspectiva democrației sociale.

Datorită studiului de mare impact, intitulat „Limitele creșterii” și publicat în 1972, a fost conștientizat faptul că anume creșterea implică și consumul de materii prime și distrugerea mediului înconjurător. Astfel întrebarea dacă creșterea este dezirabilă sau posibilă pe termen lung a fost discutată mai intens.

Este evident că acest concept – „creșterea” – a fost supus unei transformări permanente. Euforia creșterii din anii '60 a fost urmată de o atitudine critică în anii '70. Între timp s-a dezvoltat o viziune diferențiată, care folosește o concepție calitativă a creșterii, care, printre altele, trebuie să servească progresului social, concomitent cu reducerea utilizării resurselor. Această viziune diferențiată permite stabilirea unui echilibru între creștere, sustenabilitate și echilibru social.

„Echilibrul social”

în Programul de la Hamburg:

„Veniturile și bunurile sunt repartizate inechitabil în Germania. Politica fiscală social-democrată trebuie să limiteze inegalitatea și să promoveze șanse egale. Noi sprijinim creșterile de salariu în funcție de creșterea productivității și de inflație. Noi vrem să fie mai multă avuție în mâinile lucrătorilor. Participarea angajaților la capitalul întreprinderii ca sursă de venituri suplimentare asigură o participare mai echitabilă a lucrătorilor la succesul întreprinderii. De asemenea, aceasta sprijină inovația și productivitatea.” (Programul de la Hamburg 2007: 43 și următ.)

Echilibrul social

Echilibrul social ca principiu de politică economică este un imperativ din perspectiva democrației sociale. În același timp, are sens din punct de vedere economic.

Cine ia în serios valorile și drepturile fundamentale ale democrației sociale trebuie să urmărească o politică economică marcată de echilibru social. Aceasta nu privește doar valorile fundamentale libertate, echitate și solidaritate, ci și drepturile fundamentale formulate în Pactele Națiunilor Unite. În acest sens, spre exemplu, se cere un „mod de

1972, „Limitele creșterii”: critică la adresa orientării creșterii

Un concept calitativ de „creștere”, care combină utilizarea resurselor și progresul social

Pactul social al Națiunilor Unite: „un mod de viață adecvat”

viață adecvat”, precum și ca „femeile /.../ să aibă garanția că condițiile de muncă ce li se acordă nu sunt inferioare acelor de care beneficiază bărbații și să primească aceeași remunerația ca ei pentru aceeași muncă”, de asemenea „hrană, îmbrăcăminte și locuință suficiente”, „dreptul /.../ la educație”, precum și asigurarea condițiilor pentru „deplina dezvoltare a personalității umane”.

Democrația socială urmărește instaurarea unei societăți caracterizate prin cetățenie socială, în care fiecare are garanția unei vieți materiale care protejează demnitatea umană, pentru a participa deplin la viața socială și democratică independent de succesul pe piață. Acesta este motivul pentru care, din punctul de vedere al democrației sociale, creșterea este o condiție indispensabilă, dar nu un scop în sine și, totodată, trebuie să țină cont de echilibrul social și de echitate. Produsele unei economii dinamice și productive trebuie distribuite în mod echitabil. În acest mod se asigură condițiile pentru ca oamenii, prin muncă bine realizată, să-și poată asigura traiul, fără temeri existențiale, și să obțină o parte echitabilă din creșterea produsului social.

*Echilibrul social
statuat în
Constituție*

În Germania, echilibrul social din cadrul ordinii economice este statuat și în Legea fundamentală (articolul 19), definind Republica Federală Germania drept „stat federal social”. Iar articolul 14 definește caracterul social al proprietății private: „proprietatea privată obligă. Utilizarea sa trebuie să servească, în același timp, binelui comunității.”

*Caracterul social al
proprietății private:
exemple*

Cine posedă case de locuit, nu are voie să le folosească în scop speculativ, ci trebuie să le întrețină și să le închirieze. Managerul nu poartă doar răspunderea pentru dividendele acționarilor, ci și pentru societate, spre exemplu prin menținerea locurilor de muncă și protecția mediului. Cine profită în mod apreciabil de pe urma bunăstării sociale trebuie să aibă și o contribuție apreciabilă în societate. Caracterul social al proprietății este o caracteristică esențială a democrației sociale.

*Contradicție între
echilibrul social și
principiul
performanței?*

Dar echilibrul social nu reprezintă o contradicție față de principiul performanței economice de piață? Echilibrul social nu constituie un obstacol pentru stimulentele performanței, care sunt importante pentru o economie și o creștere dinamică? Aceste întrebări indică existența unei relații de tensiune între orientarea care trebuie dată creșterii și echilibrul social.

*Rodrik: crearea de
valoare presupune
echilibrul social*

Pe de altă parte, există și un context invers: dezvoltarea productivității și creșterea necesită mereu un fundament social. Crearea de valoare presupune un minimum de

echilibru social. Astfel, economistul american Dani Rodrik a putut să dovedească faptul că statele cu un grad ridicat de securitate socială au fost statele care au cunoscut succesul economic. Aceasta s-ar datora, printre altele, faptului că securitatea socială îmbunătățește disponibilitatea individuală pentru performanță. Cine beneficiază de securitate socială este mai degrabă dispus să participe la schimbare, să accepte riscuri și să aibă curajul de a încerca ceva nou (a se vedea Rodrik 1997: 178 și următ.).

Acest context este mai puțin controversat. Chiar președintele Institutului pentru Cercetarea Economiei (ifo) de la München, apropiat mediilor economice, a subliniat: „Dar [solidaritatea] le conferă oamenilor tineri siguranță și încrederea de care au nevoie pentru a folosi oportunitățile riscante și promițătoare. Din acest punct de vedere, nu sunt convins de prejudecata larg răspândită că statul social ne-ar costa foarte mult pe noi toți. Dimpotrivă, cred că este posibil ca tocmai el să fi eliberat marea parte a forțelor productive, care au făcut posibilă creșterea economică postbelică” (Sinn 1986: 566–577).

În plus, inegalitatea duce la probleme socio-politice concrete. Wilkinson și Pickett analizează acest lucru în cartea lor „Egalitate. De ce societățile echitabile sunt mai bune pentru toți”: Ei observă că problemele de sănătate, criminalitatea și problemele de educație sunt mult mai pronunțate în societățile inegale decât în economiile cu o distribuție mai uniformă a veniturilor și a averii (Wilkinson / Pickett 2016).

În consecință, democrația tinde spre un echilibru între orientarea spre creștere și echilibru social. Un exemplu concret în acest sens îl oferă modelul suedez. În exemplele de țară de la capitolul 6 reiese clar că echilibrul social ridicat este o condiție inerentă succesului economic apreciabil al Suediei.

Sustenabilitate

Sustenabilitatea constituie al treilea principiu central al unei politici economice a democrației sociale. Durabilitatea cuprinde o dimensiune ecologică, una economică și una socială.

Noțiunea de sustenabilitate are întotdeauna legătură cu aspectele ecologice. De fapt, primele reflecții despre sustenabilitate provin din studiile privind problemele ecologice. Conceptul de „sustenabilitate” provine din silvicultură: din pădure se extrage întotdeauna numai acea cantitate de lemn care poate fi înlocuită prin creștere

*Și criticii admit:
statul social stimulează
productivitatea*

*Echilibru între
orientarea spre creștere
și echilibru social*

*Originile conceptului
de „sustenabilitate”
provin din
economia forestieră*

– aceasta a fost cerința silvicultorului Georg Ludwig Hartig în sec. al XVIII-lea. În zilele noastre, durabilitatea ecologică înseamnă că mediul trebuie păstrat cât mai intact posibil pentru generațiile viitoare, fiind baza decisivă a vieții. Din acest motiv sunt importante menajarea resurselor, protecția climei și speciilor, precum și limitarea poluării. Drepturile fundamentale statuate și în Pactul social al Națiunilor Unite subliniază, cu trimitere la „ameliorarea tuturor aspectelor de igienă a mediului” (articolul 13), că înainte de toate trebuie protejată baza naturală a vieții fiecăruia. Nu doar pentru că altfel ar fi private generațiile viitoare de condițiile lor elementare de existență, ci și pentru că, aici și acum, oamenii depind de apa potabilă curată și de atmosfera sănătoasă.

Reprezentanții democrației sociale au atras atenția, de mult timp, asupra importanței sustenabilității:

1972, *ideea de durabilitate la Gustav Heinemann*

„Trebuie să ne punem întrebarea dacă pământul nu va ajunge într-o stare catastrofală dacă va continua explozia demografică și dacă omenirea va continua să utilizeze bogățiile naturale neregenerabile într-un ritm atât de rapid ca acela pe care este pe cale să îl adopte. [...] Pentru viitorul celor care sunt copiii și nepoții noștri trebuie să fim cu toții dispuși să ne oprim și, acolo unde este necesar, să încetăm ritmul.”
(Gustav Heinemann, 1972)

1983, *Comisia Brundtland*

În 1983, a fost preluată ideea Comisiei Brundtland, înființată de organizația Națiunilor Unite. Comisia care purta numele fostului prim ministru norvegian a stipulat:

„Dezvoltarea durabilă este dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi.”
(citată după Hauff 1987: 46)

Dimensiunea economică a sustenabilității

Conceptul de „sustenabilitate” conține, pe lângă dimensiunea ecologică, și una economică. În raportul final prezentat în 1998 de o comisie de anchetă a Bundestagului german despre „Conceptul de sustenabilitate – de la conceptul inițial la implementare”, este subliniat acest lucru: sustenabilitatea economică înseamnă că realizarea prosperității prin economie trebuie să fie posibilă și pentru generațiile viitoare, așa încât să poată fi menținută economia socială de piață. În acest scop,

cheltuielile publice, în special ale statului social, trebuie să beneficieze de o finanțare durabilă și solidă; pe termen lung, trebuie investit în educație, cercetare și infrastructură.

Importanța sustenabilității economice devine foarte evidentă în contextul crizei mondiale a piețelor financiare. Cine vizează doar profituri pe termen scurt, fără să aibă în vedere sustenabilitatea, poate periclita nu doar unele întreprinderi, ci poate destabiliza economia națională întregi.

Sustenabilitatea are însă și o dimensiune socială: sustenabilitatea socială înseamnă participarea durabilă a tuturor membrilor societății și reechilibrarea durabilă a tensiunilor sociale. Aici este vorba despre securizarea durabilă a nevoilor fundamentale și a participării sociale.

„Sustenabilitatea”

în Programul de la Hamburg al SPD:

„Principiul sustenabilității înseamnă: să gândim privind dinspre viitor; să rezistăm primatului termenului scurt și dominației economicului, a purei logici microeconomice; să gândim politica pornind de la ideea de societate și să înțelegem pluralismul democratic, durabilitatea ecologică, integrarea socială și participarea culturală ca idei de referință ale politicii social-democrate.”

(Programul de la Hamburg 2007: 17 și următ.)

Un exemplu alarmant

Programul de la Hamburg: „Sustenabilitatea înseamnă: reflectând dinspre viitor”

*Dullien, Sebastian
(2015): Testul realității
pentru noul
„patrulater magic”,
Document de lucru al
Friedrich-Ebert-
Stiftung în cadrul
proiectului
„societatea bună –
democrația socială
#2017 plus”.*

DE LA VECHIUL LA NOUL „PATRULATER MAGIC” AL POLITICII ECONOMICE

Pe fundalul primei crize economice majore din perioada postbelică, Karl Schiller, ministrul social-democrat al economiei din acea perioadă, a impus Legea privind stabilitatea și creșterea, care corela obiectivele „patrulaterului magic” (creștere economică adecvată și constantă, cotă ridicată a ocupării, nivel stabil al prețurilor și balanță comercială echilibrată) cu anumite instrumente de politică economică. Aceste obiective macroeconomice sunt și azi valabile în politica economică și financiară. Există însă și alte provocări, cum ar fi schimbările climatice, evoluțiile demografice sau digitalizarea, care vor afecta semnificativ economia de mâine și care necesită răspunsuri politice.

Cum trebuie definite obiectivele viitoare ale politicii economice și măsurate realizările acestora? Dullien și van Treeck (2012) contribuie la această dezbatere cu o propunere, desenând un „pătrat magic” pe baza următoarelor obiective:

- **Bunăstare materială și sustenabilitate economică**

Indicatorii acestui obiectiv măsoară performanța economică a unei economii și continuitatea acesteia. Principalul indicator este produsul intern brut, care ar trebui totuși ponderat nu numai cu inflația, ci și cu populația și orele lucrate efectiv. În acest fel, se calculează bunăstarea disponibilă pe cap de locuitor și, în plus, se corelează în raport cu munca depusă, măsurată în ore. În afară de ocuparea forței de muncă și cheltuielile de consum, această țintă prioritară are în vedere și un cont curent echilibrat, adică aproximativ aceeași cantitate de importuri și exporturi. Acest echilibru extern este destinat, pe de o parte, să prevină propriile deficite permanente, dar, pe de altă parte, să prevină și excedentele în contul curent, care la rândul lor produc altor țări un deficit comercial constant.

- **Sustenabilitatea activității statului și a finanțelor sale**

Pe lângă un buget echilibrat, această prioritate ia în calcul și reducerea datoriilor existente, întrucât Germania, ca și alte țări europene, s-a angajat să reducă rata datoriei publice (datoria raportată la produsul intern brut al unei țări) la 60%. Totuși, sustenabilitatea activității statului înseamnă și investiții la un nivel necesar pentru a menține cel puțin infrastructura publică (de exemplu, în transporturi: căi rutiere și linii feroviare, sau în educație: școli și universități).

- **Sustenabilitate socială**

Din concluziile cercetărilor privind egalitatea și fericirea, la setul consacrat de ținte de politici economice se vor adăuga indicatori care măsoară progresul social. Rata riscului de sărăcie măsoară ponderea populației care, după transferuri, dispune de mai puțin de 60% din venitul median.¹⁴ Raportul dintre cvintilele de venit măsoară cu cât câștigă cei mai bogați 20% mai mult față de cei mai săraci 20%. Pe lângă sărăcie și distribuție, acest obiectiv include și succesul educațional prin reducerea în cel mai bun caz la zero a numărului de persoane care părăsesc școala fără o calificare sau un certificat de absolvire, care să le faciliteze studiul ulterior.

- **Sustenabilitatea mediului**

Pe de o parte, obiectivul sustenabilității mediului ia în considerare obiectivele de reducere a emisiilor de CO₂. Pe de altă parte, obiectivul managementului eficient al resurselor și al vieții este luat în considerare prin măsurarea consumului de energie primară și a ponderii energiilor regenerabile. Acest ultim indicator reflectă progresul politicii energetice din Germania, impusă prin lege.

Dacă apar noi provocări în zonele individuale, în special în ceea ce privește sustenabilitatea socială și de mediu, se pot utiliza indicatori suplimentari. Măsurarea anuală consistentă, precum și obiectivele concrete pot fi apoi utilizate pentru a estima în mod fiabil în ce măsură o economie își atinge propriile obiective, definite în mod democratic. O astfel de monitorizare a politicii economice ar trebui să contribuie la corectarea rapidă a eventualelor evoluții nedorite.

14 Venitul median este venitul care separă jumătatea mai bogată a populației unei economii de jumătatea mai săracă, aflându-se exact între ele. Rata riscului de sărăcie măsoară așadar sărăcia relativă și nu sărăcia absolută, cum ar fi cea pe baza nivelului minim de subzistență. Sărăcia relativă analizează faptul că participarea socială este mult mai dificilă atunci când veniturile sunt relativ mici. Potrivit OCDE, venitul mediu net disponibil pentru o gospodărie din Germania a fost în 2015 de aproximativ 27.000 de euro.

4.3. Câtă creștere economică e suficientă? Creșterea calitativă și economia post-creștere

Există o relație de tensiune între cele trei principii?

Creșterea economică, echilibrul social și sustenabilitatea se condiționează reciproc, dar se pot afla și într-un raport tensionat, care trebuie negociat. Willy Brandt a enunțat această idee încă din 1973, vorbind despre creștere și sustenabilitate:

Willy Brandt despre relația între creștere și sustenabilitate

„Nici individul, nici comunitatea nu pot trăi în detrimentul naturii. Altfel, evoluția mediului nostru devine inumană. [...] Zgomotul, poluarea aerului și a apei pun sub semnul întrebării avantajele creșterii economice. Totuși, eu vreau să previn o concluzie pripită, care crede că soluția se găsește într-o limitare globală a creșterii și productivității. Este mai important să ne concentrăm pe întrebările unde, cum și pentru ce creștere economică – dar și pe faptul că principiul economic și creșterea trebuie să fie în slujba omului. Dacă nu vrem să fim dominați de „circumstanțe”, dacă vrem să le dominăm noi pe acestea, trebuie să gândim mai atent, și poate chiar să muncim mai tare.”

(Willy Brandt, declarația guvernamentală din 18 ianuarie 1973)

Întrebări centrale: creștere, unde, cum și pentru ce?

Brandt subliniază că nu poate fi vorba despre acceptarea necondiționată a principiului creșterii, ci întotdeauna doar despre o analiză profundă unde, cum și pentru ce să fie creată creșterea. Cui îi va folosi și cine va profita de pe urma ei? Democrația socială nu se rezumă doar la un concept orb de „creștere”, ci este preocupată de o creștere calitativă, care privește în egală măsură echilibrul social și sustenabilitatea.

Dacă vom reflecta mai atent, așa cum cere Brandt, vom constata rapid că cele trei principii se află nu numai într-o relație de tensiune, ci se pot condiționa și sprijini reciproc. Așa cum am văzut mai sus, echilibrul social reprezintă condiția prealabilă pentru o economie dinamică.

De asemenea, sustenabilitatea ecologică poate promova creșterea. În prezent, sectoarele care activează în sfera energiilor regenerabile reprezintă unele dintre cele mai importante motoare ale creșterii din economia Germaniei și asigură un mare număr de locuri de muncă.

*Durabilitatea poate promova creșterea.
Exemplu: politica industrială ecologică (Capitolul 7)*

Totuși, PIB-ul prezintă multe pete albe când se măsoară progresul economic. Din punctul de vedere al democrației sociale, în particular, imaginea este incompletă atunci când este avut în vedere exclusiv PIB, deoarece descrie numai cât s-a produs în total, ceea ce nu ne spune nimic despre următoarele:

- Cum se redistribuie produsul intern realizat? Redistribuirea se realizează în mod echitabil? Există o minoritate care primește cea mai mare parte din resurse? Care sunt criteriile distribuției? Nevoile, performanța sau clasa socială?
- Cât de ecologică este producția? Se investesc resurse în protecția mediului? Sau creșterea se cumpără în contrapartidă cu exploatarea irațională a naturii?
- Cum se obține creșterea și încotro se duc câștigurile? Se obține prin consum și datorii de stat? Sau se investește în infrastructură, educație și cercetare, așa încât să fie posibilă o creștere pe termen lung?
- Cum sunt luate în considerare serviciile nemonetare? PIB crește doar fiindcă se muncește mai mult? Dacă munca voluntară sau în familie este transformată în muncă salariată, de ce crește PIB, cu toate că, de fapt, se obține același produs?

Pentru a obține răspunsul la aceste întrebări, trebuie dezvoltate o noțiune complexă care să definească progresul economic, precum și un concept de creștere diferențiat, care depășește limitele întrebării: cât produce în total o economie națională?

S-au făcut deja multe încercări de a alătura și alți indicatori la PIB.

O asemenea abordare este noul „patruater magic”, care, printre altele, se concentrează pe distribuția avuției și sustenabilitate (vezi Capitolul 4.2). Începând cu 2016, Organizația Națiunilor Unite și-a stabilit obiective de dezvoltare care,

„Creșterea calitativă” în Programul de la Hamburg al SPD:

„Muncim pentru progres durabil, dinamism economic, echitate socială și un comportament rezonabil față de mediu. Prin creștere calitativă dorim să depășim sărăcia și exploatarea, să facem posibilă bunăstarea și munca decentă pentru toți și să facem față schimbărilor climatice. Asta înseamnă să securizăm bazele naturale de viață pentru generațiile viitoare, precum și să îmbunătățim calitatea vieții. În acest scop, dorim să punem în slujba omului posibilitățile oferite de progresul științific și tehnic.”
(Programul de la Hamburg 2007: 5)

Lectură suplimentară:

Michael Dauderstädt și alții (2015),
Globalisierung und Soziale Demokratie. Lesebücher der Sozialen Demokratie, Band 7, Bonn
(Globalizare și democrație socială, manualele democrației sociale, volumul 7, Bonn)

spre deosebire de Obiectivele de dezvoltare ale mileniului, nu au fost definite numai pentru țările în curs de dezvoltare, dar sunt destinate, de asemenea, să măsoare progresul economic, social și de mediu pentru toate țările lumii. Aceste 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă oferă o imagine cuprinzătoare a ceea ce ar trebui înțeles prin prosperitate și progres și asupra paletelor de indicatori ce pot fi folosiți pentru a le măsura.

17 SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

(„Obiective de dezvoltare durabilă“)

	Eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context
	Eradicarea foamei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea unei agriculturi durabile
	Asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor, la orice vârstă
	Garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți
	Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor
	Asigurarea disponibilității și managementului durabil al apei și sanitației pentru toți
	Asigurarea accesului tuturor la energie la prețuri accesibile, într-un mod sigur, durabil și modern
	Promovarea unei creșteri economice susținute, deschisă tuturor și durabilă, a ocupării depline și productive a forței de muncă și asigurarea de locuri de muncă decente pentru toți

Figura 8: Obiectivele și indicatorii Sustainable Development Goals ale ONU (Sursa: ONU [UN] [2016]: The Sustainable Development Goals Report 2016, New York)

Sustainable Development Goals nu cuprind doar indicatorii pentru măsurarea progresului economic, ci abordează și dezvoltarea socială, în special în privința distribuției bunăstării, a egalității dintre sexe și a incluziunii.¹⁵

15 Mai mult despre obiectivele Sustainable Development Goals pe pagina departamentului guvernamental <http://dezvoltaredurabila.gov.ro/web/obiective/>

*Strategie post-cresștere:
nu este de dorit
mai multă creștere*

De la limitele creșterii la economia post-cresștere?!

În timp ce, în economiile de tranziție și în cele aflate în curs de dezvoltare, creșterea este esențială, pentru a depăși sărăcia, societățile industrializate se întrebă unde se află limitele creșterii și dacă este necesară mai multă creștere. Adepții unei strategii post-cresștere nu critică doar – așa cum a făcut-o Clubul de la Roma cu studiul său „Limitele creșterii” – faptul că sustenabilitatea mediului nu este compatibilă cu o țintă de creștere perpetuă. Ei subliniază mai degrabă că o creștere suplimentară nu mai este de dorit. În primul rând, de la un moment dat, creșterile suplimentare ale veniturilor nu mai sunt asociate cu o creștere a stării de bine. Pe de altă parte, creșterea continuă ar putea avea și un impact negativ asupra nivelului social. De aceea, strategia post-cresștere propune măsuri diferite:¹⁶

- Viața proprie ar trebui să fie ordonată în sensul eliminării acelor tipuri de activități și consum, care nu aduc vreun folos sau au doar unul redus (strategia suficienței).
- Dependența de o „aprovizionare din exterior, pe bază monetară” este respinsă. În schimb, consumul și producția ar trebui să fie cât mai apropiate – inclusiv prin propria contribuție. Pentru aceasta, ar trebui reactivate competențele centrale pentru un grad mai ridicat de aprovizionare din surse proprii.
- În loc de diviziunea națională și internațională a muncii pe regiuni și continente, lanțurile valorice ar trebui să fie pe deplin legate de anumite regiuni.
- În loc să cumpărăm produse noi, accentul ar trebui să fie pus pe reparații și extinderea duratei de viață a bunurilor deja folosite.

Aceste propuneri sunt dificil de aplicat din punct de vedere politic, în special în ceea ce privește regionalizarea. În principiu ar fi de criticat și cramponarea dogmatică de contradicția dintre creștere și sustenabilitate, respectiv dintre creștere și progres social. În optica democrației sociale, nu trebuie să existe un conflict între obiectivele de creștere, pe de o parte, și sustenabilitate și consum mai puțin depersonalizat, pe de alta. Mai degrabă, „creșterea socială” trebuie să fie legată de condiții concrete, care schimbă calea de creștere convențională, astfel încât creșterea să devină compatibilă cu sustenabilitatea și suportabilitatea socială (Ecke / Petzold 2011: 14– 18). Acest lucru nu exclude o abordare critică a creșterii, dar necesită o viziune diferențiată a creșterii economice.

16 O prezentare a conceptelor post-cresșterii și alte informații sunt de găsit la <http://www.postwachstumsoekonomie.de/material/grundzuege/>.

*Măsuri ale strategiei
post-cresștere*

*Democrația socială:
creșterea și
sustenabilitatea
nu trebuie să fie
în opoziție*

4.4. Evaluarea programelor partidelor politice în raport cu obiectivele democrației sociale

În capitolele anterioare am descris diferitele repere de politică economică, insistând pe diferența dintre economiile de piață coordonate și cele necoordonate și pe cele trei obiective ale unei politici economice stabilite de democrația socială: creștere, sustenabilitate și echilibru social.

Dar cum arată o comparație, din acest punct de vedere, între platformele celor șase partide reprezentate în Bundestag?

Pe ansamblu și nu fără o doză de subiectivism, putem rezuma următoarele:

- **CDU** reprezintă în acest context **o economie coordonată la un nivel mai redus** decât cel din prezent. Ideile din zestrea liberalismului economic sunt combinate cu cele ale unui antreprenoriat moral individual. Tendința este de a respinge formele colective de codecizie și gestionare ori de a le reduce sau flexibiliza.
- **FDP** susține în programul său **o economie de piață necoordonată și liberalistă**. Nu rezultă însă de ce acest model de societate prezentat ar trebui să fie o „economie de piață socială și ecologică”.
- **AfD** reprezintă, de asemenea, **poziții foarte liberale** din punct de vedere economic. În același timp, programul AfD este **foarte vag** în privința problemelor de politică economică.
- **Bündnis 90/Die Grünen** se pronunță **pentru o economie de piață coordonată**, care să fie transformată în direcția unei „societați solare”. În acest scop, se inspiră din idei liberale, elemente referitoare la societatea civilă, cât și elemente de gestiune colectivă. Pe ansamblu, programul partidului Bündnis 90/Die Grünen este cel mai lung dintre cele cinci, dar prea puțin clar în ceea ce privește reprezentarea concretă a unei economii dirijate.
- **Partidul „Die Linke”** recomandă emfatic o reglementare a economiei și se pronunță pentru un stat protector față de individ. Acest partid se distinge de celelalte prin două aspecte: pe de o parte, conține numai „reper programatice” și, pe de altă parte, nu este clar dacă consideră „economia de piață” drept model al său.
- **SPD** se pronunță clar în programul său în **favorearea unei economii coordonate** și a extinderii sale. Această extindere se referă la drepturile și libertățile comprehensive înscrise în Pactele Națiunilor Unite. În același timp, este inclusă și nevoia de adaptare a modului de gestionare socială, atenția fiind îndreptată în special asupra sustenabilității, internaționalizării piețelor financiare și flexibilizării proceselor economice și a securizării sociale.

Orientarea politico-economică a partidelor

O comparație detaliată a programelor partidelor găsește online:

▶ www.fes-sozialdemokratie.de/Lesebuecher/Mehrlesen.htm

În acești termeni, pe baza celor trei obiective de politică economică, partidele pot fi analizate după cum urmează:

CDU și FDP prezintă o afinitate evidentă pentru obiectivul dezvoltării și plasează celelalte obiective în poziție de subordonare față de acesta. Ceea ce se remarcă aici sunt refuzul față de ideea „echilibrului social”, respectiv scepticismul față de acest concept.

În măsura în care se poate clasifica programul foarte nedeterminat al AfD, acesta trebuie să fie situat sub ținta de creștere.

Cu conceptul lor de „transformare solară” a economiei de piață, socială și ecologică, Bündnis 90/Die Grünen urmăresc îndeosebi obiectivul sustenabilității ecologice. De sprijin beneficiază și obiectivul „echilibru social”, în timp ce obiectivul „creștere calitativă” poate fi considerat ca fiind unul de ordin secundar. În cazul partidului „Die Linke”, se remarcă o orientare netă spre obiectivul „echilibrului social”. SPD are o abordare egală și echilibrată a celor trei obiective.

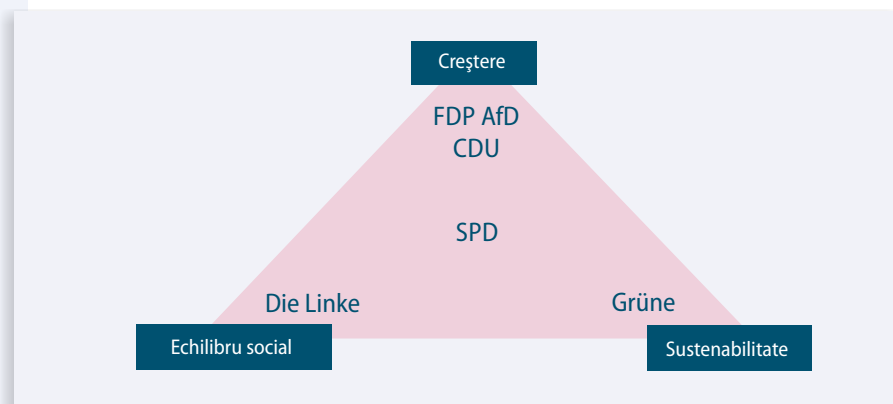

Fig. 8: Reprezentare schematică a poziționării partidelor după obiectivele de politică economică

Revenind la problematica de la care am pornit: este periculos să facem o distincție prea netă între competența economică și competența socială a partidelor, deoarece ar fi prea puțin pertinentă dacă este să facem o apreciere vizavi de politică. Analiza programelor partidelor evidențiază și faptul că acestea au obiective și puncte de vedere foarte diferite față de modul în care trebuie organizată și integrată economia în plan social. Doar un tur de orizont asupra unui cadru mai amplu permite orientarea în universul acestor partide și luarea unei decizii.

5. MODELE ECONOMICE ÎN DIFERITE ȚĂRI

Capitolul de față cuprinde următoarele teme principale:

- Pe baza diferențierii pe care am efectuat-o anterior între tipurile de capitalism coordonat și necoordonat, sunt comparate diferitele sisteme economice în baza teoriei prezentate de David Soskice și Peter A. Hall.
- Analiza se referă la sistemul financiar, relațiile de muncă, sistemul de educație și relațiile dintre întreprinderi.
- Țările care sunt avute în vedere în acest studiu sunt SUA, Marea Britanie, Germania, Coreea de Sud și Suedia.
- Acestea acoperă o paletă largă. SUA corespunde mai degrabă tipului ideal al unei economii necoordonate, iar Suedia corespunde cel mai bine tipului economiei coordonate.
- Aceste modele economice diferite pot coexista, chiar în perioade în care piețele sunt deschise. Ele se disting prin premise diferite, iar din punctul de vedere al democrației sociale trebuie apreciate foarte diferit.

5.1. SUA¹⁷

Simon Vaut

Statele Unite ale Americii sunt un reprezentant tipic al economiei de piață necoordonate (Meyer 2005a: 279 și următ.) și se înscriu în tradiția liberalismului de piață, a scepticismului față de intervenția statului, a individualismului. Sistemul economic american are ca principale obiective: să servească consumatorului și să permită multiplicarea averii – în detrimentul drepturilor sociale fundamentale (Gilpin 2001: 150).

Acest raționament poate fi relativizat în funcție de etape istorice diferite. În anii '30 ai secolului al XX-lea, de exemplu, președintele Franklin D. Roosevelt a introdus o coordonare mai puternică a economiei prin al său „New Deal”, un program economic

Model tipic de economie de piață necoordonată

17 Prezentarea exemplelor SUA și Germania reflectă, în mare parte, prezentarea după: Meyer (2005a:279–282). Îi mulțumim autorului pentru acordul său.

de mare anvergură. De asemenea, politica președintelui Lyndon B. Johnson din anii '60, caracterizată prin „războiul împotriva sărăciei” („war on poverty”), a mers în această direcție. Totuși, și în aceste faze, economia SUA a continuat să fie o economie necoordonată. Iar politica președinților Ronald Reagan (anii '80) și George W. Bush a vizat, pe de altă parte, să minimizeze coordonarea economică cât mai mult posibil. Politica lor a pregătit terenul pentru criza pieței financiare americane, care a izbucnit în 2007 și a împins economia mondială într-o criză severă.

*Obiective și succese
ale politicii de tip
keynesianist
practicată de Obama*

Pe acest fundal, a survenit alegerea lui Barack Obama în anul 2008 sub deviza „change” (schimbare). Unul din marile obiective electorale a fost un grad mai mare de reglementare și coordonare economică (Galston 2008). Printre succesele politicii sale economice, cu tente mai pronunțat keynesiene (de exemplu, un program de stimulare a economiei, în valoare de 625 de miliarde de euro), se numără crearea de nouă milioane de locuri de muncă, introducerea unei asigurări medicale accesibile tuturor categoriilor sociale și semnarea Acordului de la Paris, fapt care a produs o schimbare de paradigmă în politica americană privind clima (Heinke/Vaut 2012; Vaut 2015).

Sistemul financiar

Finanțarea companiilor americane se realizează în special prin intermediul pieței de capital, ceea ce sporește transparența indicatorilor financiari, fiindcă întreprinderile cotate la bursă trebuie să-și publice bilanțurile în mod periodic. Interesul acționarilor pentru dividende cât mai mari determină strategia întreprinderii în mod decisiv. Iar acest principiu se numește principiul creării de valoare pentru acționari (*shareholder value*).

*Finanțare de pe
piața de capital*

Accesul la capital depinde de evaluarea de către acționari a beneficiilor previzionate ale companiei. Spre deosebire de alte țări, sistemul fuziunilor și preluărilor de întreprinderi este mai puțin reglementat. Așa se explică de ce conducerea companiilor din SUA se află sub presiunea continuă de a obține cele mai mari câștiguri în cel mai scurt timp posibil. O rentabilitate mult prea scăzută poate avea ca urmare concedierea managementului, retrageri de capital generate pe bursă sau chiar preluarea firmei.

*Presiunea
profiturilor rapide*

Sub președinția lui Barack Obama a fost adoptată „Legea Dodd-Frank”, o reacție la criza pieței financiare. Obiectivul legii este o reglementare mai strictă a industriei bancare. Printre altele, apetitul de risc al instituțiilor financiare urmează a fi diminuat prin cote mai mari de capital propriu.

„Legea Dodd-Frank”

Relațiile de muncă

În SUA, uniunile care regroupează capitalul sau munca sunt mai mult organizații de lobby, pentru protejarea intereselor diverselor ramuri ale economiei decât actori responsabili ai vieții sociale în general. Sindicatele și uniunile patronale sunt în general slabe în raport cu cele din economiile de piață coordonate și nu dispun practic de federații influente. Totuși, în unele sectoare există sindicate puternice care reprezintă anumite interese particulare în mod eficace. De exemplu, în California există un sindicat bine organizat al gardienilor de penitenciar. Acesta exercită o influență politică care nu este deloc neglijabilă, care merge până la reglementarea executării pedepselor. Numai că și aici interesele particulare ale membrilor organizației primează față de interese comunitare. În SUA, nu există un sistem de protecție legală împotriva concedierii. Din acest motiv, relațiile de muncă sunt caracterizate prin ocupare de scurtă durată și negocieri salariale la nivel de companie.

Ținând cont de faptul că forța sindicatelor din SUA a scăzut tot mai mult în ultimele decenii, contractele colective din economiile de piață coordonate rămân o necunoscută în această țară. Regresul sindicatelor (de la 33% în 1955 la 8% în 2006) are două cauze, după Robert Reich: politica explicit agresivă a companiilor contra sindicalismului și politica tot mai agresivă a guvernului față de sindicate. În 1981, de exemplu, președintele Ronald Reagan a decretat o interdicție pe viață pentru exercitarea profesiei împotriva controlorilor de zbor care intră în grevă (Reich 2008:108 și următ.).

Sistemul american de „hire and fire” („angajează și concediază”) este avantajos pentru companiile volatile, cum ar fi cele aflate la început de drum (start-ups) în domeniul high-tech, dar împiedică în același timp consolidarea unor relații de muncă pe termen lung. Acest lucru duce la dezindustrializare și la diluarea clasei de mijloc în SUA.

Sistemul școlar și de formare

O piață a muncii pe ansamblu flexibilă este sprijinită de un sistem de formare care conduce mai degrabă spre obținerea de calificări generale, valabile pentru toate firmele și ramurile. În funcție de starea economiei, lucrătorii pot fi angajați sau concediați („hire and fire”) pe termen destul de scurt. Deoarece piața muncii este relativ nereglementată, iar fluctuația pe această piață este la un nivel ridicat, lucrătorii americani au tendința de a investi în pregătiri generale, pe care le pot utiliza și după ce schimbă locul de muncă. Deoarece uniunile patronale nu pot asigura decât o slabă coordonare, companiile nu reușesc să colaboreze în programe de formare specifice

Patronatele și sindicatele acționează fără a-și asuma un rol relevant pentru întreaga societate

Aproape că nu există protecție împotriva concedierii

Sindicate slabe, ca urmare a unor politici anti-sindicale

Calificări generale

pentru diferitele ramuri industriale. În consecință, lucrătorii din SUA acumulează competențe generale, care sunt foarte bine adaptate sectoarelor de servicii sensibile la starea economiei. Pentru numeroase întreprinderi și sectoare, această situație conduce la lipsă de specialiști.

*Subvenții încrucișate
pentru cercetare,
provenite din
industria de apărare*

Deficitele domeniilor științifice finanțate de stat sunt parțial echilibrate prin subvenții provenind din sectorul de armament. Numeroase inovații transpuse în sectorul civil au rezultat din domeniul militar, spre exemplu construcțiile aeronautice, tehnica satelitară, tehnologia informației (Reich 2008).

Relațiile dintre întreprinderi

Comaniile americane se află într-o concurență mult mai acerbă spre deosebire de firmele din economiile de piață coordonate, cum ar fi în Suedia sau Germania, unde se pune accentul pe cooperarea cu alte întreprinderi, cu statul și cu sindicatele (Hinchmann 2006: 350). Firmele au puține relații unele cu altele, nici băncile, nici alte firme nu sunt reprezentate în consiliile de supraveghere. Domină ideea de libertate de acțiune economică, ca întotdeauna în SUA, așa că statul intervine în procesul pieței doar pentru menținerea capacității sale de funcționare, precum și pentru a limita, spre exemplu, formarea de carteluri.

*Comaniile sunt
prea puțin
interconectate*

Legislația antitrust este foarte bine dezvoltată și are ca scop limitarea cooperărilor dintre întreprinderi în ceea ce privește, de exemplu, practicile anticoncurențiale (înțelegeri privind prețul).

Rezumat

Economia de piață a SUA, care continuă să fie o economie necoordonată, oferă posibilitatea pentru companii de a reacționa flexibil la evoluțiile pieței. Presiunea exercitată în acest mod asupra companiilor le obligă să se adapteze rapid, pe termen scurt, la schimbările intervenite în piață. De aceea, se poate aprecia că sistemul american de relații de muncă este mai puțin efektiv în ceea ce privește dezvoltarea de strategii de producție, care necesită investiții mari și locuri de muncă stabile pe termen lung. Sistemul american favorizează, în schimb, sectoarele inovației, axate pe capital de risc, cum ar fi tehnologia informației, precum și un vast sector de servicii bazat pe un profil de formare de tip generalist și un nivel salarial scăzut.

*Economie de piață
în mare necoordonată*

*Bogăția privată și
sărăcia publică
se manifestă în paralel*

Cu sistemul lor economic, SUA au reușit, pe ansamblu, să obțină rate de creștere mai înalte față de țările europene: din anii '90, economia americană a crescut în medie cu

3%, în timp ce statele UE au înregistrat 2,2%. Însă acest beneficiu înregistrat de SUA în materie de prosperitate este tot mai mult marcat de o redistribuire inegală. În anii '50, salariile membrilor managementului erau de 25 de ori mai mari decât ale muncitorilor angajați, în prezent, sunt de 350 de ori mai mari (Reich 2008: 144). În SUA, coexistă bogăția particularilor și sărăcia publică, bugetele publice suferind de subfinanțare cronică. Rezultatul este, printre altele, o infrastructură publică slab echipată comparativ cu alte țări (Hinchmann 2006: 352).

Creșterea inegalității a contribuit la situația în care doi candidați neobișnuiți au avut un cuvânt greu de spus în alegerile prezidențiale din 2016. De partea Democraților, pentru prima dată în istoria americană, un politician auto-declarat adept al socialismului democratic, Bernie Sanders, avea șanse reale la funcția prezidențială. El a pierdut la diferență mică alegerile interne în fața lui Hillary Clinton, dar mai ales tânăra generație de americani s-a arătat entuziasmată de Sanders, care a intrat în cursă cu o agendă a democrației sociale. În final, prezidențialele au fost câștigate de un populist de dreapta, care a promis protecționism, dereglementare și anularea reformelor lui Obama.

*Polarizare la
alegerile prezidențiale
din 2016*

SUA		
PIB pe cap de locuitor 2016	57.466,8	PIB pe cap de locuitor în USD (Sursa: Banca Mondială, 2017)
Creșterea economică medie în 2016, față de anul precedent	1,6 %	Creșterea medie anuală a PIB, ajustată cu inflația (Sursa: Banca Mondială, 2016)
Datoria publică în 2016	107,35 %	Datoria publică ca procent din PIB (Statista / Stata)
Contul curent T1 2017	-2,45 %	Soldul balanței de exporturi și importuri de mărfuri ca procent din PIB (Sursa: OECD, 2017)
Rata de ocupare T4 2016	73,7 %	Proporția populației ocupate între 15 și 64 de ani, în raport cu populația totală (Sursa: OECD Outlook, 2016)
Rata armonizată a șomajului în ianuarie 2017	4,8 %	Ponderea șomerilor în populația activă (OECD, 2017)
Inegalitatea veniturilor / coeficient Gini 2010–2015	41,1	Indicator pentru inegalitatea veniturilor, 100 = inegalitatea maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Inegalitatea veniturilor între bărbați și femei	68 %	Veniturile din muncă ale femeilor în procente din veniturile bărbaților (Sursa: Human Development Index 2015, p. 220)
Indicele sărăciei (HDI) 2015	0,920 (10)	Indicele sărăciei se compune din diverși indicatori (inclusiv speranța de viață, rata de alfabetizare, accesul la servicii de sănătate), loc în clasamentul mondial: 0 = sărăcie minimă, 1 = sărăcie maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Nivelul de taxare a muncii	26 %	Impozite și contribuții la asigurările sociale ca procent din salariile brute medii (OECD / Taxing Wages 2017: 20)
Nivelul de sindicalizare 2013	10,8 %	Ponderea forței de muncă organizată în sindicate (Sursa: OECD 2016)

5.2 Marea Britanie

Christian Krell

Marea Britanie este descrisă adesea ca pionier al capitalismului. Aceasta este țara în care s-au dezvoltat industrializarea, comerțul liber și liberalismul mai devreme decât în alte state. În același timp, tot aici au putut fi constatate foarte clar petele întunecate ale capitalismului sălbatic. Nu a fost întâmplător faptul că Friedrich Engels a descris condițiile de viață și de muncă adesea inumane ale muncitorilor dependenți de la mijlocul sec. al XIX-lea, pornind de la exemplul „situației claselor muncitoare din Anglia”.

De la apariția studiului lui Engels, s-au produs schimbări decisive în capitalismul britanic. Totuși există și continuități. Ordinea economică britanică este și astăzi încă deosebit de liberală. Cercetarea comparată internațională asupra capitalismului descrie Marea Britanie drept o economie de piață necoordonată și liberală. În continuare, vom descrie dimensiunile cele mai importante ale economiei britanice.

Sistemul de finanțare și structura proprietarilor

În capitalismul britanic, situația actuală a randamentului unei companii este decisivă pentru finanțarea sa. Companiile britanice au nevoie pentru investiții de banii „nerăbdători” ai piețelor de acțiuni și financiare dinamice. În mod corespunzător, accesul la capital depinde, în primul rând, de nivelul ridicat al rentabilității. Așadar, Marea Britanie diferă, de exemplu, de sistemul economic care caracterizează Germania de mult timp, unde băncile colaborează cu o întreprindere pe termen lung, așa încât acestea dispun de o viziune justă asupra întreprinderii, asupra strategiilor și structurilor acesteia. În Regatul Unit, investitorii și finanțistii sunt cei care decid pe baza criteriilor de evaluare public accesibile. Accentul se pune pe rentabilitatea companiei pe termen scurt. Această finanțare de pe piață a luat puternic amploare în ultimii ani și este un proces tot mai dinamic. Abordarea este susținută activ de actualul guvern conservator.

Structura proprietarilor în Marea Britanie este fundamental diferită de cea din economiile de piață coordonate. Participațiile la o firmă sau întreprindere dintr-o economie de piață coordonată depind adesea de investitori cu interese strategice, axate pe termen lung – spre exemplu alte întreprinderi, bănci sau sectorul public –, în Marea Britanie însă, aceste participații se prezintă cu totul altfel.

*Pionier al
capitalismului...*

*... și al petelor
sale întunecate*

*Economie de piață
necoordonată, liberală*

*Finanțare prin
intermediul piețelor
financiare
și de acțiuni*

*Structura proprietății:
pondere ridicată a
investitorilor financiar
și privați*

Circa 80% dintre proprietarii companiilor britanice sunt investitori financiari și persoane particulare al căror interes primordial este, de regulă, ca întreprinderea să obțină un maximum de profit.

Așa numitele preluări ostile, chiar dacă vizează o creștere rapidă a beneficiilor, sunt mai facile decât în economiile de piață coordonate, din cauza finanțării extensive a pieței și a structurii piețelor financiare.

Având în vedere puternica orientare spre rentabilitate, în condițiile unei structuri interne eminamente ierarhice, companiile britanice reușesc restructurări rapide în direcția unor piețe noi profitabile; domeniile mai puțin rentabile ale întreprinderii sunt eliminate rapid. Însă, această orientare conferă un caracter sistematic obligației de a obține rezultate pe „termen scurt” („short-termism”), ceea ce este tipic pentru economia britanică.

Relațiile de muncă

Au existat faze în care sindicatele britanice păreau realmente puternice. Așa numita „iarnă a nemulțumirii” este un exemplu în acest sens. În 1978/1979, o grevă organizată la nivel național a paralizat întreaga viață publică a Marii Britanii: nu au mai fost asigurate serviciile de salubritate, iar gunoiul a rămas pe străzi, transportul în comun din orașe s-a oprit, iar persoanele decedate nu mai puteau fi înhumate. Totuși, fazele de grevă intensă nu trebuie să ne lase să credem că sindicatul ar fi puternic. Sindicatele puternice și bine organizate au, de regulă, posibilitatea impunerii intereselor lucrătorilor în cadrul negocierilor, fără să mai fie nevoie de greve. În mod corespunzător, „iarna nemulțumirii” a fost mai degrabă expresia unei capacități insuficiente de a negocia.

Comparativ cu alte țări de pe glob, sindicatele britanice sunt slabe. Un motiv ar fi relativa lor fragmentare. În anii '90, existau încă peste 300 de sindicate. Acestea nu sunt organizate pe ramuri, ci pe categorii profesionale, așa încât în întreprinderi sunt reprezentate adesea mai multe sindicate. Un al doilea motiv ar fi faptul că, așa cum se întâmplă în economiile de piață liberale, companiile din Marea Britanie nu au obligația să integreze comitete de întreprindere sau alte forme de reprezentare a lucrătorilor. În Marea Britanie, nu există forme de codecizie ca în industria minieră germană. În al treilea rând, drepturile sindicatelor din Marea Britanie au fost reduse sistematic de guvernul conservator Thatcher (1979–1990) și de guvernul conservator-liberal Cameron (2010–2016). Cea mai recentă expresie în acest sens este „Legea sindicatelor”

*Orientare spre
ceea ce se poate obține
pe termen scurt*

*Sindicate doar
aparent puternice*

*Fărămișare
pronunțată a
sindicatelor*

*Reprezentarea
lucrătorilor
nu este obligatorie*

(în orig. Trade Union Bill) , care a intrat în vigoare în mai 2016. Această lege limitează sever drepturile sindicale și dreptul la grevă. De exemplu grevele trebuie anunțate cu mai multe săptămâni în avans, iar organizatorii grevei trebuie clar identificați. Cu toate acestea, cea mai devastatoare regulă este că firmele vor putea pe viitor să recruteze lucrători temporari, în cazul în care, din cauza unei greve, se oprește lucrul. Critici față de aceste amenințări la adresa drepturilor fundamentale ale lucrătorilor vin chiar din partea organizațiilor pentru drepturile omului. Reglementările sunt verificate pentru a vedea dacă sunt compatibile cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

De aceea, gradul de organizare sindicală este comparativ scăzut în prezent față de alte țări. În Marea Britanie, procentul de populație ocupată organizată în sindicate a scăzut la un sfert din total (2014: 25.1%), sectorul public fiind mai bine organizat decât cel privat.

Nici angajatorii nu au o organizare mai bună. Nu există aproape deloc federații și nici uniuni patronale capabile să se impună, iar importanța uniunilor patronale este în scădere.

Ținând cont de aceste structuri, salariile sunt în general negociate la nivel de întreprindere sau reprezintă rezultatul proceselor de negociere individuală între angajatori și lucrători. Însă, începând din 1999, există o limită minimă de salariu care reprezintă un salariu minim global, sub valoarea căruia nu se poate coborî.

Relațiile dintre companii și angajații individuali sunt mult mai puternic determinate de forțele pieței decât în economia de piață coordonată. Comparativ, lucrătorii nu rămân mult timp în întreprindere și nici nu sunt, în general, atașați de aceasta. Concedierile sunt relativ ușor de realizat, fiindcă sindicatele sunt slabe și nu pot împiedica asemenea măsuri, iar protecția împotriva concedierii este redusă. În același timp, lucrătorii calificați pot să obțină mai facil un nou loc de muncă, ținând cont de marea flexibilitate de pe piața muncii.

În general, companiile britanice sunt mai ierarhizate decât cele din economiile de piață coordonate. Pe lângă poziția dominantă a președintelui director general (CEO), și organizarea muncii este diferită. Astfel, munca în echipă a lucrătorilor cu înaltă calificare, întâlnită frecvent în Germania, este mai degrabă rară în Marea Britanie. Caracteristica țării este o diviziune a muncii convențională care este respectată cu strictețe (Wood 2001: 250).

Grad redus de sindicalizare

Salariile se negociază la nivelul unităților, aproape de niveluri minime

Protecție slabă împotriva concedierii

Ierarhizare accentuată în companii

Sistemul de educație și de formare continuă

Pe piețele de muncă flexibile din Marea Britanie, calificările profesionale specifice sunt mai degrabă slab reprezentate. Din perspectiva angajatorului, motivele sunt ușor de înțeles: lucrătorii și angajații lucrează, în medie, destul de puțin timp în întreprindere, așa încât nu merită să investească în persoane, printre altele fiindcă există și riscul ca acestea să plece, ceea ce înseamnă că investiția ar putea fi în favoarea unei întreprinderi concurente. În al doilea rând, ținând cont de marea flexibilitate a piețelor muncii, este facilă găsirea de personal calificat în scurt timp, ca de altfel și concedierea acestui personal.

Lucrătorii, la rândul lor, nu sunt interesați de calificări specifice unei firme, fiindcă rămân scurt timp într-o întreprindere, așa încât pare mai profitabilă concentrarea pe competențe generale care pot fi utilizate tot timpul și în alte firme sau sectoare. Rezultatul acestei lacune în materie de calificare profesională este evident: productivitatea companiilor britanice este, în comparație cu cea a întreprinderilor germane, spre exemplu, relativ scăzută.

Investiția în măsuri de calificare specifice nu va merita nici în viitor. Motivul este că piața muncii devine din ce în ce mai flexibilă. Un exemplu în acest sens este numărul în creștere semnificativă al așa-numitelor „contractelor de zero ore”. Prin ele se stabilește doar relația de muncă, dar nu și numărul de ore. Numărul real de ore care trebuie lucrate – și deci și câștigul – este crescut sau redus de către angajator într-o manieră extrem de flexibilă, în funcție de nevoi și de situația comenzilor. Astfel, riscul antreprenorial este transmis complet lucrătorului.

Relațiile dintre întreprinderi

Relațiile dintre întreprinderi se bazează pe relații comerciale și relații juridice marcate de formalism. Companiile au puține legături între ele. Transferul de tehnologie reușește aici mai ales prin schimb de personal științific și tehnic cu înaltă calificare. De asemenea, se întâlnește mai frecvent decât în economiile de piață coordonate clasice trecerea oamenilor de știință și inginerilor din institutele de cercetare în economie și invers. În schimb, sunt mai rare grupele de cercetare dintre întreprinderi sau rețelele de cooperare constituite pe termen mai lung.

Structura economiei britanice este relativ puternic orientată către servicii. Doar 8% din forța de muncă este angajată în industria producătoare, iar contribuția acesteia la economie este de aproximativ 14% din PIB, sub nivelul multor alte țări OCDE. Sub

impactul crizei financiare, în 2009 s-a încercat stimularea ocupării forței de muncă din industrie, în special în nordul Angliei, o regiune tradițional industrializată, dar, până în prezent, fără vreun succes remarcabil. Pe de altă parte, sectorul financiar rămâne de mare importanță economică și fiscală pentru Regatul Unit, chiar și după criză.

Ce aduce Brexitul?

Dezvoltarea întregii economii britanice în următorii ani va depinde în mare măsură de modul în care va fi structurat Brexitul. Exemplul sectorului financiar ilustrează cât de strânsă este legătură dintre Marea Britanie și economia Europei continentale: Marea Britanie este principalul exportator mondial de servicii financiare, iar în același timp, piața unică europeană este cel mai mare client pentru aceste servicii. Mulți se așteaptă acum ca, în urma Brexitului, mai multe bănci și furnizori de servicii financiare să-și mute activitățile de la Londra în UE, de exemplu la Frankfurt pe Main.

Însă și sectorul industrial britanic, deja șubred, va continua să fie sub presiune, când Regatul Unit nu va mai putea participa la piața unică europeană. La momentul apariției acestui volum, forma, calendarul și structura specifică a Brexitului sunt chestiuni încă pe deplin deschise. Cu toate acestea, un lucru este cert: chiar dacă țara și-ar putea menține accesul la piața internă, ea ar pierde în orice caz o influență considerabilă asupra gestiunii acestei piețe interne.

Evaluare și sinteză

Tipul de capitalism britanic seamănă mai mult cu sistemul economic al SUA decât cu economiile Europei continentale. Avantajele capitalismului britanic sunt o rată de ocupare relativ ridicată și a rată a șomajului relativ scăzută. Dezavantajele continuă să fie productivitatea redusă a întreprinderilor britanice comparativ cu cele din SUA sau Germania, precum și orientarea lor spre obținerea de profit pe termen scurt. În faza actuală de recesiune economică devin evidente și dezavantajele pieței muncii deosebit de flexibile: lucrătorii pot fi concediați în scurt timp, iar șomajul crește rapid.

Totuși, trebuie ținut cont de faptul că asemenea categorizări nu sunt niciodată definitive. Sistemul politic al Marii Britanii, cu sistemul său electoral majoritar simplu și o structură de stat centralizată, permite guvernului să întreprindă schimbări structurale foarte rapid și în profunzime.

Impactul Brexitului

Avantaje și dezavantaje ale tipului britanic de capitalism

Mare asemănare cu sistemul economic american

Marea Britanie		
PIB pe cap de locuitor 2016	39.899,4	PIB pe cap de locuitor în USD (Sursa: Banca Mondială, 2017)
Creșterea economică medie în 2016, față de anul precedent	1,8 %	Creșterea medie anuală a PIB, ajustată cu inflația (Sursa: Banca Mondială, 2016)
Datoria publică în 2016	89,3 %	Datoria publică ca procent din PIB (Statista / Stata)
Contul curent T1 2017	-3,40 %	Soldul balanței de exporturi și importuri de mărfuri ca procent din PIB (Sursa: OECD, 2017)
Rata de ocupare T4 2016	69,6 %	Proporția populației ocupate între 15 și 64 de ani, în raport cu populația totală (Sursa: OECD Outlook, 2016)
Rata armonizată a șomajului în ianuarie 2017	4,6 %	Ponderea șomerilor în populația activă (OECD, 2017)
Inegalitatea veniturilor / coeficient Gini 2010–2015	40,8	Indicator pentru inegalitatea veniturilor, 100 = inegalitatea maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Inegalitatea veniturilor între bărbați și femei	53 %	Veniturile din muncă ale femeilor în procente din veniturile bărbaților (Sursa: Human Development Index 2015, p. 220)
Indicele sărăciei (HDI) 2015	0,909 (16)	Indicele sărăciei se compune din diverși indicatori (inclusiv speranța de viață, rata de alfabetizare, accesul la servicii de sănătate), loc în clasamentul mondial: 0 = sărăcie minimă, 1 = sărăcie maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Nivelul de taxare a muncii	23,3 %	Impozite și contribuții la asigurările sociale ca procent din salariile brute medii (OECD / Taxing Wages 2017: 20)
Nivelul de sindicalizare 2013	25,4 %	Ponderea forței de muncă organizată în sindicate (Sursa: OECD 2016)

5.3. Germania

Simon Vaut

Germania este considerată o economie de piață coordonată tipică (Meyer 2005a: 280 și următ.). Mult timp, a fost considerată modelul de combinație exemplară dintre dinamism economic, stabilitate politică și echilibru social (Egle 2006: 273–326). Ca urmare a creșterii șomajului și a stagnării economice începând din anii '90, modelul Germania a început să piardă din tăria oțelului, așa încât revista britanică „The Economist” a descris țara drept bolnavul Europei. Totuși, revista și-a revizuit ulterior verdictul și vorbește, din 2005, despre „miracolul german”, întrucât gradul de ocupare din Germania a ajuns la cote record, criza financiară din 2009 a fost depășită mai repede decât în majoritatea celorlalte țări și salariile reale din ultimii ani – spre deosebire de multe țări OCDE – au crescut și în intervalul lor inferior și mediu.

Sistemul de finanțare

În Germania, finanțarea întreprinderilor prin intermediul pieței de capital joacă un rol nesemnificativ. Managementul întreprinderii este evaluat nu numai de piață, ci și de băncile și celelalte firme cu care are legături întreprinderea, precum și cu reprezentanții lucrătorilor și actorii de stat. În acest mod, este posibil schimbul personal de informații și realizarea unei relații de încredere. Finanțarea întreprinderii se realizează, în esență, prin credite bancare. Pentru obținerea acestor credite, reputația și rețelele firmei joacă un rol important, alături de datele financiare. Investitorii obțin informații despre reputația și modul de funcționare ale unei întreprinderi prin intermediul rețelei relaționale strânse. Acest acces la „capitalul răbdător” care nu are legătură cu câștigurile pe termen scurt permite companiei să investească în proiecte pe termen lung și să mențină un personal bine format, chiar în perioade de criză economică. În consecință, managementul din Germania stă sub o presiune mai scăzută de a maximiza profituri rapide sau de a reacționa rapid la căderi în valoarea acțiunilor companiei. Dispozițiile fiscale, legile și rețelele dintre întreprinderi au tendința de a descuraja eventualele preluări ostile. Aceste legături dintre întreprinderi și bănci sunt criticate, descrierea folosită pentru ele fiind de „cartel bancar” (Bury/Schmidt 1996), pentru că nou veniții pe piață au greutate să ajungă la capital, însă sunt favorizați cei din interior. Evoluțiile din ultimii ani arată totuși că astfel de relații industriale se destramă în Germania, iar ponderea capitalului internațional crește, așa cum este arătat în secțiunea următoare. Odată cu criza pieței financiare care a început în 2007, numeroase bănci germane s-au confruntat cu probleme, iar din cauza speculațiilor internaționale cu afaceri imobiliare și titluri

Germania este o economie de piață coordonată

Finanțarea companiilor prin bănci

Acces la capitalul „răbdător”

guvernamentale, băncile au trebuit salvate cu miliarde de euro provenind din fonduri publice. A fost creat un fond de stabilizare a pieței financiare de peste 480 de miliarde de euro.

*Reforme
în cursul crizei
financiare*

Reformele vizează reatragera băncilor în circuitul de finanțare a economiei reale. Deoarece criza a arătat, de asemenea, că statele naționale pot reglementa singure piețele financiare doar într-o măsură limitată, Germania a insistat pe o soluție europeană. Pe de o parte, aceasta include întărirea reglementărilor Comitetului de la Basel al Băncii Reglementelor Internaționale (BIS) privind reglementarea băncilor: „Acordul Basel III” impune acum o cerință mai strictă privind aportul de capital propriu. Uniunea bancară europeană a europenizat competențele odinioară naționale și a creat reglementări comune în domeniul supravegherii pieței financiare și în cel al rezoluției instituțiilor de credit din zona euro.

DIGRESIUNE: sfârșitul S.C. Germania S.A.?

*Se destramă
legăturile
dintre bănci
și industrie?*

Inițial neluată în seamă în dezbaterile politice, în anii '90 s-a instalat lent, dar sigur, o schimbare de amploare în Germania, care a fost descrisă ca destrămarea așanumitei societății germane pe acțiuni „S.C. Germania S.A.". Cu această formulă se avea în vedere faptul că băncile și industria au legături foarte strânse, în mod tradițional, în Germania. Originile acestor legături coboară până în perioada imperială. Legăturile strânse trebuiau să asigure firmelor germane, printre altele, protecție spre exterior și stabilitate în interior. Sub presiunea globalizării, sistemul de bănci personale și de participatii încrucișate s-a dovedit a fi o piedică, mai ales atunci când companiile germane doresc să participe la piața globală de capital (Egle 2006: 291).

Acesta este motivul pentru care participațiile încrucișate la capital între bănci și industrie au cunoscut un regres puternic în anii care au trecut. Companiile germane s-au specializat și internaționalizat.

*Avantaje și
dezavantaje ale
fluxurilor
internaționale
de capital*

Bilanțul dispariției Germaniei S.A. poate fi descris drept ambivalent. Pe de o parte, deschiderea față de capitalul internațional prin aporturi de investiții și know-how a contribuit la menținerea competitivității întreprinderilor germane, acestea având posibilitatea să-și afirme poziția pe piețele mondiale. Spre deosebire de toate celelalte țări europene, costul unitar al muncii a scăzut în mod evident. În aceste condiții,

exportul a putut să crească cu 50% în interval de un deceniu – cu mult mai mult decât în țările vecine (sursa: Economist Intelligence Unit 2006). Pe de altă parte, presiunea cursei pentru obținerea de profit și orientarea spre termene scurte s-au amplificat, ceea ce se exprimă printre altele în termeni de insecuritate în relațiile de muncă.

Relațiile de muncă

În Germania, gradul de organizare sindicală este moderat (17%) comparativ cu situația la nivel internațional (pentru situația din 2013, a se vedea pag. 113). Dar dacă vom avea în vedere negocierile colective, vom remarca faptul că ele dețin încă o influență apreciabilă în ceea ce privește configurarea salariilor și a condițiilor de muncă (Egle 2006: 290). Sindicatele și uniunile patronale sunt organizate pe ramuri de activitate, de exemplu pentru industria metalurgică există IG Metall (sindicate) și Gesamtmetall (patronate). Cu alte cuvinte, negocierea contractelor colective se realizează în limitele acestor sectoare, așa încât lucrătorii din aceeași ramură industrială trebuie să se aștepte la aceleași salarii. Ca urmare a existenței acestei omogenități salariale, nu există concurență salarială între lucrătorii specializați bine pregătiți (Hassel 2006: 14).

Codecizia în materie de configurare a muncii și de adoptare a deciziilor cu privire la personal este foarte avansată în Germania în comparație internațională. Legea privind relațiile industriale reglementează mărimea, atribuțiile comitetelor de întreprindere, precum și excepțiile care li se aplică. Societățile de capital se supun prin lege sistemului de co-decizie, dacă au mai mult de 500 de angajați. Cu alte cuvinte, lucrători din întreprindere pot trimite reprezentanți în consiliul de supraveghere.

Reforma cuprinzătoare a pieței muncii germane sub guvernul federal roșu-verde (format din social-democrați și ecologiști, n. trad.) între 2003 și 2005 a fost considerată de sindicate un afront. Cu toate acestea, din moment ce șomajul s-a redus aproape la jumătate și, în ciuda prăbușirii economiei germane din 2009, ocuparea forței de muncă a crescut constant până la un nivel record de peste 43,5 milioane de persoane (în 2017), puterea de negociere a sindicatelor din Germania a crescut din nou semnificativ. Astfel au putut fi negociate creșteri salariale reale evidente, iar pe de altă parte, sindicatele au reușit să exercite cu succes presiuni pentru a obține creșteri suplimentare prin salariul minim și prin limitarea muncii pe contracte de antrepriză și a celei intermediare de agenții de muncă temporară.

*Autonomia
contractelor colective*

*Negocieri colective
la nivel de sector*

Dreptul la codecizie

Sistemul de formare

Sistemele de producție complexe din multe întreprinderi germane necesită adesea lucrători bine pregătiți. Așa se explică succesul sistemului dual de formare, datorită ponderii apreciabile a practicii și a specializării aprofundate (Egle 2006: 287). Acest sistem este denumit „instituția cheie a capitalismului german” (Hassel 2006: 13). Ucenicii câștigă puțini bani comparativ cu cei din alte țări, dar, ca o regulă generală, tinerilor le este asigurată integrarea profesională pe piața muncii, dacă sunt bine calificați, așa încât Germania este unul dintre statele OECD cu cea mai scăzută rată a șomajului în rândul lucrătorilor tineri (ca pondere din rata șomajului în rândul adulților) (Hassel 2006: 15).

În raport cu alte țări, care au sisteme de formare generalistă, ceea ce permite înlocuirea facilă a lucrătorilor, forța de muncă germană este de înaltă calificare, grație sistemului dual de formare. Datorită bunei calificări, lucrătorii germani au mai multă putere la negocieri. Deoarece în activitatea productivă se pune accentul pe calitate, se creează în mod evident o dependență specifică de specializarea lucrătorilor calificați. Pentru a se proteja față de exigențele crescânde ale lucrătorilor, cât și pentru a evita preluarea lucrătorilor înalt calificați de către alte firme, întreprinderile germane s-au organizat într-un sistem de relații industriale care să permită instituționalizarea coordonării negocierilor salariale între patroni și sindicate. Rezultă astfel o echilibrare a salariilor pentru competențe asemănătoare în întregul sector industrial. În felul acesta, este dificilă preluarea lucrătorilor calificați pentru un sector industrial anume.

Trei sunt motivele pentru care este în pericol sistemul dual de formare profesională: în primul rând, acest sistem depinde de starea economiei. În fazele de expansiune, întreprinderile sunt interesate să angajeze ucenici ca mână de lucru ieftină și flexibilă. În perioade de stagnare, lipsesc locurile de pregătire profesională. Dacă lipsa se manifestă pe o perioadă mai îndelungată, cei care nu găsesc loc de ucenicie, vor încerca și anul viitor, așa că atunci concurența va fi mai mare. În al doilea rând, întreprinderile evită să își asume răspunderea în materie de formare profesională. Și în al treilea rând, timpul de înjumătățire a informațiilor științifice și a cunoștințelor dobândite este din ce în ce mai scurt. Aproape nicio pregătire nu mai rămâne valabilă toată viața. Sindicatele și social-democrația consideră că pentru a răspunde la provocările unei schimbări tot mai rapide a muncii este nevoia de transformarea asigurării pentru șomaj într-o asigurare de muncă. Acest lucru implică extinderea semnificativă a ofertei slab conturate în domeniul formării continue și specializării din Germania (Rahner et al. 2013).

Relațiile dintre întreprinderi

Managementul marilor companii germane are rareori posibilitatea să ia decizii unilaterale, deoarece trebuie să-și asigure acordul consiliilor de supraveghere și al rețelelor în care sunt reprezentate băncile, dar și alte întreprinderi, lucrători, precum și actori de stat. Drept urmare, nu interesele pe termen scurt pentru profit ale acționarilor (shareholders) sunt determinante pentru decizia din întreprindere; contează mai degrabă interesele unui număr de actori implicați (stakeholders).

Rolul statului în politica economică a Germaniei după cel de-al doilea război mondial poate fi cel mai bine descris drept rolul unui stat care oferă posibilități și își încurajează cetățenii să facă uz de capacitățile lor. Deși posibilitățile sale de intervenție directă în procesul economic au fost limitate de structurile federale și de un număr de instituții independente, precum Banca Centrală a Germaniei și Oficiul Federal pentru Carteluri, statul și-a dezvoltat capacitatea de a promova grupuri sociale și actori corporativi cvasi-publici în eforturile acestora de organizare, precum și de a le pune la dispoziție mijloacele necesare, parțial constituționale, în vederea reglementării și administrării anumitor domenii ale politicii economice care, în alte țări, sunt reglementate de stat sau de piață. Banca Centrală Europeană (ECB), cu independența sa monetară, precum și entitățile europene de supervizare a concurenței respectă principiile politico-economice care sunt valabile și în Germania, fără să pună probleme pentru sistem. În plus, statul alocă o parte importantă din PIB pentru sistemul de securitate socială, conform prevederilor constituționale privind „condițiile de viață egale” în toate landurile statului german, prin intermediul unui sistem de redistribuire regională (Streeck 1995).

Evaluare

Sistemul economic german este o cale de mijloc între economia de piață anglosaxonă și statul providențial scandinav (Schmidt 2000).

În Germania, relațiile de muncă sunt mai degrabă de lungă durată: angajații lucrează mai bine de zece ani la același angajator, în Marea Britanie, doar opt ani, iar în SUA, șapte ani (Streeck 1995). Relațiile de muncă de tip cooperativ, precum și un nivel ridicat de calificare a lucrătorilor contribuie la creșterea productivității, ceea ce a permis ca lucrătorii calificați să fie bine plătiți, iar timpul de lucru să scadă (Hassel 2006).

Din aceste motive, diferența dintre salarii este relativ redusă în Germania, iar lucrătorii calificați fac parte din clasa de mijloc, spre deosebire de situația din alte țări. Clasa de

Mai multe grupuri de interese iau parte la deciziile din companie

Statul facilitează și capacitează

Germania, între Scandinavia și SUA

mijloc germană este dezvoltată: 66% din populație intră în această categorie, spre deosebire de 26% la britanici și 44% în SUA (Rössel 2005).

În contextul crizei economice, începând cu anii '90 a fost criticat și modelul german. În special campania electorală din 2005 le-a oferit ocazia conservatorilor să inițieze o dezbateră de fond despre faptul că Germania nu ar mai fi capabilă să fie competitivă pe plan internațional. Cu toate acestea, Germania a putut să demonstreze periodic că are un nivel de competitivitate ridicat și că este campioană la exporturi. Explicația constă în faptul că bunurile industriale germane sunt complexe și de înaltă calitate, în special în industria auto și a construcției de utilaje. În 2009, Germania a ieșit astfel din criză mai repede decât alte țări comparabile și este considerată acum un model la nivel internațional, având o pondere mare a valorii adăugate industriale.

Dezvoltarea economiei est-germane de la reunificare

Carsten Schwäbe

*Uniunea economică,
monetară și socială
a fost un șoc pentru
costurile salariale*

Când RDG s-a alăturat Republicii Federale în 1990, noua economie a Germaniei reunificate s-a confruntat cu provocări absolut noi. Mulți oameni au sperat că noile landuri federale pot atinge nivelul de prosperitate al „vechii” Republici Federale după o fază de tranziție. Cu toate acestea, uniunea economică, monetară și socială a acționat ca un șoc al costurilor salariale pentru estul Germaniei: introducerea mărcii germane la un curs de schimb de 1:1 a mascat complet diferențele considerabile de productivitate dintre est și vest. Marca RDG fusese anterior cotate la un curs între 1:5 și 1:8. Deși oamenii din Germania de Est puteau cumpăra acum și produse din vest, rata de schimb 1:1 a însemnat că firmele din Germania de Est erau mult prea scumpe în raport cu productivitatea lor. Drept urmare, companiile est-germane și produsele lor au devenit și mai puțin competitive pe piața comună decât erau deja. De asemenea, au pierdut accesul la materia primă ieftină și la piețele de desfacere din celelalte țări din Blocul de Est, de care dispuneau înainte de căderea Cortinei de Fier.

*Departa de
„ținuturile înfloritoare”*

Fabricile din est au înregistrat pierderi mari și nu au putut face investiții urgent necesare în adaptarea metodelor de producție la nivelul vestic. Pe lângă consolidarea investițiilor private pentru locuri de muncă noi, competitive, a fost nevoie și de finanțare pentru pensii, șomaj și calificarea forței de muncă din Germania de Est. Infrastructura publică avea nevoie urgentă de modernizare, iar structura

administrativă trebuia în mare măsură reconstruită. Aceste sarcini au necesitat o implicare considerabilă a statului, ceea ce s-a reflectat într-o creștere a datoriei publice și necesitatea unor venituri mai mari din impozite, de exemplu prin taxa de solidaritate. Cu toate acestea, contrar ipotezei guvernului federal din acea vreme, care vorbea de „ținuturi înfloritoare” în estul Germaniei, la început nu s-a văzut aproape nimic.

În partea de vest a Germaniei, aderarea noilor landuri federale a dus la un adevărat boom al reunificării, întrucât piața de desfacere a economiei vest-germane a crescut brusc cu 16 milioane de consumatori. Acest boom și salariile mari negociate s-au dovedit totuși a fi nesustenabile, astfel încât, mai târziu, și economia vest-germană avea să fie afectată de scăderea cererii. Acest lucru a fost cauzat și de creșterea TVA și de politică monetară restrictivă a Bundesbank, adoptată ca urmare a salariilor mari și a inflației mai mari rezultate de aici. În cele din urmă, au fost înțelese costurile reale ale reunificării pentru economia germană. Aceste costuri au fost plătite sub formă de transferuri prin intermediul mai multor instrumente diferite și prin redistribuirea de la bugetele guvernului federal, ale landurilor federale, ale municipalităților și în special ale fondurilor de asigurări sociale.

O altă problemă a fost modul în care Treuhandanstalt (un holding similar Fondului Proprietății de Stat din România, n. trad) a organizat trecerea companiilor de stat din RDG la economia de piață. Inițial, se așteptau venituri mult mai mari din privatizare, adică din vânzarea companiilor de stat. Cu toate acestea, problemele structurale ale majorității companiilor estice s-au dovedit a fi de nerezolvat, astfel încât privatizarea a fost un eșec, iar Treuhand a fost nevoită să evidențieze datorii în bilanțul final. Se presupune că pierderile ar fi fost mai mici, dacă nu s-ar fi mers pe principiul „privatizarea are prioritate față de reorganizare”. De multe ori, investitorii privați din Occident nu erau interesați de supraviețuirea companiilor est-germane, care reprezentau o concurență potențială. Ei preferau să deservească singuri piața. Și în Germania de Vest a existat o privatizare treptată a companiilor aflate ani mulți în proprietatea statului. Cu toate acestea, piețele de desfacere ale fostelor companii de stat din Germania de Vest nu se prăbușiseră în aceeași măsură în care acest lucru s-a întâmplat pentru companiile din Germania de Est odată cu integrarea în Republica Federală.

Ca urmare a problemelor economice din estul Germaniei, nu numai că veniturile guvernamentale s-au diminuat în această regiune, ci a avut loc și o scădere a

*Pe termen scurt:
un boom al reunificării
în vestul Germaniei*

*Efectele priorității
privatizării față de
restructurare*

populației și, în special, a forței de muncă potențiale. În timp ce populația landurilor federale din vestul Germaniei a crescut din 1990 până în 2011 cu 3,8 milioane de persoane la un total de 63 milioane, aceasta a scăzut în estul Germaniei (cu excepția Berlinului) cu două milioane până la doar 12,8 milioane. Mai ales lucrătorii calificați au părăsit estul țării, deoarece aveau șanse semnificativ mai bune de a găsi un loc de muncă în Germania de Vest, la un salariu în general mai mare.

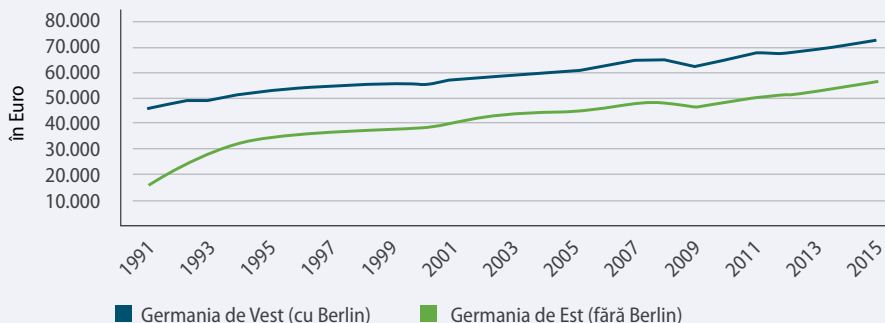

Fig. 10: Comparație între PIB/pe cap de persoană ocupată în prețuri echivalente, Germania de Vest și cea de Est (sursa: Statistisches Bundesamt / Oficiul Federal de Statistică)

Transferurile financiare au fost și rămân necesare

În ciuda transferurilor financiare ridicate, economia est-germană nu a reușit să se dezvolte decât încet și – așa cum arată produsul intern brut pe cap de persoană ocupată pentru ambele regiuni – este încă departe de nivelul de performanță din Occident. Procesul de recuperare a continuat într-un ritm mult redus după primul impuls. Vesper (2015: 38) ajunge la concluzia că transferurile financiare din sistemul de compensare financiară inter-landuri (în orig.: Länderfinanzausgleich), precum și alocările federale suplimentare vor continua să fie necesare pentru Germania de Est. Acest lucru ține de imperativul consacrat constituțional al condițiilor de trai echivalente în toată Germania. Cu toate acestea, dotările cu infrastructură ar trebui să fie cantitativ și calitativ aproximativ egale până în 2019.

O îmbunătățire a finanțelor statului și ale administrației locale nu este necesară numai pentru est, ci și pentru multe regiuni din vestul Germaniei. Pentru că și acolo, multe regiuni suferă de pe urma unei economii slabe, în special ca urmare a schimbărilor structurale, care au redus activitatea în industria cărbunelui și industria grea.

Germania		
PIB pe cap de locuitor 2016	41.936,1	PIB pe cap de locuitor în USD (Sursa: Banca Mondială, 2017)
Creșterea economică medie în 2016, față de anul precedent	1,9 %	Creșterea medie anuală a PIB, ajustată cu inflația (Sursa: Banca Mondială, 2016)
Datoria publică în 2016	68,3 %	Datoria publică ca procent din PIB (Statista / Stata)
Contul curent T1 2017	+8,24 %	Soldul balanței de exporturi și importuri de mărfuri ca procent din PIB (Sursa: OECD, 2017)
Rata de ocupare T4 2016	75 %	Proporția populației ocupate între 15 și 64 de ani, în raport cu populația totală (Sursa: OECD Outlook, 2016)
Rata armonizată a șomajului în ianuarie 2017	3,9 %	Ponderea șomerilor în populația activă (OECD, 2017)
Inegalitatea veniturilor / coeficient Gini 2010–2015	30,6	Indicator pentru inegalitatea veniturilor, 100 = inegalitatea maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Inegalitatea veniturilor între bărbați și femei	65 %	Veniturile din muncă ale femeilor în procente din veniturile bărbaților (Sursa: Human Development Index 2015, p. 220)
Indicele sărăciei (HDI) 2015	0,926 (4)	Indicele sărăciei se compune din diverși indicatori (inclusiv speranța de viață, rata de alfabetizare, accesul la servicii de sănătate), loc în clasamentul mondial: 0 = sărăcie minimă, 1 = sărăcie maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Nivelul de taxare a muncii	39,7 %	Impozite și contribuții la asigurările sociale ca procent din salariile brute medii (OECD / Taxing Wages 2017: 20)
Nivelul de sindicalizare 2013	17,7 %	Ponderea forței de muncă organizată în sindicate (Sursa: OECD 2016)

5.4. Coreea de Sud¹⁸

Carsten Schwäbe

Economia din Coreea de Sud a trecut printr-un remarcabil proces de recuperare în ultimii 50 de ani. Pornind de la o țară slabă, în curs de dezvoltare în anii 1960, Coreea de Sud a ajuns până la obținerea statutului de membru al Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE)¹⁹ în 1996. În 2015, produsul intern brut pe cap de locuitor era deja puțin mai mare decât cel al Spaniei.

1961: în Coreea de Sud începe procesul de revenire

Începutul acestui proces de dezvoltare economică poate fi datat în 1961. Până atunci, economia sud-coreeană fusese marcată de devastările războiului din Coreea și de nepotismul din elita politică și economică. Deși Coreea de Sud nu era bogată în materii prime, lupta pentru ajutorul financiar american, al cărui sprijin urma să poziționeze Coreea de Sud ca pe un bastion împotriva comunismului, a creat stimulente puternice pentru corupție. În 1961, armata sud-coreeană a preluat guvernarea printr-o lovitură de stat. Un număr mare de măsuri de dezvoltare au fost implementate de stat sub noul conducător militar, Park Chung-hee. Principalul obiectiv politic a fost tranziția industriei sud-coreene de la un mod de producție ce folosea intensiv forța de muncă la unul cu un aport mai ridicat de capital, mod care urma să permită în cele din urmă o creștere economică inovatoare, bazată pe tehnologie.

Măsuri politice

Un consiliu pentru dezvoltare a preluat planificarea procesului de dezvoltare industrială a Coreei, inițiat prin diferite măsuri politice:

Acces la capital subvenționat

- Companiile din sectoarele preferate (adică cele considerate importante pentru dezvoltarea economică) au primit acces simplificat și subvenționat la capital, precum și asistență suplimentară, care a permis extinderea și dezvoltarea viitoare a producției.
- Controalele de capital au împiedicat companiile să investească puținele resurse financiare disponibile în străinătate.
- Restricțiile la import și barierele pentru investițiile străine directe au protejat companiile coreene de concurenții străini care le-ar fi cumpărat sau le-ar fi scos de pe piață.

Controlul capitalurilor

Controlul importurilor

18 Acest articol se bazează pe un studiu mai detaliat al sistemului economic din Coreea de Sud: Michael A. Witt (2014), South Korea: Plutocratic State-Led Capitalism Reconfiguring, în: Michael A. Witt și G. Redding (ed.), The Oxford Handbook of Asian Business Systems, Oxford, p. 216–237.

19 În OCDE există 35 de țări care pot fi considerate dezvoltate economic.

- Cu toate acestea, cotele obligatorii la export impuse de guvern companiilor sud-coreene au dus la faptul că acestea au trebuit să vândă o parte din produsele lor pe piața mondială, pentru a mai obține subvenții. Această metodă nu doar că a ajutat la crearea de rezerve valutare, dar s-a dovedit a fi și o bună metodă de selecție pentru a distinge companiile coreene eficiente de cele neeficiente.

Acest proces de dezvoltare direcționată de stat a economiei de piață din Coreea de Sud s-a caracterizat printr-o abordare „de sus în jos” foarte ierarhizată. Democratizarea țării în 1989 și în special criza asiatică din 1997/98 au ameliorat aceste procese ierarhizate de luare a deciziilor, deoarece împrumuturile de ajutor din Fondul Monetar Internațional pentru Coreea de Sud în această perioadă au fost însoțite de măsuri de liberalizare și privatizare. Cu toate acestea, Coreea de Sud rămâne astăzi o economie marcată de această abordare „de sus în jos”.

Sistemul financiar

Chiar dacă industria financiară sud-coreeană a cunoscut o dezvoltare fundamentală în ultimele decenii, finanțarea corporativă se bazează în mare măsură indirect pe împrumuturi bancare. Participațiile directe sau acțiunile sunt destul de puțin importante până în prezent.

Băncile au jucat un rol important în procesul de dezvoltare industrială a țării. Ele erau deținute de stat și au servit ca instrument al politicii industriale pentru finanțarea companiilor preferate pentru dezvoltarea dirijată. Companiile selectate au fost finanțate atât timp cât își atingeau obiectivele de politică industrială (de exemplu, anumite cote la export). De aceea, împrumuturile erau ușor de accesat pentru marile întreprinderi de familie consacrate („chaebol”), acestea au ales în principal împrumuturi ca sursă de finanțare și nu există alte forme de participare, cum ar fi acțiunile.

Sectorul bancar a fost privatizat mai accentuat în anii '80. În criza asiatică, o parte din sistemul bancar a fost renaționalizată, dar privatizată din nou după aceea – în special prin vânzări către investitori străini. Drept urmare, guvernul a determinat acum marile corporații să-și reducă dependența de împrumuturile de la băncile controlate de străinătate – în favoarea formelor interne de participare. Deoarece marilor companii din Coreea de Sud li s-a permis, de asemenea, să aibă în proprietate și asigurări, și alte instituții financiare, acestea au devenit, de asemenea, un instrument de finanțare pentru companii.

Relațiile de muncă

Guvernul militar condus de Park a suprimat inițial mișcările sindicale. În anii '80, însă, sindicatele au devenit un factor important în democratizarea țării. În 1989, aproape 20% din lucrători erau sindicalizați. Cu toate acestea, ponderea a scăzut la doar 9,8% în 2010, ceea ce poate fi explicat și prin schimbări sectoriale în sectorul serviciilor. Sindicatele sud-coreene sunt cunoscute și astăzi pentru utilizarea activă a dreptului la grevă.

Coreea de Sud are din 1998 o structură tripartită a relațiilor de muncă: angajatorii, lucrătorii și guvernul participă la negocierea colectivă. Spre deosebire de Europa, însă, acest sistem este considerat a fi disfuncțional. În plus, sindicatele sunt foarte descentralizate, astfel încât nu este neobișnuit ca și după negocieri colective la nivel de sector să se ia decizii majore suplimentare prin negocieri colective la nivel de companie. De asemenea, angajatorii opun rezistență negocierilor la nivel de ramură, astfel încât nu există nici o poziție centrală puternică a sindicatelor.

Până la criza asiatică, marile companii din Coreea de Sud au oferit în special contracte de muncă pe termen lung. Odată cu restructurarea necesară a peisajului corporatist și creșterea sectorului de servicii, relațiile de muncă au devenit unele pe termen mai scurt și mai volatile. În general, însă, OCDE a apreciat că protecția locului de muncă din Coreea de Sud era în 2008 mai bună decât în SUA sau Japonia și doar puțin mai slabă decât în țările din nordul Europei. Cu toate acestea, întrucât protecția locului de muncă se aplică doar angajaților în regim reglementat, a existat și în Coreea de Sud o tendință în ceea ce privește munca cu normă parțială și alte forme de angajare neregulate, asociate cu salarii mai mici și cu mai puține drepturi protectoare. Dar și în cazul celor angajați în regim reglementat, cadrul legal teoretic și practica diferă de multe ori.

Sistemul de instruire și formare

Coreea de Sud are un sistem de învățământ școlar relativ bun, care este apropiat structural de cel al Statelor Unite. 72% dintre absolvenții de liceu studiază mai departe – o pondere pe care chiar OCDE o consideră prea mare. Această atenție specială acordată educației universitare se datorează parțial faptului că țara avea nevoie de un număr mare de specialiști calificați pentru procesul de recuperare economică prin creșterea bazată pe tehnologie. În schimb, sistemul de formare continuă așezat pe această bază este slab dezvoltat. Foarte puțini absolvenți de școli fac o pregătire profesională convențională, deoarece Coreea a construit o rețea universitară densă, iar

o instruire profesională simplă este stigmatizată în societate. Lipsa experienței practice este o problemă pentru absolvenții universității, pentru că multor tineri le este greu să-și găsească un loc de muncă după ce își termină pregătirea, în special când au o diplomă universitară.

Performanța elevilor sud-coreeni este excepțional de bună, dacă facem o comparație globală. Cu toate acestea, elevii sunt supuși de la o vârstă fragedă la o mare presiune, prin teste standardizate pentru accesul la școlile de elită și universități. Educația este asociată cu costuri imense în Coreea de Sud. Universitățile au taxe de școlarizare al căror nivel este depășit doar de cele din țări precum Statele Unite sau Israel. În plus, se cheltuie sume enorme pentru meditațiile de după școală. Pentru multe persoane din Coreea de Sud, cheltuielile educaționale ridicate sunt un motiv pentru a se decide să nu facă copii – aceasta este și o explicație pentru scăderea natalității. Necesitatea unor cheltuieli educaționale ridicate pentru succesul școlar și academic reprezintă, de asemenea, o mare barieră pentru avansarea copiilor din clasele defavorizate social.

Relațiile dintre companii

O componentă esențială a structurii economice din Coreea de Sud sunt marile întreprinderi de familie, numite *chaebol*. Aceste conglomerate²⁰ reunesc un număr mare de companii și modele de afaceri foarte diferite. Structura ierarhizată a acestor conglomerate constituie o formă esențială a relațiilor corporative în Coreea de Sud. Prin intermediul participațiilor reciproce în companii și prin posesia unor conglomerate, marile familii își pot impune cu ușurință pretențiile de supremație împotriva concurenților economici. Aceste chaebol au arătat că sunt capabile să investească rapid în piețe noi, promițătoare și să inițieze evoluții economice inovatoare cu ajutorul propriei forțe financiare și datorită condițiilor de finanțare favorabile din partea statului.

Această structură economică ascunde însă și un potențial de corupție și abuz de putere. În comparația internațională, Coreea de Sud este cu mult înaintea celorlalte țări din Asia, dar în spatele majorității țărilor occidentale. Chaebol au o reputație destul de proastă în rândul populației sud-coreene. Din acest motiv, familiile proprietarilor sunt dornice să fie acceptate de public, oferind condiții de muncă rezonabile și fiind implicate social. Relațiile dintre furnizori și companiile producătoare

*Cheltuieli mari
pentru educație*

*Chaebol:
importanța majoră
a companiilor
de familie*

20 Conglomeratele sunt grupuri de firme care, prin diferite companii și sucursale deținute, au activități în multe puncte ale lanțului valoric, dar și în diferite sectoare.

din Coreea de Sud se caracterizează prin contracte și aranjamente pe termen lung. Forma corporativă răspândită a conglomeratelor se caracterizează, de asemenea, prin multe relații de afaceri stabile și pe termen lung.

Evaluare

Economia sud-coreeană, ghidată de o abordare social-politică „de sus în jos”, este o reminiscență a formei economice a capitalismului coordonat, chiar dacă Coreea de Sud s-a apropiat recent ceva mai mult de modelul liberal anglo-saxon prin liberalizare, privatizare și dereglementare. Statul social a fost întotdeauna relativ subdezvoltat în Coreea de Sud. Dar, datorită unei distribuții relativ egalitare a veniturilor de pe piață, inegalitatea veniturilor în Coreea este similară cu cea a Luxemburgului, chiar și fără redistribuiri majore. Distribuția pe piață este, de asemenea, mai puțin inegală, deoarece și averea este mai egal distribuită decât, de exemplu, în Germania.

Rolul puternic al unui stat autoritar și nedemocratic a jucat un rol central în procesul de recuperare economică a Coreei de Sud. Printr-un număr mare de măsuri politice și o integrare lentă a companiilor sud-coreene în concurența internațională, dezvoltarea economică a fost planificată pe termen lung. Această strategie, de succes pentru Coreea de Sud, ar putea fi atractivă și pentru alte țări în curs de dezvoltare. Cu toate acestea, este nevoie de un grad ridicat de funcționalitate a administrației de stat, deoarece intervențiile politice și planificarea sunt eficiente numai dacă servesc la dezvoltarea generală și nu sunt utile doar câtorva grupuri, favorizate de corupție.

Coreea de Sud		
PIB pe cap de locuitor 2016	51.599,9	PIB pe cap de locuitor în USD (Sursa: Banca Mondială, 2017)
Creșterea economică medie în 2016, față de anul precedent	3,2 %	Creșterea medie anuală a PIB, ajustată cu inflația (Sursa: Banca Mondială, 2016)
Datoria publică în 2016	41,6 %	Datoria publică ca procent din PIB (Statista / Stata)
Contul curent T1 2017	+3,70 %	Soldul balanței de exporturi și importuri de mărfuri ca procent din PIB (Sursa: OECD, 2017)
Rata de ocupare T4 2016	76,4 %	Proporția populației ocupate între 15 și 64 de ani, în raport cu populația totală (Sursa: OECD Outlook, 2016)
Rata armonizată a șomajului în ianuarie 2017	6,8 %	Ponderea șomerilor în populația activă (OECD, 2017)
Inegalitatea veniturilor / coeficient Gini 2010–2015	27,3	Indicator pentru inegalitatea veniturilor, 100 = inegalitatea maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Inegalitatea veniturilor între bărbați și femei	79 %	Veniturile din muncă ale femeilor în procente din veniturile bărbaților (Sursa: Human Development Index 2015, p. 220)
Indicele sărăciei (HDI) 2015	0,913 (14)	Indicele sărăciei se compune din diverși indicatori (inclusiv speranța de viață, rata de alfabetizare, accesul la servicii de sănătate), loc în clasamentul mondial: 0 = sărăcie minimă, 1 = sărăcie maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Nivelul de taxare a muncii	24,9 %	Impozite și contribuții la asigurările sociale ca procent din salariile brute medii (OECD / Taxing Wages 2017: 20)
Nivelul de sindicalizare 2013	67,7 %	Ponderea forței de muncă organizată în sindicate (Sursa: OECD 2016)

5.4. Suedia

Erik Gurgsdies, Niels Stöber

*Ocupare deplină
printr-o
„politică salarială
solidară”*

Modelul Rehn-Meidner

Economia suedeză se bazează pe ceea ce denumim modelul Rehn-Meidner, după numele celor doi economiști specialiști în sindicalism: Gösta Rehn și Rudolf Meidner. În 1951, cei doi au dezvoltat un model economic general destinat să reconcilieze ocuparea deplină cu o „politică salarială bazată pe solidaritate”, fără să genereze procese inflaționiste.

Ideea inițială era aceea că ocuparea deplină de durată nu se poate realiza printr-o cerere agregată ridicată, fie că este generată de o evoluție favorabilă a economiei globale, fie de programe naționale de stimulare economică. Deoarece diferitele ramuri ale economiei evoluează mereu în ritmuri diferite, o cerere agregată ridicată continuu duce rapid la apariția de blocaje în anumite sectoare. Pentru a putea continua creșterea, acolo unde se produce impasul se încearcă racolarea de lucrători din alte sectoare. În cazul ocupării depline, acest lucru este posibil numai prin propuneri salariale superioare salariilor existente, ceea ce conduce la creșterea prețurilor în acele sectoare. Aceasta va antrena – pentru echilibrarea puterii de cumpărare pierdute – creșteri salariale în celelalte branșe, implicând astfel creșteri generale ale prețurilor și, prin urmare, evoluții inflaționiste în ansamblul economiei.

Politica salarială solidară

O altă dificultate rezida din faptul că, până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, sindicatul lucrătorilor suedezi a urmărit o așa numită „politică salarială solidară”. Aceasta urmărea două obiective esențiale: „salariu egal pentru muncă egală”, orientarea făcându-se în funcție de evoluția productivității medii a muncii, și reducerea globală a decalajului dintre salarii pentru diferitele activități. Condiția pentru atingerea acestor obiective era acordarea de prioritate negocierilor salariale la nivel central în dauna nivelurilor imediat inferioare.

Pentru a evita pierderea rezultatelor „politicii salariale solidare” în urma inflației, modelul Rehn-Meidner recomandă o politică financiară publică restrictivă în scopul limitării cererii agregate cu ajutorul surplusurilor bugetare.

Un astfel de concept de politică economică împinge întreprinderile cu productivitate redusă într-o dublă defensivă: pe de-o parte, se confruntă cu probleme de desfacere

*Avantaje și dezavantaje
în modelul
Rehn-Meidner*

*Presiune pe
întreprinderile cu
producție redusă*

ca urmare a propriei structuri deteriorate a costurilor și prețurilor, în condiții de cerere medie, iar pe de altă parte, „politica salarială solidară” exacerbează situația deja problematică a costurilor și concurenței, impunând exigențe salariale corespunzătoare evoluției productivității medii a muncii în toate ramurile și în toate întreprinderile.

În oglindă, această situație favorizează întreprinderile cu productivitate ridicată în dublu sens: pe de-o parte, ele răspund unei cereri suficiente grație unui bun nivel al costurilor și, în consecință, unor condiții favorabile de stabilire a prețurilor. Pe de altă parte, înțelegerile de ordin salarial sunt deliberat bazate pe productivitatea medie, astfel creând un anumit spațiu de manevră ca rezultat al productivității înalte. În acest fel, întreprinderile respective beneficiază de un aport suplimentar de capital pentru crearea de locuri de muncă de înaltă productivitate.

Marii perdanți ai acestei politici financiare publice restrictive și ai „politicii salariale solidară” sunt întreprinderile cu productivitate redusă, precum și lucrătorii acestora. Șomajul care rezultă nu este considerat în mod defensiv drept o problemă publică, ci mai degrabă de manieră ofensivă, drept o misiune publică de adaptare structurală. În perioada care a urmat, a fost dezvoltată o „politică selectivă a pieței muncii”, tot mai extinsă și rafinată. Grație multiplelor activități de formare și a sprijinului pentru mutare au fost căutate căi de calificare a persoanelor aflate în șomaj și a celor care căutau să intre pe piața muncii pentru prima dată sau după o perioadă de întrerupere pentru ocupațiile productive, și asta înseamnă pentru ocupațiile bine plătite.

În modelul Rehn-Meidner își fac efectul politica fiscală restrictivă, „politica salarială solidară” și „politica selectivă a pieței muncii” în direcția unei permanente înnoiri și adaptări structurale a economiei suedeze. Modelul funcționează din anii '60 – când mai mult, când mai puțin – ca linie directoare a politicii economice suedeze. În felul acesta, a conferit modelului economic suedez în ansamblul său o „coerență conceptuală [unitate în gândire] și un grad de acceptare politică care nu au putut fi obținute, nici măcar cu aproximație, în nici una dintre țările cu care se face comparația” (Scharpf 1987: 119). Această constatare din 1987 îi aparține lui Fritz W. Scharpf după compararea politicii social-democrate din Germania, Marea Britanie, Austria și Suedia. Constatarea sa continuă să fie valabilă și astăzi.

Cu toate că piața internă este una restrânsă, cu mai puțin de 10 milioane de locuitori, Suedia a reușit să mențină o economie puternic concurențială pe piața mondială, în ciuda tuturor dificultăților globalizării. Totodată, și-a intensificat schimbul de bunuri și servicii. Între timp, țara exportă jumătate din produsul său intern brut.

*Favorizarea
întreprinderilor
cu productivitate
ridică*

*Șomajul este
considerat de
manieră ofensivă
drept o misiune
de adaptare
structurală*

*Grad ridicat de
acceptare a
modelului suedez*

Sistemul de finanțare și structura proprietarilor

În Suedia, finanțarea întreprinderilor se compune din diferite elemente. În primul rând, este sistemul bine conturat al băncilor de întreprindere. Aceștia i se adaugă elemente de finanțare prin intermediul pieței acțiunilor. Numai că aici trebuie ținut cont de particularitatea Suediei, unde întreprinderile dispun de proprietate încrucișată de acțiuni. Caracteristica finanțării întreprinderilor din Suedia rezidă, global, dintr-o perspectivă gândită pe termen lung. Sistemul de finanțare suedez se aseamănă sistemului de finanțare care, pentru mult timp, a purtat marca dată de Germania, prin conceptul de „capitalism renan”.

Sistemul de formare

Suedia a recunoscut din timp că educația este principala „materie primă” a unei economii concurențiale puternice într-o economie globalizată. Formarea profesională suedeză se realizează în ciclul secundar de educație (între anii 16 și 20). Aproape toți elevii merg de bunăvoie la aceste cursuri. În paralel cu pregătirea universitară, există 14 programe naționale pentru formare profesională specifică.

Un principiu fundamental al politicii de formare suedeză a fost și este evitarea, pe cât posibil, a impasurilor educative. Din acest motiv, chiar și formarea profesională specifică este completată cu un conținut general, pentru ca la finalizarea pregătirii profesionale să fie deschisă calea pentru studiile generaliste. Spre exemplu, în 2006, procentul de reușită la bacalaureat a fost de 94,6 %.

O altă caracteristică o reprezintă posibilitățile multiple de formare pe parcursul întregii vieți profesionale. Am explicat că obiectivul politicii economice și de ocupare din Suedia nu este cel de asigurare a protecției unui anumit loc de muncă existent. Contează mai mult ca omul, în contextul concurenței internaționale, să fie capabil să ocupe locurile de muncă productive și să fie apt să facă față concurenței. Din acest motiv, conținutul educațional generalist și cel specific din sistemul educațional sunt strâns legate și destinate întregii populații.

Relațiile de muncă

Atunci când a devenit evident că social-democrații nu vor putea fi înlăturați din posturile guvernamentale, angajatorii au acceptat sindicatele ca parteneri de negociere cu drepturile depline în ceea ce s-a numit acordul principal de la Saltsjöbaden din anul 1938.

Prin acest acord, statul trebuia să fie cât mai puțin implicat în reglementările privind piața muncii. Iar acest demers a reușit timp de 30 de ani. Piața muncii era stabilizată, gestionarea evoluției salariilor era asigurată centralizat prin contracte colective. Cu alte cuvinte, nu exista practic nici un fel de legislație privind piața muncii.

Această perioadă a cooperării a fost urmată, de la începutul anilor '70 până în 1998 de una a confruntărilor. Sistemul centralizat de negociere salarială se dezintegrează tot mai mult. În special ca rezultat al constrângerilor impuse de Pactul de Stabilitate și Creștere în urma aderării la UE a devenit clar pentru ambele părți că sistemul negocierilor salariale trebuie așezat pe o bază nouă. La inițiativa guvernului social-democrat cele mai importante sindicate și patronate din industrie au încheiat în anul 1998 un așa-numit „Acord colectiv pentru industrie”.

Acest contract colectiv pentru industrie se bazează pe mai mulți piloni. În primul rând, există un ansamblu de reguli care vizează reducerea la minimum a perioadelor în care nu există acord și deci a situațiilor de conflict. Din acest motiv, este necesar ca înaintea expirării contractului colectiv vechi să înceapă negocierile pentru cel nou. În al doilea rând, sunt numiți mediatori imparțiali, desemnați public, care trebuie să influențeze negocierile în direcția unor acorduri „în baza normelor UE”. În al treilea rând, a fost revitalizată ideea că sectorul privat orientat pe exporturi să servească drept ghid pentru fixarea salariilor. Porțiuni substanțiale din acordul colectiv pentru industrie au fost adoptate mai târziu pentru sectorul public.

În Suedia, sindicatele au o poziție extrem de puternică și un grad ridicat de organizare, de peste 70 % la ora actuală. Evident că participarea lucrătorilor la adoptarea deciziilor în întreprindere este asigurată tot prin intermediul sindicatelor. Suedia nu cunoaște însă sistemul german al dublei reprezentări, prin intermediul comitetelor de întreprindere.

Spre deosebire de Germania, nici co-decizia nu este instituționalizată prin lege.

Calea aleasă în Suedia a fost să se acorde sindicatelor dreptul de negociere cu privire la orice chestiune privind co-decizia. În caz de conflicte privind co-decizia există un drept la grevă chiar pe durata contractului colectiv (privind salariile).

Relațiile dintre întreprinderi

Nu doar sindicatele, ci și patronatele prezintă un grad ridicat de organizare în Suedia.

Una dintre condițiile esențiale pentru succesul acordurilor mai sus menționate dintre patronate și sindicate a fost existența unor parteneri puternici de ambele părți. O altă caracteristică suedeză sunt legăturile puternice dintre capitalurile întreprinderilor. Pe lângă relațiile de piață, există diverse tipuri de rețele informaționale de afaceri, fie pentru obținerea de capital pentru companii, fie în scopul asigurării transferului de tehnologie în cazul cooperărilor între firme.

Evaluare

Dintre toate țările avute în vedere în acest volum, Suedia este cea mai apropiată de tipul ideal al unei economii de piață coordonate. Economia suedeză se caracterizează prin faptul că angajatorii și lucrătorii cooperează intens la determinarea salariilor. De asemenea, ambii parteneri de pe piață sunt implicați în misiunea publică de formare profesională, finanțarea întreprinderii se compune dintr-un amestec de sistem de bănci de întreprindere, proprietate încrucișată de acțiuni și de rețele informaționale de afaceri, în ceea ce privește obținerea capitalului pentru companii. Aceste rețele informaționale pentru transferul de tehnologie sunt folosite și pentru stabilirea de cooperări între firme.

Suedia este un caz particular, remarcabil prin faptul că, grație sistemului său de economie coordonată și a statului providențial efectiv, țara este capabilă să combine o creștere economică ridicată, o repartitie justă a prosperității și o rată scăzută a șomajului. În comparație cu SUA, Marea Britanie, Germania și Coreea de Sud, Suedia este țara care corespunde cel mai bine aspirațiilor democrației sociale.

Suedia		
PIB pe cap de locuitor 2016	27.538,8	PIB pe cap de locuitor în USD (Sursa: Banca Mondială, 2017)
Creșterea economică medie în 2016, față de anul precedent	2,8 %	Creșterea medie anuală a PIB, ajustată cu inflația (Sursa: Banca Mondială, 2016)
Datoria publică în 2016	38,5 %	Datoria publică ca procent din PIB (Statista / Stata)
Contul curent T1 2017	6,77 %	Soldul balanței de exporturi și importuri de mărfuri ca procent din PIB (Sursa: OECD, 2017)
Rata de ocupare T4 2016	66,3 %	Proporția populației ocupate între 15 și 64 de ani, în raport cu populația totală (Sursa: OECD Outlook, 2016)
Rata armonizată a șomajului în ianuarie 2017	3,6 %	Ponderea șomerilor în populația activă (OECD, 2017)
Inegalitatea veniturilor / coeficient Gini 2010–2015	N.N.	Indicator pentru inegalitatea veniturilor, 100 = inegalitatea maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Inegalitatea veniturilor între bărbați și femei		Veniturile din muncă ale femeilor în procente din veniturile bărbaților (Sursa: Human Development Index 2015, p. 220)
Indicele sărăciei (HDI) 2015	0,901 (18)	Indicele sărăciei se compune din diverși indicatori (inclusiv speranța de viață, rata de alfabetizare, accesul la servicii de sănătate), loc în clasamentul mondial: 0 = sărăcie minimă, 1 = sărăcie maximă (Sursa: Human Development Report 2017, p. 206)
Nivelul de taxare a muncii	14,1 %	Impozite și contribuții la asigurările sociale ca procent din salariile brute medii (OECD / Taxing Wages 2017: 20)
Nivelul de sindicalizare 2013	10,1 %	Ponderea forței de muncă organizată în sindicate (Sursa: OECD 2016)

6. POLITICI ECONOMICE: EXEMPLE DIN PRACTICA CURENTĂ

Socio-psihologului Kurt Lewin i se atribuie afirmația: „Nimic nu este mai practic decât o teorie bună“. Pentru a clarifica relevanța practică a teoriilor prezentate în capitolele precedente cu privire la aspecte ce țin de economie și de democrația socială au fost incluse exemple practice în textul de mai jos.

În acest capitol care încheie manualul de față, exemplele practice sunt preluate și din câteva domenii controversate politic, pentru a putea înțelege în ce măsură valorile fundamentale ale democrației sociale se reflectă în proiectele de politică economică ale politicii cotidiene și în ce măsură principiile sale de politică economică servesc drept bază pentru acest cotidian.

Culegerea noastră include contribuții de la autori foarte diverși, care prezintă perspective diferite. Exemplele nu pot oferi răspunsuri definitive pentru contexte aflate permanent în plină evoluție, ci încearcă să fie o sursă de idei pentru cititor și să incite la reflecție.

Prezentul manual este completat la adresa

► www.fes-soziale-demokratie.de/Lesebuecher/Mehrlesen.html

cu alte exemple practice, în care atingem teme precum criza din zona euro, politicile privind veniturile, cheltuielile și privatizarea.

În acest capitol, exemplele din practică

- arată cum tranziția energetică poate deveni o poveste de succes printr-o interpretare modernă a rolului statului;
- prezintă provocările pentru economie și muncă în era digitalizării;
- descriu relația dintre datorii și investiții;
- explică de ce „munca decentă” și codecizia merg mână în mână.

6.1. Misiunea „Energiewende”: Politica unui stat antreprenorial pentru o piață sustenabilă a energiei electrice

Carsten Schwäbe

Energiewende – tranziția energetică – reprezintă cel mai profund proces de transformare din cadrul modelului economic german. Astfel, întreaga aprovizionare cu energie urmează să fie reasezată pe metode de producție cu emisii zero de CO₂, bazate pe resurse regenerabile. Spre deosebire de procese inovatoare precum electrificarea sau digitalizarea, tranziția energetică nu creează structuri complet noi. Este vorba mai degrabă de o reasezare a structurii existente a sistemului energetic de o asemenea manieră, încât alimentarea să fie permanent garantată pe parcursul acestui proces. Pentru că energia este factorul fundamental, fără de care modul în care producem și trăim nu ar mai funcționa.

► Triunghiul de politică energetică: Sustenabilitate, siguranță energetică, prețuri accesibile

Tranziția energetică este legată de o serie de ținte concrete, care nu mai aliniază politica economică doar la obiectivul de a genera bunăstare, ci și la provocarea socială a dezvoltării sustenabile: accentul este pus pe eliminarea energiei produse din fisiunea nucleară și combustibili fosili. Pe de o parte depozitarea deșeurilor provenite din fisiunea nucleară, contaminate radioactiv pentru multe secole, reprezintă o povară financiară și ecologică excesivă, ca să nu mai vorbim de puterea distructivă a unui posibil accident la un reactor; prin urmare, toate centralele nucleare din Germania trebuie deconectate până în 2020.²¹ Pe de altă parte, arderea cărbunelui, gazului sau uleiului generează emisii de CO₂ și alte gaze cu efect de seră, care accelerează încălzirea globală și schimbă astfel ecosistemul terestru, astfel încât topirea calotelor de gheață polară determină creșterea nivelului mării, iar zonele costiere și insulele devin nelocuibile. Regiunile care suferă deja de pe urma unui climat uscat vor fi, de asemenea, afectate, deoarece încălzirea globală va agrava probleme precum secetele sau inundațiile din țările afectate. Așadar, în viitor, și schimbările climatice pot cauza valuri de refugiați.

²¹ În timp ce alte țări mizează pe construcția de centrale nucleare pentru atingerea obiectivelor climatice, Germania și-a asumat, prin misiunea sa de tranziție energetică, un rol de pionierat.

În conformitate cu Protocolul de la Kyoto, adoptat de multe țări din întreaga lume la sfârșitul ultimului mileniu, Germania s-a angajat să reducă emisiile de CO₂ cu 40% până în 2020, comparativ cu nivelurile din 1990. Pentru a realiza acest lucru, guvernul federal și-a stabilit o serie de obiective ca parte a transformării energetice, care își propun să eficientizeze consumul de energie electrică și termică și transportul de CO₂. Următorul tabel prezintă modul în care Ministerul Federal pentru Economie și Energie a formulat aceste obiective.²²

În cadrul tranziției energetice, pe de o parte urmează ca ponderea energiilor regenerabile în energia electrică, cea termică și energia din transporturi, să crească, iar pe de altă parte trebuie redus consumul de energie în toate aceste trei sectoare. Prin urmare, eficiența energetică joacă, de asemenea, un rol important în tranziția energetică. Cu toate acestea, obiectivele de sustenabilitate nu trebui atinse cu orice preț, indiferent de costuri. Prin urmare, triumphiul politicii energetice constă din cele trei obiective de rang egal: sustenabilitate, securitatea aprovizionării și prețuri accesibile.

Acest articol se concentrează pe extinderea energiei regenerabile de pe piața energiei electrice. Germania și-a stabilit ca obiectiv să acopere din surse regenerabile până în 2020 cel puțin 35% din consumul brut de energie electrică.²³ Pe fondul unei ponderi în continuă creștere a energiilor regenerabile, acest obiectiv pare a fi ușor de atins. În 2015, ponderea energiilor regenerabile în consumul brut de energie electrică a fost de 31,6%.

Cu toate acestea, combustibilii fosili au încă cea mai mare pondere în producția de energie din Germania: în ciuda unei ușoare scăderi în ultimii ani, ponderea hulei în producția brută de energie electrică era de 18,2% în 2015, iar ponderea lignitului era de 23,9%. Reducerea producției de energie electrică pe bază de cărbune în vederea atingerii obiectivului climatic ambițios până în 2010 se lasă astfel încă așteptată. Figura de la pagina 130 arată evoluția producției brute de energie electrică în Germania din energiile convenționale, comparativ cu energiile regenerabile.

22 Ministerul Federal pentru Economie și Energie (2015), Energia viitorului. Al patrulea raport de monitorizare a tranziției energetice, disponibil la: <https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/V/vierter-monitoring-bericht-energie-derzukunft,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf>.

23 Consumul brut intern de energie electrică reprezintă suma producției brute de energie electrică și a soldului schimbului de electricitate cu alte țări.

	2014	2020	2030	2040	2050
Emisii de gaze cu efect de seră, de ex. CO ₂ (comparativ cu nivelurile din 1990)	minim -27 %	minim -40 %	minim -55 %	minim -70 %	minim -80 până la -95 %
ENERGII REGENERABILE					
Ponderea în consumul final brut de energie	13,5 %	18 %	30 %	45 %	60 %
Ponderea în consumul brut de energie electrică	27,4 %	minim 35 %	minim 50 % EEG 2025: 40-45%	minim 65 % EEG 2035: 55-60 %	minim 80 %
Ponderea în consumul de energie termică	12 %	14 %			
Ponderea în consumul din sectorul transporturilor	5,6 %				
EFICIENȚĂ ȘI CONSUM					
Consum de energie primară (comparativ cu 2008)	-8,7 %	-20 %	→ 50 %		
Productivitate energetică finală (2008-2050)	1,6 % pe an (2008-2014)	2,1 % pe an (2008-2050)			
Consumul brut de energie electrică (comparativ cu 2008)	-4,6 %	-10 %	→ -25 %		
Necesar de energie primară pentru clădiri (comparativ cu 2008)	-14,8 %	→ -80 %			
Necesar de energie termică pentru clădiri (comparativ cu 2008)	-12,4 %	-20 %			
Consum final energie electrică în transporturi (comparativ cu 2008)	1,7 %	-10 %	→ -40 %		

Fig. 11: Obiective cantitative ale tranziției energetice și situația în 2014 (Sursa: BMWi 2015: 7)

NOTĂ DE LECTURĂ: Tabelul din fig. 11 descrie obiectivele pe care Germania și le propune pentru reducerea gazelor cu efect de seră și extinderea energiilor regenerabile. Au fost, de asemenea, formulate obiective intermediare până în 2050.

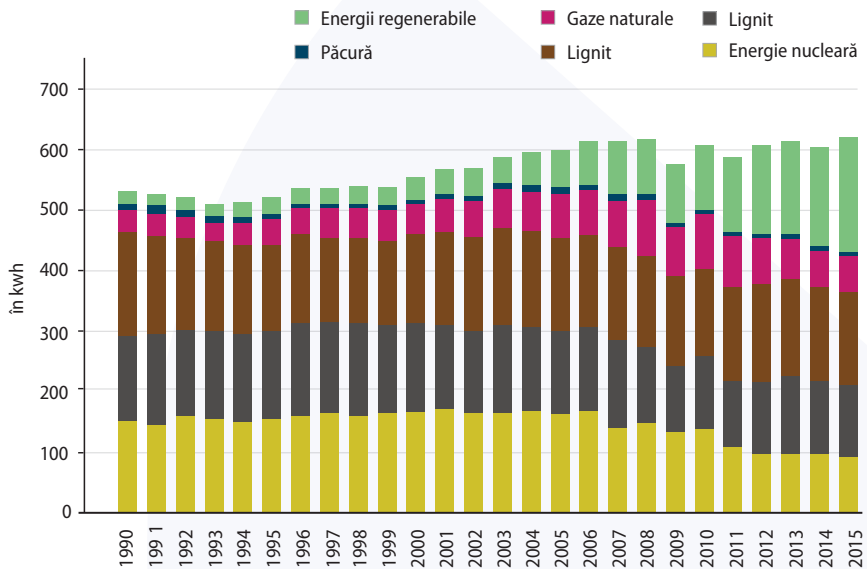

Fig. 12: Producția brută de energie electrică în Germania între 1990 și 2015 în kWh (Sursa: Arbeitsgemeinschaft Energiebilanzen e.V. 2016)

NOTĂ DE LECTURĂ: Graficul evidențiază cantitatea de energie electrică produsă din diferite surse de energie de-a lungul timpului. Se poate observa creșterea ponderii energiilor regenerabile (verde) și scăderea ponderii energiei nucleare (galben). Nu a existat o reducere semnificativă a producției de electricitate din lignit (maro) și uleiul (gri).

► **Legea privind resursele regenerabile de energie ca element esențial al tranziției energetice**

Elementul de bază al tranziției energetice este Legea privind resursele regenerabile de energie (EEG), care a fost introdusă în forma inițială de guvernul federal roșu-verde în 2000. Legea a stabilit, în funcție de tehnologia utilizată, tarife fixe de livrare pentru energia electrică din surse regenerabile. Aceste tarife au funcționat ca o cerere cvasi-garantată, oferind un stimulent puternic pentru construirea de instalații de generare a energiei verzi. Această idee corespunde conceptului Mariane Mazzucato: statul nu numai că intervine pentru a corecta eșecurile pieței, dar ar trebui să creeze și industrii

și piețe inovatoare. De exemplu, Legea EEG ar trebui să rezolve pe de o parte provocări sociale precum transformarea energetică și, pe de altă parte, să ofere noi perspective de politică industrială de stimulare a exporturilor, prin asumarea de către Germania a unui rol de pionierat în energiile regenerabile.

În timp ce misiunile anterioare de politică economică, cum ar fi utilizarea civilă a energiei nucleare, au impus utilizarea unei anume tehnologii, reorientarea misiunii în cazul tranziției energetice se caracterizează printr-o abordare multi-tehnologică: pe piața energiei electrice, aceasta înseamnă că nu doar una, ci cinci surse de energie regenerabile sunt luate în calcul ca posibile soluții tehnologice: energia eoliană (pe uscat și pe mare), energia solară, energia din biomasă, energia hidroelectrică și energia din resurse geotermale²⁴.

Statul a introdus anumite scheme de subvenționare pentru energia electrică din aceste cinci surse încă din 2000 și a continuat să le dezvolte. Simplificând, EEG funcționează în conformitate cu următoarele principii:

- **Obligația operatorilor de conectare la rețea:** operatorilor de rețea li se impune să conecteze la rețea instalațiile pentru electricitate din surse regenerabile și să extindă în acest scop rețeaua.
- **Prioritate la livrarea în rețea pentru energia electrică din surse regenerabile:** Operatorii de rețea trebuie să achiziționeze, să transmită și să distribuie cu prioritate energia electrică din surse regenerabile.
- **Tarife de livrare specifice pentru fiecare tehnologie:** Operatorii de rețea sunt obligați să plătească producătorilor de energie electrică din surse regenerabile un tarif definit de lege. Acest tarif este fixat pe 20 de ani pentru instalațiile noi. În cursul extinderii energiilor regenerabile, tarifele pentru noile instalații sunt redefinite în fiecare an prin aplicarea unei tendințe descrescătoare.

Cu toate acestea, operatorii de rețea nu au pierderi din cauza costurilor suplimentare induse de tarifele fixe de livrare, ci transmit costurile direct către companiile de furnizare a energiei electrice și, în cele din urmă, către consumatorii finali, prin așa-numita suprataxă EEG. Pentru a nu pune în pericol competitivitatea internațională a industriei energointensive din Germania au fost făcute excepții speciale pentru asemenea companii, astfel încât să nu fie nevoite să plătească suprataxa EEG.

²⁴ Centralele geotermale încearcă să folosească energia geotermală pentru a genera energie prin foraje la adâncime mare în scoarța terestră.

Odată ce EEG a format piața, concurența dintre energiile convenționale și cele regenerabile este concepută astfel încât energiile regenerabile primesc un ajutor inițial, pentru a le sprijini să reducă decalajul de eficiență față de cele convenționale. Există motive întemeiate pentru această abordare: tehnologiile consacrate (lignit și ulei, gaze și energie nucleară) au fost exploatate de la început în centrale electrice de mari dimensiuni. Datorită producerii unor cantități mari de energie, aceste centrale obțin avantaje competitive prin costuri de producție mai mici. În plus, experiența a generat efecte de învățare extinse, la care energiile regenerabile trebuie să ajungă mai întâi, prin formarea pieței. De asemenea, condițiile cadru – cum ar fi rețeaua de energie – sunt orientate mai mult către o livrare centralizată a energiei din centralele electrice și mai puțin către o alimentare descentralizată prin instalații mici de energie solară și eoliană. EEG compensează aceste dezavantaje concurențiale pentru a oferi energiilor regenerabile posibilitatea de a recupera decalajele, sporindu-și eficiența prin efecte de învățare și de creștere a ponderii.

Dar de ce nu este definită doar o cotă de subvenție, ci un tarif specific pentru fiecare sursă de energie? Din perspectiva politicii de reglementare, acest lucru este problematic, deoarece distorsionează concurența între diferitele tehnologii noi. De exemplu, energia solară din sistemele fotovoltaice a beneficiat întotdeauna de un tarif mai mare decât energia eoliană. Argumentul acestei abordări este că energiile regenerabile sunt la începutul procesului de inovare. Este imposibil de anticipat modul în care vor evolua costurile pe parcursul primelor instalații experimentale. Acesta este motivul pentru care toate tehnologiile au primit la început ajutorul necesar. În cursul procesului ar trebui totuși ca tarifele să fie ajustate astfel încât pe viitor sursele de energie cu structuri de costuri și caracteristici de calitate mai bune să capete, de asemenea, o pondere mai mare în mixul de energie. Alte resurse, cu rezultate slabe, ar putea să dispară din mixul de energie.

➤ **Evoluția extinderii și a costurilor pentru energia electrică din surse regenerabile**

De la introducerea EEG în anul 2000, producția de energie electrică din instalațiile eoliene de pe uscat (onshore) și din biomasă a crescut de mai multe ori. Același lucru este valabil și pentru energia solară generată de sistemele fotovoltaice, un tip de energie disponibil în mixul de energie abia odată cu adoptarea EEG. În schimb, din cauza condițiilor geologice din Germania, hidroenergia nu este dezvoltată. Din 2013, instalațiile eoliene de pe mare (offshore) s-au impus de asemenea ca alternativă independentă regenerabilă, pentru care există și un tarif EEG. Până în prezent,

subvenționarea energiei geotermale a avut loc doar în unele instalații experimentale; această sursă de energie nu are încă o contribuție semnificativă la mixul de energie regenerabilă.

Cu toate acestea, există probleme în privința integrării energiei electrice provenite din instalații fotovoltaice și turbine eoliene. Spre deosebire de energia din biomasă sau hidroenergie, care – la fel ca la o centrală mare – poate fi transformată în energie electrică, atunci când este nevoie, mai ales instalațiile solare, dar și cele eoliene, au problema că nu generează energia electrică exact atunci când este nevoie de ea. Soarele strălucește în timpul zilei, dar consumul de energie electrică este deosebit de mare seara și noaptea. Dezvoltarea bateriilor și tehnologiilor de stocare a energiei este, prin urmare, o componentă cheie pentru succesul tranziției energetice. În plus, extinderea rețelei și îmbunătățirea infrastructurii reprezintă elemente necesare pentru a putea conecta mai bine oferta cu cererea de energie electrică. Acest lucru este valabil, de exemplu, și pentru transferul de energie electrică din nordul vântos către sudul Republicii Federale.

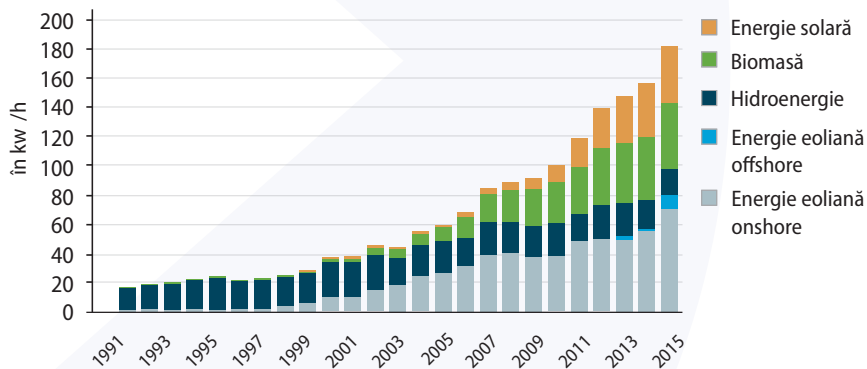

Fig. 13: Producția brută de energie electrică din surse regenerabile din 1991 până în 2015 (Sursa: Arbeitsgemeinschaft Energiebilanzen e.V. 2016)

NOTĂ DE LECTURĂ: Figura arată cantitatea de energie electrică din surse regenerabile generată de-a lungul timpului în Germania. Odată cu EEG, în 2000, a apărut o creștere semnificativă a energiei electrice din sisteme solare (fotovoltaice) (cu galben). Același lucru este valabil și pentru biomasă (verde) și energie eoliană (albastru deschis), care până în prezent reprezintă cea mai mare sursă de energie electrică regenerabilă în Germania.

În ceea ce privește costurile pentru producția instalațiilor pentru energie verde, s-au obținut reduceri substanțiale prin efectele de învățare și de scalare, în special în cazul instalațiilor fotovoltaice. Mult timp însă, această evoluție a fost compensată în cazul instalațiilor fotovoltaice prin tarife de livrare deosebit de ridicate, care au fost reduse mult mai târziu. Drept urmare, a avut loc o extindere deosebit de puternică a capacităților fotovoltaice în Germania, până în prezent dificil de armonizat cu cererea de energie electrică, din cauza condițiilor mai dificile de distribuție a acestui tip de energie electrică. Subvenționarea puternică a dus la o creștere deosebit de accentuată a ocupării forței de muncă în industria fotovoltaică, care a scăzut din nou masiv, odată cu reducerea tarifului de livrare pentru energia solară.

Pentru a coordona extinderea energiilor regenerabile cu extinderea rețelei și dezvoltarea tehnologiilor de stocare necesare, guvernul federal a decis să limiteze extinderea energiilor regenerabile printr-un „plafon activ”: dacă extinderea capacității unei anumite surse de energie depășește plafonul impus, tarifele de alimentare pentru instalațiile de acest tip scad semnificativ. În acest fel, legea EEG ar urma să limiteze și dinamica costurilor, deoarece așa cum arată figura de mai jos, plățile totale ale tarifelor EEG au urcat de la puțin sub un miliard de euro în 2000 la aproximativ 30 de miliarde de euro în 2016. La un buget federal de stat de 316 miliarde de euro pe 2016, această sumă este echivalentul a aproape 10%.

Pentru a asigura costuri rezonabile ale tranziției energetice, în contextul EEG sunt discutate măsuri suplimentare de reformă. Pe de o parte, sunt criticate scutirile generoase pentru companiile aflate în competiția internațională din industria energointensivă, care nu trebuie să plătească suprataxa EEG, astfel încât costurile se împart la restul companiilor și al gospodăriilor. Pe de altă parte, sistemul de subvenționare urmează să fie modificat începând cu 2017, în sensul în care guvernul alocă firmelor interesate cote de extindere fixe, atribuite prin licitație. Cotele vor fi alocate companiilor care înregistrează cel mai mic necesar de subvenționare. Pe această cale, se amplifică și concurența între companii și, în același timp, procesul de extindere este coordonat și mai bine. O concurență mai intensă pe piața energiei regenerabile se dorește și din cauză că subvenția energiilor regenerabile a generat de-a lungul anilor companii puternice, care nu mai au nevoie decât de subvenții corespunzător mai mici.

Criticii modelului de licitație consideră însă că, în acest fel, extinderea energiilor regenerabile este frânată inutil și se periclitează sectoarele industriale nou apărute și locurile de muncă create.

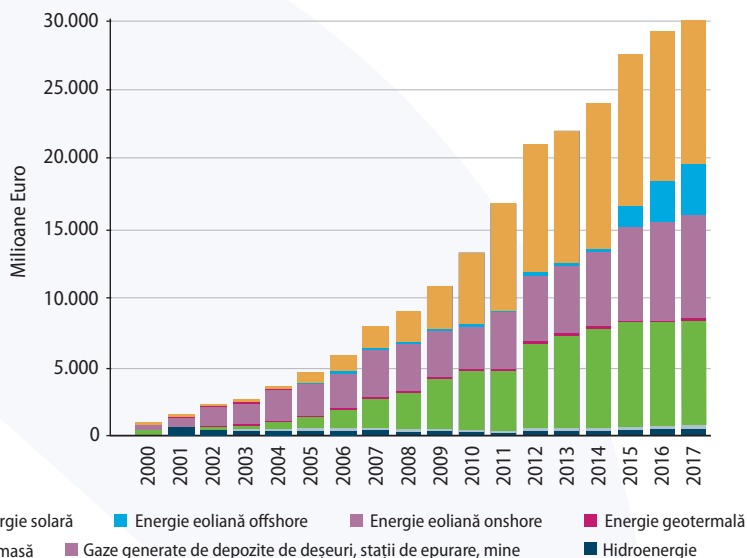

Fig. 14: Tarife EEG plătite, total în milioane de euro – prognoze pentru 2016 și 2017 (sursa: BMWi 2016)

NOTĂ DE LECTURĂ: Figura descrie totalul resurselor financiare utilizate anual pentru subvenția energiilor regenerabile pe piața energiei electrice. În special biomasa (verde) și tehnologia fotovoltaică pentru generarea de energie solară (galben) ies în evidență, în timp ce energia eoliană a primit mai puține finanțări.

► EEG ca instrument necesar pentru formarea pieței

În Germania, legea EEG a impulsionat puternic extinderea surselor regenerabile în furnizarea de energie electrică și a format o nouă piață. Criticii consideră că subvenția în funcție de tehnologie reprezintă o politică de reglementare problematică, deoarece denaturează concurența pentru cea mai bună soluție între aceste tehnologii. Cu toate acestea, prin abordarea sa după specificul tehnologiei, legea EEG a făcut posibilă evaluarea tehnologiilor în funcție de evoluția lor economică și adaptarea finanțării în consecință. Chiar dacă reformarea permanentă a legii EEG îngreunează planificarea pe termen lung pentru companii, o astfel de politică adaptabilă dinamic este esențială pentru a reacționa la dinamica procesului de inovare. Acest tip de control prin experimentare și adaptare corespunde unui spirit antreprenorial inovator de care nu numai companiile, ci și statul au nevoie în astfel de procese fundamentale de transformare.

Pe lângă extinderea suplimentară a energiilor regenerabile, a doua provocare a politicii energetice în viitor va fi eliminarea treptată a producției de energie prin arderea cărbunelui. Ministrul Federal al Economiei, Sigmar Gabriel, a propus în 2015 ca centralele electrice pe lignit mai vechi de 20 de ani să fie nevoite să cumpere de două ori mai multe certificate de CO₂ în cadrul schemei europene de emisii. Acest lucru ar face ca funcționarea centralelor electrice pe cărbune deosebit de vechi și cu emisii ridicate să devină neprofitabilă, în timp ce centralele pe gaze, cu emisii de CO₂ mai mici, ar urma să fie mai atractive ca tehnologie provizorie. Din cauza unei opoziții puternice în CDU / CSU și SPD, precum și a unor mari proteste din partea sindicatului IG BCE la Berlin, aceste planuri au fost abandonate. Atenția s-a concentrat asupra regiunilor din Renania de Nord-Westfalia și Lausitz, a căror bunăstare depinde de energia produsă din cărbune.

În loc să dezafecteze centralele electrice mai vechi pe bază de lignit, acestea au fost transferate într-o așa-numită rezervă de capacitate, pentru a furniza energie atunci când apar vârfuri de cerere de energie. Această rezervă este folosită doar rar, trebuie menținută însă cu cheltuieli mari. În acest fel, nu numai centralele electrice pe gaz sunt defavorizate, deși generează mai puține emisii de CO₂. Și regiunile afectate sunt lipsite de o strategie substanțială pentru tranziția structurală, care prevede renunțarea la producția de energie din cărbune în următorii 40 de ani. Trebuie reflectat la modul în care se pot dezvolta activități economice noi în regiunile carbonifere și cum poate fi structurată tranziția la o producție ecologică de energie într-o manieră acceptabilă din punct de vedere social.

6.2. Economia și munca în era digitală

Carsten Schwäbe

„Internetul este un teritoriu nou pentru noi toți”. Cu această afirmație, Cancelarul Germaniei, Angela Merkel, a provocat în 2013 agitație în comunitatea internaților. Deoarece pentru mulți, internetul și digitalizarea nu sunt nicidecum un teritoriu nou, ci reprezintă viața lor de zi cu zi. Ne informăm zilnic din internet, de pe smartphone, tabletă sau computer. Rețelele din viața profesională și din cea privată sunt tot mai mult unele digitale. În consecință, „nativii digitali” au reacționat ironic la constatarea lui Merkel.

Dar într-un fel, ea nu a greșit. Chiar dacă am pășit de mult pe acest teritoriu nou, mai există încă mulți pași importanți de făcut, atât în utilizarea internetului, cât și în privința digitalizării. Sloganuri precum „Industry 4.0”, „Big Data” sau „Crowdsourcing” ascund noi metode de producție și de lucru despre care încă nu știm cu exactitate cât de mult vor schimba economia și munca în era digitală. Mulți văd în revoluția digitală un proces inovator care, la fel ca industrializarea, înlocuiește vechile tehnologii și moduri de viață cu altele noi. Economistul Joseph Schumpeter crede că această „distrugere creatoare” este chiar esența capitalismului (Schumpeter 1950). Este evident că această schimbare este în plină desfășurare. Cu toate acestea, este imposibil să precizem exact unde va duce acest proces de inovare.

„Digitalizare” este un termen vag. Cu toate acestea, el indică un temei comun tuturor evoluțiilor din acest context: baza comună constă în tehnologiile informaționale și de comunicare digitale (IT&C). Acestea au evoluat constant în ultimele decenii. În anii 1990, hard-diskurile de un gigabyte erau încă foarte mari și scumpe. În zilele noastre, laptopurile cu 1.000 de gigabytes nu mai sunt neobișnuite, ci au devenit accesibile pentru aproape toată lumea. Viteza procesoarelor din computere și a transmisiei de date a crescut atât de mult în ultimul deceniu, încât, de exemplu, în locul marilor baze de date pe hard disk-uri, avem acum acces direct la filme și muzică pe internet, indiferent unde ne aflăm. Prin aceste progrese, tehnologiile digitale pot pătrunde în tot mai multe domenii din economie și societate. Pentru că permit, de asemenea, și procese de comunicare nelimitate, ele sunt probabil cel mai important motor al globalizării.

► Economia digitalizată: Capitalismul domină sau se autodesființează?

Internetul și IT&C creează noi oportunități în producția și distribuția de bunuri și servicii. „Start-up-uri” – companii mici, recent fondate, cu un model de afaceri inovator – încearcă să determine experimental modele de afaceri cu cerere reală la consumatori. Aceste companii sunt inovatoare nu atât datorită cercetării și dezvoltării formale, așa cum le găsim, de exemplu, în marile companii industriale din industria auto, chimică sau farmaceutică. Majoritatea ideilor se bazează pe aplicații noi pentru smartphone-uri sau se referă la oferte și servicii inovatoare oferite în internet – de exemplu programe simple pentru dezvoltarea de jocuri video sau aplicații care organizează antrenamentele de fitness, metode mobile de învățare a unor limbi străine sau aplicații de găsim și evaluare a unor restaurante din imediata apropiere.

Noile modele de utilizare sunt consacrate prin conceptul de „sharing economy” (economia partajată sau colaborativă, n. trad). În loc ca fiecare să dețină câte o mașină, mai multe persoane din orașele mari folosesc oferte prin care pot să închirieze o mașină rapid și ușor, atunci când au nevoie de ea. În mod spontan, o aplicație poate determina unde se află vehiculul disponibil cel mai apropiat. Acesta poate fi apoi utilizat și parcat la destinație, de unde poate fi ridicat de următorul utilizator. Această metodă de car sharing (împărțire a unei mașini, n. trad.) înlocuiește proprietatea cu posibilitatea de acces direct la bunurile de larg consum și este doar un exemplu de „economie de platformă” digitală (Lobo 2014). Serviciile de intermediere, cum ar fi Uber pentru servicii de transport sau AirBnB pentru închirieri de apartamente pe termen scurt și lung, apar ca platforme care reunesc oferta și cererea. Oamenii pot oferi servicii de transport sau apartamente și pot accesa ofertele altora, platforma câștigând bani la fiecare tranzacție. În acest fel, AirBnB gestionează cea mai mare ofertă de închirieri din lume, fără a deține niciun spațiu de locuit.

Chiar dacă toate aceste noi companii au început în mare parte ca mici start-up-uri, tocmai platformele digitale tind ca, după o fază de concurență, să se concentreze în monopoluri. Acest lucru nu este evident doar la AirBnB și Uber, ci și la companiile ultracunoscute din internet precum Facebook, Google sau Amazon (Dobusch 2016). Poziția dominantă rezultă din două avantaje pe care platformele mai mari le au față de concurenții mai mici:

- **Efectele de scară:** Costurile pentru operarea unei platforme de internet sunt constante. Mai mulți utilizatori nu înseamnă costuri noi, astfel încât mai mulți utilizatori generează automat profituri mai mari. Când, pe această cale, un număr tot mai ridicat de utilizatori duce la profituri tot mai mari, economiștii vorbesc despre efecte de mărime sau de scară.
- **Efectele de rețea:** Cu cât este mai mare numărul de utilizatori, cu atât stimulentele este mai mare ca utilizatorii noi să utilizeze respectiva platformă, deoarece, de exemplu, are cea mai bogată ofertă și cerere. Poziția dominantă a Facebook rezultă din faptul că majoritatea oamenilor sunt prezenți acolo, dar nu neapărat și pe alte rețele de socializare.

Poziția dominantă a multor grupuri de platforme digitale arată că trebuie să se intervină cu reglementări. Cu toate acestea, din moment ce multe dintre aceste companii acționează la nivel internațional, ele pot eluda legislația națională și taxarea.

► Economia internetului trebuie modelată pentru a deveni social echitabilă

Chiar dacă am intrat deja pe noul teritoriu al internetului, reglementarea internetului și modelarea politică a digitalizării reprezintă o provocare pentru societatea noastră. Accesul la internet este deja considerat una dintre cele mai importante premise pentru participarea la viața societății. Pentru a asigura participarea egală a tuturor oamenilor la acest progres, activiștii digitali solicită impunerea neutralității rețelei ca o condiție prealabilă fundamentală pentru un internet gratuit și participativ. Neutralitatea rețelei înseamnă că furnizorii de acces trebuie să trateze în mod egal toate datele transmise pe internet.²⁵

Principiul se aplică în special vitezei de transmisie a datelor. Neutralitatea rețelei înseamnă că, practic, toți consumatorii și toți furnizorii posibili de servicii din internet primesc aceeași viteză de transmitere a datelor. Anumite servicii sau companii, deși dispun de sume considerabile de bani, nu ar putea cumpăra viteze mult mai mari, care ar reprezenta un avantaj competitiv masiv față de concurenții cu mai puțin capital. În acest fel, rețeaua și toate serviciile rămân accesibile tuturor.

Cu câteva excepții, în toamna anului 2016, Parlamentul European a adoptat un regulament pentru a instituționaliza neutralitatea internetului.²⁶

Din punct de vedere economic, Dobusch (2016) susține, de asemenea, trei puncte de plecare pentru reglementarea platformelor digitale de pe internet cu tendințe monopoliste:

- Platformele cu mare putere pe piață ar trebui să deschidă bazele de date accesului altor ofertanți. De exemplu, algoritmul de căutare Google ar putea fi pus la dispoziție contra unui tarif definit de stat, astfel încât noii concurenți să nu fie nevoiți să investească resurse enorme în construirea și dezvoltarea ulterioară a propriilor algoritmi de căutare. Acest lucru va depăși o barieră esențială pentru intrarea pe piață.
- Codurile sursă ale programelor pentru platformele bazate pe software, cum ar fi sistemele de operare Windows (de la Microsoft) sau iOS (de la Apple) ar trebui să fie dezvăluite, astfel încât ofertele alternative concurente la pachetele software

25 Blogul netzpolitik.org este considerat una dintre cele mai importante instituții pentru politica de rețea din Germania și s-a poziționat întotdeauna clar pentru principiul neutralității rețelei.

26 A se vedea, de exemplu: <https://netzpolitik.org/2016/europa-sichert-die-netzneutralitaet-das-bedeutet-die-regeln-im-alltag/#comments/>. Site-ul www.netzpolitik.org oferă informații detaliate și cercetări actualizate pe tema neutralității internetului, dar tratează și alte subiecte legate de digitalizare, cum ar fi libertățile în internet.

individuale să poată fi dezvoltate pe baza sistemului respectiv de operare.

- În domeniul rețelelor sociale, cum ar fi Facebook, ar trebui să existe o deschidere care să permită conectarea diferiților furnizori dintr-o rețea socială printr-o compatibilitate impusă legal. Pe baza definirii anumitor interfețe, clienții ar putea beneficia de servicii oferite de alți furnizori cu modele de afaceri diferite față de Facebook, dar fără a părăsi rețeaua Facebook ca atare.

➤ Ce efecte are „Industria 4.0” asupra sistemului economic capitalist?

Digitalizarea nu are loc doar prin intermediul unor noi modele de afaceri bazate pe internet. Există, de asemenea, noi oportunități și nevoi de adaptare pentru industriile clasice din Germania, precum industria auto sau industria constructoare de mașini. Cuvântul-cheie „Industria 4.0”²⁷ implică evoluția spre producția de mâine:

„Industria 4.0 este un lanț de producție și logistică industrială extrem de automatizat și interconectat. Procesele virtuale și cele reale se contopesc pe baza așa-numitelor sisteme cyber-fizice. Ele permit o producție extrem de eficientă și extrem de flexibilă, care integrează cererile clienților în timp real și permite o multitudine de variante de produse.”
(BMAS 2015: 15)²⁸

„Industria 4.0” a generat speranța de realizare a unor progrese foarte mari în producție. Din ce în ce mai multe activități și etape de producție pot fi preluate de mașini inteligente, care nu se regăsesc numai sub formă de roboți interconectați. Mașini autopilotate, sisteme de încălzire și iluminare inteligente în apartamente sau ceasuri care controlează sănătatea: iată doar câteva exemple pentru „internetul lucrurilor”, care ascunde un potențial de eficiență fără precedent. Pentru că digitalizarea nu mai are loc doar pe smartphone-uri sau computere, ci, de fapt, peste tot.

Din punctul de vedere al economistului Jeremy Rifkin (2014), productivitatea extremă a economiei digitalizate poate pune în discuție însăși ordinea noastră economică.

27 În timp ce „Industria 1.0” cuprinde primul val de industrializare adus de motoarele cu aburi, „Industria 2.0” înseamnă producția pe liniile de asamblare. Deja în anii '70 au apărut calculatoarele din „Industria 3.0” – mașinile de calcul de dimensiuni mari au pus bazele primelor procese de automatizare. „Industria 4.0” continuă acest proces la un nivel mult mai profund, prin faptul că automatizarea are acum loc prin interconectarea oamenilor și mașinilor și cuprinde un număr mare de procese de producție înregistrate digital.

28 Cartea albă „Munca 4.0”, publicată de către Ministerul Federal al Muncii și Protecției Sociale (BMAS) conține o prezentare interesantă a opiniilor privind digitalizarea economiei și a muncii în societatea noastră precum și propuneri de măsuri politice și discuții pe marginea acestora.

Automatizarea prin roboți interconectați în rețea și producția bazată pe cerere mențin scăderea costurilor marginale. Doar costurile fixe pentru fabrici sau mașini ar mai conta încă, afirmă Rifkin. Costurile variabile, precum salariile și costurile materiale, care depind în mod specific de cantitățile de mărfuri produse, ar fi reduse la aproape zero prin înlocuirea forței de muncă umane și avansuri succesive de eficiență.

Întrucât prețurile într-o economie de piață concurențială se bazează adesea pe costurile marginale pe unitatea de produs, nu numai aceste costuri, dar și prețurile ar ajunge la zero. Prin urmare, pentru Rifkin, digitalizarea are potențialul de a depăși problema esențială a economiei – raritatea de bunuri și resurse. Ca urmare a progreselor constante ale productivității, logica capitalismului s-ar putea retrage din multe domenii ale economiei.

Câteva exemple în acest sens pot fi deja contemplate cu uimire. Fabricația aditivă prin intermediul imprimantei 3-D, de exemplu, nu are nevoie de forță de muncă umană. Apar numai costurile pentru energie electrică și materiale. Designul este generat de comunitatea din internet, care cooperează și combină competențele și este cunoscută și sub numele de crowd (mulțime, roi – n. trad.). Schițele pentru produsele care urmează a fi tipărite pot fi deja descărcate gratuit de pe Internet. Și tocmai în această formă de cooperare stă esența aceluia tip de economie, care, din punctul de vedere al lui Rifkin, va constrânge capitalismul să bată în retragere. Analog cu ideea de „sharing economy”, Rifkin spune că s-ar dezvolta tot mai multe astfel de bunuri comune colaborative. Enciclopedia Wikipedia este de exemplu operată prin participarea unei mari varietăți de actori, care cooperează voluntar. Rifkin crede că economiile-platformă monopoliste – precum Facebook sau Google – sunt un fenomen temporar. Pe termen lung, oamenii vor dori, de asemenea, să preia controlul acestor platforme și să le organizeze împreună ca pe niște bunuri comune colaborative.

Din perspectiva de astăzi, este dificil de prevăzut dacă și în ce măsură viziunea lui Rifkin despre viitor va deveni realitate, iar cooperarea, mai degrabă decât concurența, va domina economia de mâine.

► Munca 4.0 – ce activități se schimbă și care dintre ele dispar?

Digitalizarea nu aduce doar noi oportunități de producție. Formele de lucru se schimbă și ele. Acesta este motivul pentru care Ministerul Federal al Muncii și Protecției Sociale (BMAS) a desfășurat o dezbateră publică la scară largă între 2015 și 2016, sub motto-ul „munca 4.0”, și a formulat o agendă politică pentru digitalizarea

muncii în raport cu noile tendințe de dezvoltare.²⁹ Este important ca aceasta să cuprindă nu doar o minoritate de pe piața muncii, ci și munca salariaților și a persoanelor independente în general.

„Utilizarea tehnologiilor moderne de informație și comunicare permite o desprindere a activității de limitele ei: munca se eliberează de structuri spațiale, temporale și organizatorice existente, cu ore de lucru și locuri de muncă fixe și o loializare pe termen lung a angajaților față de companie, și atinge un nou grad de deschidere.”

(BMAS 2015: 65)

Digitalizarea permite o flexibilitate fără precedent a muncii. În multe companii, de exemplu, munca de la distanță (telemunca) sau munca mobilă de pe traseu a devenit o practică obișnuită. Cu toate acestea, acest lucru este dificil de imaginat în ocupațiile ce presupun prezența fizică, cum ar fi asistența medicală sau educația. Cu toate acestea, pentru mulți angajați, „noile libertăți” nu înseamnă o libertate mai mare de acțiune. Planificarea programului de lucru și a timpului liber a devenit mai dificilă – inclusiv pe fondul creșterii presiunii concurențiale la nivel mondial. Posibilitatea muncii mobile duce rapid la așteptări cu privire la disponibilitatea permanentă a lucrătorilor, ceea ce subminează reglementările privind timpul de lucru. Atât partenerii sociali, cât și cei care definesc cadrul legal al securității muncii trebuie să găsească noi răspunsuri la aceste întrebări inedite.

Noile libertăți de lucru în era digitală creează, de asemenea, noi modele de lucru. În „crowdworking” (munca depusă descentralizat de mai mulți oameni, n. trad.), de pildă, companiile scot la licitație, pe platforme digitale, sarcini de amploare redusă, cum ar fi servicii de cercetare sau proiectare. Persoanele din „mulțimea” digitală care dispun de competențele cerute participă la licitație ca specialiști autonomi. Deoarece astfel de activități pot fi desfășurate în întreaga lume, există mulți care folosesc această formă de muncă pentru ca, pe lângă activitatea profesională, să călătorească peste tot în lume. Totuși, acest lucru contrastează cu numărul tot mai mare de relații de muncă atipice, în special în profesiile care prestează servicii „la cerere”.

²⁹ Rezultatele au fost înregistrate în Cartea albă „Munca 4.0”, care este disponibilă pe Internet la adresa: https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/PDF-Publikationen/a883-weissbuch.pdf?__blob=publicationFile&v=4.

Odată cu flexibilitatea crește și incertitudinea cu privire la venituri și prosperitate, astfel încât planificarea individuală a vieții poate deveni mai dificilă pentru cei afectați. Pentru statul social apare și o altă provocare: modul în care acești angajați independenți din era digitală pot fi integrați pe viitor în rețeaua de asigurări sociale, având în vedere de exemplu că, în prezent, ei nu plătesc contribuții la sistemul de asigurare de pensii și nu dobândesc nici alte drepturi financiare pentru bătrânețe. În plus, se pune problema modului în care oamenii din mulțimea digitală se pot organiza ca lucrători pentru a-și articula propriile interese față de clienți. Mai ales în domeniul platformelor online pentru servicii este nevoie de dezbateri și, eventual, de măsuri de reglementare pentru a contracara posibilele tendințe de exploatare.

Digitalizarea nu schimbă însă doar munca. Procesul de inovare asociat digitalizării are un potențial mare pentru înlocuirea activităților prestate până acum de oameni. Potrivit unui studiu realizat de Institutul pentru Piața Muncii și Cercetare Vocațională (Dengler 2016), pentru aproximativ 15% dintre angajații cu contract de muncă din Germania se constată un potențial de substituie ridicat (probabilitatea de a fi înlocuiți de computere sau roboți), iar pentru aproximativ 45% potențialul este la un nivel mediu. Profesiile auxiliare și cele specializate sunt afectate în aceeași măsură. Pentru că nu doar sarcinile manuale simple, ci și proiectarea și calculele precise pentru clădiri sau utilaje pot fi deja efectuate în mare măsură de calculatoare. Doar o educație academică conduce în mod sistematic la un potențial de substituie mai redus în toate segmentele profesionale.

Profesiile din industria producătoare, care asigură producția concretă de bunuri, sunt cele mai afectate. Activități precum corectarea sau editarea de texte sau chiar scrierea de știri din sport – cu privire la scorurile actuale ale meciurilor de fotbal, să spunem, – pot fi, de asemenea, preluate în regim automatizat de către calculatoare. În schimb, profesiile educaționale sau din sfera altor servicii sociale sau culturale sunt afectate în mod natural doar de un potențial redus de substituie, fiind de neînchipuit ca îngrijirea sau educarea să nu fie prestată de oameni.

Pe fondul acestei evoluții, cu un potențial ridicat de substituie pentru 15% dintre angajați cu contract de muncă, încă nu se poate spune că munca ar fi depășită. Munca unor oameni a fost dintotdeauna înlocuită prin procese de inovare, dar s-au adăugat mereu activități noi. De exemplu, este nevoie ca și utilajele controlate de computer să fie proiectate și coordonate. Însă este important să ne întrebăm cum sunt distribuite câștigurile de eficiență rezultate în domeniile în care munca este înlocuită. În plus,

schimbarea tehnologică accelerată devalorizează permanent aptitudini mai vechi. Va crește numărul schimbărilor de locuri de muncă și, astfel, nevoia de a continua instruirea pe toată durata vieții. În special trebuie învățată utilizarea noilor tehnologii și a unor programe, dar respectivele deprinderi trebuie apoi dezvoltate continuu, astfel încât angajații să poată ține pasul cu digitalizarea pe piața muncii. Misiunea factorului politic va fi organizarea învățării pe tot parcursul vieții a acestor abilități, atât în companii, cât și prin oferte și stimulente guvernamentale.

6.3. Politica bugetară:

Datoriile. Generează. Creștere.

Michael Dauderstädt

În anii 2007–2009, ca urmare a crizei pieței financiare și a marii recesiuni, peste tot în lume datoriile statelor naționale au urcat mult. În plus, există o tendință pe termen lung de creștere a datoriilor în capitalismul democratic, declanșată de scutirea de impozite pentru cei cu câștiguri mari și pentru companiile de top, precum și de pretențiile tot mai mari față de statul social (vezi Streeck 2013). În multe țări cu o inegalitate în creștere, statul împrumută bani de la cei cu economii masive (și care devin din ce în ce mai bogați), în loc să îi impoziteze.

Și în Germania, statul a salvat băncile în criză și a lansat programe economice de stimulare (de exemplu, „prima de casare”). Această abordare a reușit să evite o criză mai profundă. Datoria publică din Germania a crescut de la 1,6 trilioane la peste două trilioane de euro, adică de la aproximativ 64% din PIB la peste 80%. Având în vedere această creștere masivă a datoriei, coaliția guvernamentală de atunci (CDU / CSU și SPD) a decis să introducă în Constituție o frână a îndatorării. Aceasta restricționează sever noua îndatorare a guvernului federal. Maximul admisibil pentru noile datorii este de 0,35% din PIB, dar această nouă datorie poate fi utilizată doar ca marjă pentru investiții. Mai mult, landurile federale nu ar trebui să mai facă datorii noi după 2020. Germania a reușit cu adevărat să-și consolideze bugetul de stat. Datoria a scăzut ușor, iar rata datoriei (datoria raportată la PIB) a scăzut la 71% până în 2015 și este de așteptat să scadă sub 60% până în 2020.

În alte țări – în special în zona euro –, evoluția a fost mai puțin bună. În 2010, știrile despre datoriile noi făcute de Grecia, care s-a împrumutat mai mult decât era prognozat, au provocat panică pe piețele financiare pe care se tranzacționează

datoriile suverane. Această panică a amenințat să afecteze și Spania, Portugalia, Irlanda și Italia. Sub presiunea Germaniei, UE și BCE au omis să stăvilească panica prin declarații imediate de garanție. În schimb, măsurile de salvare sub formă de „scuturi de protecție” și noi fonduri au fost inițiate ezitant, ceea ce a constrâns țările în cauză să introducă o frână a îndatorării și măsuri corespunzătoare de tăiere a cheltuielilor („politica de austeritate”). Așa cum a arătat Blyth (2014), această politică nu a reușit decât să agraveze criza în statele respective: PIB-ul s-a redus, rata datoriei a crescut și mai mult, iar șomajul a urcat dramatic. Până și FMI, care a sprijinit programele de „ajutor”, a recunoscut ulterior că a subestimat mult efectele negative. Abia declarația din 2012 a președintelui BCE, Mario Draghi, de a face totul pentru a menține coeziunea zonei euro, a stabilizat din nou situația. Dar daunele economice și politice rămân și continuă să împovăreze Europa.

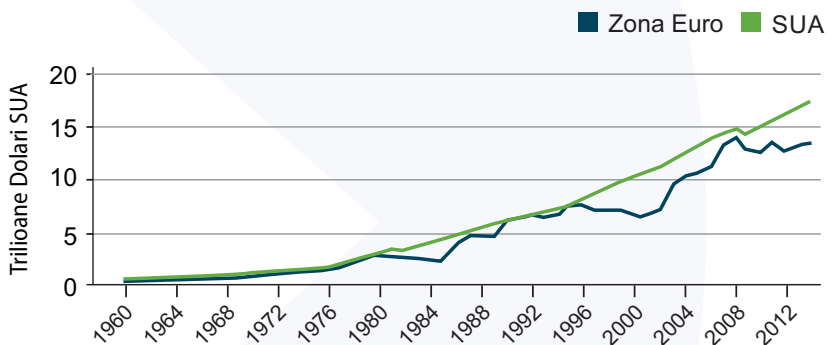

Fig. 15: Evoluția produsului intern brut în SUA și zona euro la prețurile pieței în dolari americani (sursa: Banca Mondială)

În alte țări, politicile bugetare au pus mai mult accent pe creștere: Statele Unite, Marea Britanie și Japonia au permis ca datoriile lor guvernamentale să continue să crească. Înainte de criză, cele două țări anglo-saxone și modelele ale capitalismului liberal de piață aveau niveluri de datorie similare cu cel al Germaniei (în jur de 50 până la 70%), dar acum au atins rate de peste 110%. Creșterea lor de la momentul crizei a fost semnificativ mai mare decât cea din zona euro, iar șomajul a scăzut mai repede, după cum arată figura următoare. Raportul dintre datorie și PIB din Japonia a ajuns acum la un nivel neobișnuit de peste 200%, fără ca piețele să fie cuprinse de panică. Cu toate acestea, de zeci de ani, economia japoneză a înregistrat o creștere slabă, dar cu un șomaj, ce-i drept, redus. Un studiu citat de opoziția îndatorării și de adepții austerității, care a prezis probleme de creștere pentru țările cu datorii guvernamentale de peste 90%, s-a dovedit a fi o eroare de calcul (Reinhardt / Rogoff 2009).

► Creșterea și datoriile

Se pare deci că relația dintre creștere și datorie (publică) nu este atât de clară. O privire mai sistematică relevă că creșterea este greu de imaginat fără datorii. Dacă oferta de bunuri și servicii într-o economie trebuie să crească, la fel trebuie și cererea. Pentru a face acest lucru, trebuie să circule mai mulți bani, deoarece, în caz contrar, oferta mai mare ar putea fi absorbită de aceeași masă monetară doar într-un context deflaționist, în care scad prețurile. Deflația încetinește însă creșterea, întrucât cumpărătorii au tendința să aștepte prețuri mai mici, iar investitorii trebuie să se aștepte la randamente mai mici. Dacă, în plus, unii actori ai economiei (gospodăria sau companii) vor să economisească, alții trebuie să cheltuiască mai mult decât încasează. Extinderea masei monetare și absorbția economiilor necesită, prin urmare, disponibilitatea de a asuma noi datorii.

În procesul obișnuit de creștere capitalistă, gospodăriile private economisesc și companiile private (în caz de nevoie – și statul) absorb aceste economii. Un exemplu: în 2012, în Germania, activele financiare private (= economiile cumulate) ale gospodăriilor ajungeau la aproximativ 3,3 trilioane de euro net, în schimb datoriile corporative și guvernamentale se cifrau la aproximativ 1,4 trilioane de euro (restul datoriilor erau externe). Teoretic, statul ar putea și ar trebui să nu facă datorii, dacă sectorul privat ar prelua toate economiile. Din păcate, el nu face întotdeauna asta. În perioade de criză, companiile sunt reticente să investească. Acest lucru amenință să producă o spirală descendentă: cererea și creșterea încetinesc, motiv pentru care companiile reduc investițiile; acest lucru duce la șomaj, iar cererea scade și mai mult.

Keynes și-a dat seama în timpul Marii Crize (din 1929) că cererea guvernamentală finanțată din datorie ar putea rupe acest cerc vicios. Cheltuielile guvernamentale suplimentare creează o cerere care este chiar mai mare decât deficitul public, deoarece veniturile din cheltuielile guvernamentale (de exemplu, cele ale companiilor de construcții) determină indirect cererea suplimentară și bunuri de investiții și de consum (efect multiplicator). În schimb, reducerile de cheltuieli guvernamentale duc la scăderea cererii. Această neglijare a efectului de multiplicare a dus la consecințele teribile ale politicilor de austeritate din sudul Europei.

► Câte datorii înseamnă prea multe datorii?

Mulți oameni consideră datoriile mari problematice – ele pot fi într-adevăr o problemă pentru o persoană sau o gospodărie individuală. Dar statul diferă de companii și gospodării prin faptul că există permanent (chiar și după un eventual faliment) și

poate percepe impozite prin lege. Faptul că multe țări au avut și au încă niveluri ridicate ale datoriei un timp îndelungat arată că un nivel ridicat al datoriei nu provoacă neapărat panică pe piețele financiare. Atâta timp cât un guvern se împrumută în propria monedă, el poate evita panica cu ajutorul băncii centrale. De aceea, obligațiunile de stat americane, britanice sau japoneze sunt investiții sigure. În cazul Greciei, BCE ar fi trebuit să emită o garanție corespunzătoare în 2010.

Un stat poate avea deficite bugetare permanente (și astfel datorii în creștere), fără ca nivelul dobânzilor și datoria să crească la infinit în raport cu PIB-ul. Pentru că atâta timp cât PIB-ul și, prin urmare, veniturile fiscale cresc, datoria raportată la PIB se stabilizează la o valoare de echilibru care corespunde raportului dintre rata de deficit și rata de creștere. Criteriile de la Maastricht ale UE, care stabilesc o limită de deficit de 3% din PIB și o limită a datoriei de 60% din PIB, au la bază exact acest principiu. Ele funcționează la o rată de creștere a PIB nominal (suma dintre inflație și creștere reală) de 5%. Din păcate, pe fondul deflației, UE este în prezent (2016) departe de o creștere atât de solidă. Fără deficite și datorii noi (frâna datoriei), rata datoriei s-ar apropia lent de zero.

Dar chiar și dacă ar face abstracție de panica piețelor, un guvern nu poate fi indiferent la evoluția datoriei guvernamentale. Datoriile noi creează cerere (adesea utilă), dar, fără o creștere corespunzătoare a ofertei, se poate declanșa inflația. Un exemplu extrem este trauma germană a hiperinflației din 1923, situație care a făcut ca politica economică germană să dea întotdeauna prioritate stabilității prețurilor în fața creșterii economice. Dacă, în perioadele de activitate economică supraîncălzită, cererea privată depășește deja oferta, în sensul unei politici fiscale anticiclice, poate avea o logică ideea că statul „economisește”, adică creează excedente bugetare și reduce datoriile (ca de pildă Spania în perioada de boom al construcțiilor 2005–2007). În plus, datoriile trebuie plătite și creșterea datoriilor înseamnă că o proporție din ce în ce mai mare din veniturile guvernamentale va fi cheltuită în contul datoriei, iar banii nu vor mai fi disponibili pentru cheltuieli în domenii precum securitatea socială, educația sau sănătatea.

Pe măsură ce dobânzile curg în principal în beneficiul creditorilor mai bogați, datoria redistribuie veniturile contribuabililor către proprietarii de averi. Cu toate acestea, beneficiile asociate activităților finanțate din datorii (bunuri publice pentru toți) pot ameliora din nou distribuția.

Alte argumente împotriva deficitelor și datoriiilor guvernamentale sunt însă mai slabe: datoriile nu împovărează generațiile viitoare, deoarece acestea moștenesc nu numai datoria, ci și avuția. Niciun copil nu se va plânge dacă moștenește un milion de euro sub formă de obligațiuni guvernamentale germane. Teza răspândită în științele economice, conform căreia deficiturile nu stimulează cererea, deoarece gospodăriile își reduc cheltuielile, pentru a se asigura că pot plăti impozite mai mari în viitor, neglijează faptul că alte gospodării (cele ale creditorilor) se așteaptă la veniturile din dobânzi și din rambursările ulterioare ale împrumuturilor.

Perspectiva macroeconomică adecvată trebuie să țină cont de datoria publică în contextul comportamentului de economisire și investire al sectorului privat. În general, gospodăriile private economisesc, de exemplu, ca să se asigure pentru bătrânețe. Ele pot transmite aceste economii – prin intermedierea sectorului financiar (bănci și companii de asigurări) – fie către companii private, fie către stat. Dacă companiile investesc prea puțin și solicită credite, pentru a putea absorbi economiile private, rămân doar trei opțiuni: fie statul național – într-o economie deschisă chiar și alte state – contractează împrumuturi, fie economia națională scade într-atât, până ce economiile s-au diminuat suficient de mult.

În Germania, economia nu mai este pregătită de ani de zile să absoarbă pe deplin economiile gospodăriilor. Companiile investesc puțin și/sau sunt capabile să-și finanțeze investițiile din profit. Deoarece nici statul nu mai face noi datorii sau face chiar economii (pentru că, printre altele, a redus semnificativ investițiile publice), nu mai rămâne decât componenta externă. Germania împrumută restul lumii cu 6% până la 8% din PIB-ul său anual, ceea ce înseamnă că alte țări pot cumpăra mai mult din exporturile germane decât câștigă din vânzările către Germania. Aceasta este reversul excedentului de cont curent al economiei germane, adică al surplusului exporturilor față de importuri. Christian von Weizsäcker, un economist proeminent, destul de conservator, vorbește deja despre o stare de urgență în sfera investițiilor. Ar fi nevoie de un nivel semnificativ mai ridicat al datoriei publice, pentru a oferi celor care economisesc alternative cu risc redus.³⁰

➤ **Politica bugetară pentru un viitor prosper**

Bunăstarea noastră viitoare nu va fi asigurată prin acumularea de bani – căci acest capital valorează doar cât investițiile finanțate cu el. Dacă se va duce în străinătate,

30 Vezi <https://www.coll.mpg.de/download/Weizsaecker/Subsidiaritaet.pdf> (accesat la 12.10.2016).

suntem nevoiți să avem încredere că debitorii de acolo îl vor folosi cu înțelepciune și că în viitor vor fi dispuși și capabili să renunțe la propriul lor consum în favoarea bunăstării noastre. Ar fi mai puțin riscant dacă banii ar fi investiți de companiile din propria țară pentru a crea capacități de ofertă și resurse de venit. Reticența actuală a sectorului privat de a investi arată că și această opțiune este marcată de multiple incertitudini.

Dacă statul absoarbe economiile, el poate face investiții care să ne asigure prosperitatea pe termen lung. Aceasta include infrastructura, locuințele, dar și multe alte componente care în mod tradițional nu se contabilizează ca investiție, dar întăresc pe termen lung performanțele economiei, cum ar fi educația și formarea profesională, asistența medicală precum și cercetarea și dezvoltarea.

6.4. Munca decentă și dreptul la codecizie:

Politica „muncii decente”

Wolfgang Schroeder

Fiecare societate are propria sa concepție despre statutul „muncii remunerate”. Răspunsul la întrebarea privind definirea „muncii decente” nu diferă doar de la societate la societate; el este subiect de controversă și în interiorul unei societăți, datorită pluralizării crescânde a condițiilor de muncă și de viață din respectiva societate. În acest sens, în economia de piață, chestiunea statutului muncii se află în centrul conflictelor privind participarea și distribuția. În societățile democratice, acestea nu sunt doar conflicte interne dintr-o companie, ci controverse publice, la care participă partidele, mișcările sociale, dar mai ales sindicatele și angajatorii. În acest moment, ne aflăm în fața unor mari incertitudini în ceea ce privește statutul muncii remunerate și formele ei din viitor – la această situație contribuie și oportunitățile și riscurile pe care le oferă digitalizarea, această a patra revoluție industrială.

În dezbateră despre efectele digitalizării forțate pe piața muncii, în prezent circulă „scenarii apocaliptice” cu privire la pierderea de locuri de muncă, ceea ce dă în același timp apă la moară ipotezei „sfârșitului muncii”. În mod uzual, susținătorii acestei teze afirmă că, în urma progresului tehnologic, societățile moderne și-ar epuiza locurile de muncă și că o ocupare integrală a forței de muncă n-ar mai fi posibilă. Fapt este însă că, până în prezent, toate inovațiile tehnologice au dus la creșterea ocupării forței de

muncă, chiar dacă volumul de muncă a scăzut. Așadar, până acum, ca urmare a progresului tehnologic, numărul de locuri de muncă noi l-a depășit pe cel al locurilor dispărute (teoria compensării), cu consecința că mai multe persoane decât până acum sunt cuprinse în sistemul muncii remunerate. Dar aceste noi locuri de muncă sunt deseori unele cu normă parțială. Sunt mai flexibile și deseori mai puțin sigure. Astfel, ar fi mai potrivit să ne temem de o „societate a hiper-muncii flexibilizate” decât de sfârșitul muncii remunerate.

► Schimbare în organizarea muncii

Chiar dacă societatea discută pe larg doar despre anumite aspecte ale reglementării muncii remunerate, subiectul își pune întotdeauna amprenta pe întreaga viață de zi cu zi a lucrătorilor. În trecut, munca industrială era strâns legată de munca la banda de montaj sau de ritmul stabilit de mașini. Deși așa-numita organizare tayloristă a muncii (caracterizată prin principii ca standardizare, control individual al performanței, selecție a forței de muncă, izolare socială și centralizare a organizării activității, corelată cu planificarea științifică a muncii) nu era o realitate concretă pentru toată lumea, ea avut o influență formativă în întreaga societate. Nici istoria mișcării muncitorești, în special a sindicatelor, nu poate fi înțeleasă fără organizarea taylorist-fordistă a muncii și activitatea în marile întreprinderi, deoarece acestea au stimulat în mod semnificativ ascensiunea sindicatelor.

Fabricile de automobile au avut un rol major în consacrarea de forme noi și inovatoare de organizare a muncii. Acolo, alături de taylorism și fordism, s-a dezvoltat în anii '80 un model de organizare nou și inovator: toyotismul. Numele provine de la conceptul de organizare a muncii introdusă de producătorul japonez de automobile Toyota, în centrul căruia se află munca în echipe. Sistemul a încercat să înlăture dezavantajele diviziunii rigide și inflexibile a muncii pe model fordist, pentru a oferi stimulente mai puternice pentru dezvoltarea abilităților individuale ale angajaților. În același timp, această formă de organizare a muncii a fost însoțită de speranța de a crea un context profesional mai diversificat, interesant și policalificat, în care angajaților li se oferea un spațiu individual mai mare pentru repartizarea volumului de muncă și participarea la deciziile relevante. Se părea că munca în

Taylorismul provine de la Frederick Taylor (1856–1915). Scopul său era să organizeze munca cât mai eficient. Taylor era de părere că muncitorii funcționează după aceleași principii ca mașinile și a încercat să structureze procesele operaționale după modelul muncii mecaniciste la banda de montaj.

echipe ar trebui să devină simbolul unei lumi noi a muncii, în care cooperarea în contexte de grup mergea mână în mână cu o valoare mai mare asociată individului în procesul de producție. Această preocupare corespundea și obiectivelor politicii sindicale.

Aceste noi forme de organizare erau relativ răspândite în Germania – în comparație internațională –, astfel încât unii autori vorbeau de un model separat german. La baza acestuia stătea structura deosebit de puternică a muncii calificate și a pregătirii profesionale duale. Ideea unei relații de armonie între umanizare și raționalizare, bazată pe aceste noi abordări, a dat la rândul ei naștere unui fundament productiv pentru proiectul de specializare flexibilă în industria orientată spre export. Între timp însă, iluziile s-au spulberat. E drept că munca în echipe s-a extins, dar rămâne cu mult în urma așteptărilor unei umanizări semnificative a universului muncii. Dimpotrivă: în multe domenii, libertățile angajaților de a-și organiza locul de muncă individual au fost diminuate pe fondul unei standardizări și mai mari.

Odată cu creșterea globalizării și a digitalizării – și cu scăderea simultană a muncii clasic-industriale în mari unități –, munca nelimitată, flexibilă și subiectivizată devine tot mai importantă în dezbateră socială. Aceste noi forme de muncă sunt mai frecvente în sectorul serviciilor și în companiile mici și nu sunt rare nici în rândurile celor cu profesii liberale. Formele noi de muncă sunt asociate cu sfârșitul modelelor consacrate de program de lucru. Se vorbește de „muncă fără sfârșit”. Se așteaptă de la lucrători ca într-o epocă în care există e-mail și telefoane mobile, ei să fie accesibili chiar și dincolo de programul de muncă prevăzut de norme. Pe de o parte, acest lucru poate duce la mai multă autonomie și un echilibru mai bun între viața profesională și cea personală și, astfel, la o mai mare satisfacție a muncii. Pe de altă parte însă, acest regim poate crea noi forme de suprasolicitare, putând genera stres psihologic și epuizare prin muncă. În acest context este de menționat și conceptul de „antreprenor lucrător”, responsabil pentru propria „angajabilitate” (în orig. în engleză: employability). Conceptul accentuează un proces care evoluează de la salariatul proletar, trecând prin lucrătorul profesionist, și ajungând la antreprenorul angajat în firmă. Antreprenorul lucrător, care se auto-organizează parțial în condiții de cvasipiață și în funcție de comenzi, poate fi descris prin trei caracteristici esențiale: calificări individualizate, autocontrol sistematic al muncii și risc constant de auto-exploatare în condiții precare de protecție socială. Întrucât antreprenorul lucrător este un construct social care corespunde unui nou nivel al economiei bazate pe piață, sociologii Voss și Pongratz ajung la concluzia că apar noi relații de putere în interiorul companiilor:

„Contradicția dintre capital și muncă în companiile capitaliste nu dispăre odată cu apariția tipologiei de antreprenor lucrător, ci ia forma unei contradicții structurale între antreprenori de diferite tipuri.”(Voss / Pongratz 2003: 32) Chiar dacă, așa cum se opun pe drept cuvânt criticii, această tipologie nu joacă un rol determinant în universul muncii, caracteristicile sale evidențiate anterior sunt deja răspândite pe scară largă.

➤ **Politica „muncii decente”**

În cele ce urmează, am dori să ne referim la conceptul de „muncă decentă”, care, pe de o parte, se leagă de proiectul „umanizării vieții profesionale”, urmărit în anii '70 – '80, și, pe de altă parte, a preluat idei internaționale, în special din țările nordice și de la Organizația Internațională a Muncii (OIM). OIM a dezvoltat conceptul-model al „decent work”. Sindicatul germane au adoptat la congresul federal DGB din 2006 un concept mai sistematic al condițiilor și oportunităților unui univers uman al muncii. Astfel, „munca decentă”, conceptul-model al sindicatelor și comitetelor de întreprindere, se bazează pe patru piloni tematici:

1. Munca decentă este o muncă bine plătită.
2. Munca decentă este o muncă sigură (protecție împotriva concedierii, reducerea impactului agențiilor de muncă temporară, a contractelor pe durată determinată și contractelor de antrepriză).
3. Munca decentă este una care ține cont de oameni (limitează volumul de muncă, respectă armonia dintre viața de familie și cea profesională etc.).
4. Munca decentă oferă oportunități de avansare și formare continuă.

Conceptul de „muncă decentă” se consideră o alternativă la abordările neolibérale, în care doar antreprenorul și piața definesc condițiile-cadru pentru muncă. În schimb, „munca decentă” este rezultatul cooperativ al acțiunilor angajaților, conducerii, asociațiilor patronale, comitetelor de întreprindere și sindicatelor.

➤ **Salariul minim ca parte a conceptului de „muncă decentă”**

O provocare cheie pentru politica „muncii decente” este schimbarea structurală dinamică de pe piața muncii, caracterizată începând cu anii 1980 prin flexibilitate, dereglementare și mai puțină siguranță. Această evoluție a fost accelerată și amplificată de „politica agendei 2010” a guvernului federal roșu-verde (Trampusch 2009).

Proporția angajaților din sectorul slab salarizat a crescut acum la aproximativ un sfert din total (a se vedea figura 16). Aceasta este, de asemenea, o consecință a faptului că

s-a erodat acoperirea contractelor colective, situație evidentă mai ales în companiile mai mici. În ciuda creșterii rapide a sectorului slab salarizat, opțiunea salariului minim legal a jucat un rol major – inclusiv pe fundalul „Alianței pentru muncă” și al „Comisiei Hartz” – abia de la începutul anilor 2000. La acel moment, a început o dezbatere – contondentă chiar pe o perioadă mai îndelungată – care, după 15 ani de conflict între sindicate, în sfera publică și în parlamente, a dus la introducerea unui salariu minim legal. Abia în ianuarie 2015, Germania a introdus un salariu minim legal, general aplicabil – era a 22-a țară din Uniunea Europeană care făcea acest lucru. Aceasta înseamnă că, în privința rolului statului în politica de salarizare, Germania a recuperat la nivel internațional. Este discutabil în ce măsură acest instrument este doar o componentă de etapă suplimentară în cadrul unei evoluții structurale a statului social, sau dacă el a marcat renunțarea la regimul de negocieri colective autonome, realizându-se astfel o schimbare de sistem.

În tabăra liberală și conservatoare, opozanții unui salariu minim sunt convinși că el ar duce la reducerea locurilor de muncă. Analizele disponibile până în prezent nu pot confirma această teamă generală, deși acest fenomen este posibil în cazuri individuale. Deosebit de problematică este structura specifică a sectorului slab salarizat, care face ca ieșirea din acest sector să devină tot mai dificilă. Din perspectiva proiectului democrației sociale, „munca decentă” este importantă pentru persoanele afectate, din două motive principale. În primul rând, „munca nedecentă” trebuie umanizată. În al doilea rând, cei care lucrează în acest sector trebuie ajutați să iasă din această zonă, pentru a se dezvolta profesional.

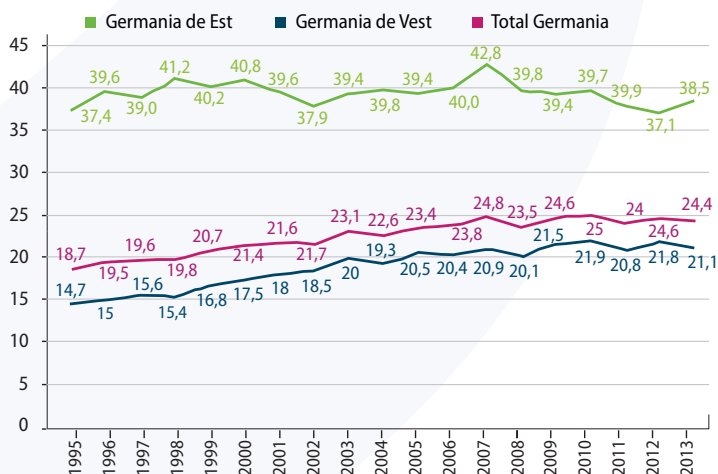

Fig. 16: Ponderea lucrătorilor slab salarizați (Sursa: Kalina / Weinkopf 2015: 3)

NOTĂ DE LECTURĂ: Graficul arată proporția lucrătorilor slab salariați pentru estul, vestul Germaniei și întreaga țară. În estul Germaniei, ponderea este semnificativ mai mare, iar cu excepția unei creșteri puternice în 2007, a rămas la un nivel similar cu cel din 1995. În vestul țării, în schimb, ocuparea în sectorul slab salariat a crescut continuu, ceea ce se reflectă clar și în cifrele pentru întreaga țară.

Pe lângă sectorul slab salariat, reglementarea muncii temporare (fenomen în creștere), a contractelor de antrepriză și a lucrărilor intermediare pe așa-numitele platforme (crowd-working) joacă un rol important în atingerea unor standarde pentru aceste relații de muncă nesigure și atipice. Presiunea sindicală a dus la ridicarea standardelor de protecție pentru contractele de muncă temporară și de antrepriză în aceste domenii și la extinderea drepturilor comitetelor de întreprindere. În prezent, însă, întrebările care apar din reglementarea muncii în contextul creșterii digitalizării nu sunt clarificate. În special este necesar să fie adaptat conceptul de muncă și operațiune economică la schimbarea condițiilor în decursul activităților de relocare și externalizare a unor firme și activități. Pe de o parte, activitățile economice combinate inițial într-o singură companie sunt acum defalcate în multe unități independente, fără a se modifica structura de proprietate și structura divizionii muncii. Pe de altă parte, munca este subcontractată sub formă de „lucrări” și „proiecte”, pentru a reduce la minimum costurile și drepturile de participare. În plus, într-un univers al muncii în plină digitalizare, apar noi cerințe legate de accesibilitatea permanentă, protecția datelor etc. Prin urmare, accentul este pus pe problemele de participare la decizie, în conformitate cu formele de muncă și organizare nou apărute. Acestea sunt, de asemenea, întrebări la care trebuie să răspundem, pentru a ameliora premisele unei „munci decente”.

➤ Actorii și procedurile sistemului de codecizie

Pentru politica „muncii decente”, de o importanță majoră nu este numai problema participării individuale la decizie, ci și a celei colective. În unitățile unde nu există comitete de întreprindere și sindicate, este adesea foarte puțin probabil să se aplice standardele stabilite prin lege sau prin negocieri colective. Din acest motiv, în această secțiune abordăm mai intens problema modului în care modelul german de codecizie poate fi adaptat la condițiile schimbătoare ale unei piețe de muncă flexibile și nelimitate.

Pe lângă sindicate/patronate și stat, actorii din cadrul întreprinderii formează cel de-al treilea pilon crucial al modelului german al unei politici negociate pentru „munca decentă”. Acțiunile lor – în cadrul unor standarde negociate sectorial și normate de stat – au influențat până în anii 1980 chestiuni centrale privind condițiile de muncă. În acest sens, în Germania s-a dezvoltat o ordine socială a întreprinderii, în cadrul căreia reglementările la nivel sectorial sunt adaptate la nivelul unității.

În ceea ce privește politica de resurse umane, conducerea trebuie să țină seama de interesele personalului și ale comitetului de întreprindere, precum și de cerințele impuse de negocierile colective de la nivelul sectorial și de legile statului. În schimb, comitetul de întreprindere trebuie să îmbine funcția de reprezentare a intereselor angajaților cu o responsabilitate comună pentru productivitatea companiei și succesul ei economice. Modelul de codecizie și cooperare a angajaților este formulat succint în Legea privind organizarea întreprinderilor (în original: Betriebsverfassungsgesetz): „Angajatorul și comitetul de întreprindere cooperează cu încredere și acționează în comun cu sindicatele și asociațiile patronale reprezentate în unitate, cu respectarea contractelor colective de muncă aplicabile, în beneficiul lucrătorilor și al întreprinderii” (Art. 2 alin. 1 din Legea privind organizarea întreprinderii).

Modelul de reprezentare a intereselor din Germania stabilește formal o delimitare între comitetul de întreprindere și sindicat, ceea ce înseamnă că membrii comitetului nu trebuie să fie neapărat membri ai vreunui sindicat, iar sindicatul nu are influență directă și automată asupra comitetului. Având în vedere această delimitare formală, una dintre cele mai mari realizări ale modelului german este că nu a apărut o concurență insurmontabilă între comitetele de întreprindere și sindicate, ci mai degrabă o împletire a activității de zi cu zi. De șase decenii, mai mult de 70% dintre membrii comitetelor de întreprindere sunt concomitent membri de sindicat și îndeplinesc funcții onorifice semnificative în sindicate. În timp ce comitetul de întreprindere acționează ca o „instituție de frontieră” (Fürstenberg 2000 [1958]) în zona tensionată dintre personal, conducere și sindicat, managerii unității trebuie să oscileze între personal, comitet și interesele sau imperatiile decisive ale conducerii companiei care deține unitatea, dar și ale patronatului. Contradicțiile de interese între comitetul de întreprindere și conducerea unității se rezolvă pe baza unor proceduri, conflictul deschis fiind excepția. Comitetul întreprinderii și conducerea sunt cei mai importanți actori la nivelul de bază. Cei doi actori au un statut juridic diferit și dispun în general de resurse de putere inegale, astfel încât, de obicei, nu sunt actori cu puteri egale în câmpul politic al relațiilor de muncă. În domeniul negocierii colective, actorii

de la nivelul unității renunță la drepturile lor de a da dispoziții în favoarea nivelului decizional al patronatelor/sindicatelor la nivel sectorial, urmând astfel un model instituțional cu veche tradiție. Până în prezent, s-a promovat astfel un mod de cooperare, ale cărui componente cele mai importante pot fi delimitate, în primă fază, în unele politice și unele economice. Această delimitare strictă s-a modificat de mult timp, în majoritatea sectoarelor, în favoarea actorilor de la nivelul unităților – o evoluție care este probabil să fie impulsionată de digitalizarea accelerată.

► Provocări pentru regimul de codecizie

Modelul de împărțire a rolurilor – în care membrii comitetelor de întreprindere operează în cadrul sistemului de codecizie la nivel de unitate, reprezentanții salariaților sunt parțial implicați în probleme economice, iar sindicaliștii cu normă întreagă au locuri în consiliile de supraveghere – se confruntă în prezent cu noi provocări.

1. Declinul numărului de comitete de întreprindere

În prezent, doar aproximativ 9% din totalul întreprinderilor private germane cu mai mult de cinci angajați mai au un comitet de întreprindere. Chiar dacă aproximativ 40% dintre angajați lucrează în continuare în unități unde există astfel de comitete, și numărul lor este în scădere. Această situație este cauzată de schimbările structurale din politica firmelor, de implicarea insuficientă din partea angajaților, dar și de creșterea activităților sistematice și uneori profesionist derulate, prin care conducerea blochează comitetele. Pentru a menține vitalitatea modelului de codecizie din Germania, sunt necesare eforturi sporite, pentru a asigura o prezență la scară largă a comitetelor de întreprindere. O obligație legală de a organiza alegeri pentru comitetul de întreprindere ar putea contribui la acest obiectiv. Ea nu ar echivala cu o revoluție, ci ar aplica condițiile valabile dintotdeauna în serviciului public și în sectorul privat.

2. Slăbirea forțelor de coeziune dintre nivelurile actorilor sistemului de codecizie

Faptul că la nivelul unității se acceptă un nivel de decizie superior în politicile de personal nu este în niciun caz de la sine înțeles, ci expresia unui comportament cu evoluție istorică. Oriunde conducerea observă oportunități de a-și urmări propria politică de salarizare, fără a sacrifica armonia din întreprindere și performanțele economice, ea va alege această cale. Acest lucru se observă tot mai des în ultimii ani. Pentru proiectul democrației sociale, este clar că participarea angajaților nu este o problemă de oportunități, ci este un drept fundamental și legal la participare, sub nicio formă negociabil.

Pentru legitimitatea și acceptarea politicii sectoriale, este important ca actorii de la nivelul unității să-și vadă apreciate influența și interesele suficient de bine la nivelul patronatelor / sindicatelor. Aceasta este o condiție necesară pentru ca patronatele / sindicatele să obțină un grad ridicat de loialitate și angajament din partea membrilor. În trecut, „tradiția” a fost un liant important, care și-a pus amprenta pe dimensiunea politică a relațiilor industriale. Cu toate acestea, din anii 1980, puterea de normare a patronatelor/sindicatelor a devenit din ce în ce mai slabă. Managementul și comitetele de întreprindere își aleg tot mai frecvent propriile metode, exprimându-și public nemulțumirea față de deciziile patronatelor/sindicatelor și refuzând să le urmeze. În plus, odată cu înființarea, pe lângă cele clasice, a unor patronate care nu mai obligă companiile membre la acceptarea rezultatelor unor negocieri colective, pentru actorii de la nivelul unității a apărut o opțiune care legitimează abaterea de la instituția contractelor colective regionale.

3. Comitetul de întreprindere – punct de contact și reprezentanță a intereselor pentru toți angajații

O provocare de importanță centrală este reprezentarea egală a intereselor, fără a deosebi între personalul angajat pe durată nedeterminată și ceilalți salariați: structura de personal din companii s-a schimbat foarte mult în ultimii ani. Numărul lucrătorilor cu contract pe durată determinată sau cu normă parțială, al lucrătorilor detașați și al persoanelor cu contracte de antrepriză a crescut semnificativ. Acest lucru induce un potențial considerabil de conflict în sistemul de codecizie, pornind de la probleme de intermediere și solidaritate: comitetul de întreprindere se confruntă cu un personal în continuă schimbare și, în același timp, trebuie să acționeze ca intermediar între interesele angajaților cu drepturi puține și cele ale personalului de bază.

4. Modelul de codecizie și rolul post-factum al comitetelor de întreprindere

Când a fost creată Legea privind organizarea întreprinderilor, factorii de decizie de la nivelul unității erau, de regulă, și cei care suportau riscul economic. Comitetul de întreprindere are un drept de participare la decizie limitat la organizarea întreprinderii și la problemele de personal. Cu toate acestea, se putea discuta de obicei și despre decizii economice, al căror efect putea fi – la nevoie – amortizat. Tot mai mult însă, internaționalizarea și separarea acționariatului și a managementului înseamnă că sunt dictate decizii economice care contravin atât bunăstării personalului, cât și evoluției pozitive unității, iar acestea nu pot fi influențate în prealabil de către actorii de la acest nivel inferior. În multe cazuri, membrii comitetelor de întreprindere nici nu au informații importante despre viitorul companiei, deci pot lua de multe ori doar notă

de decizii. În concluzie, acest lucru înseamnă că, adesea, comitetul de întreprindere mai poate atenua prin negocieri doar dezavantajele economice pentru angajați. Aceste evoluții și „managementul cu ochii spre piețele financiare”, practicat de companii, reprezintă provocări majore pentru modelul de codecizie. Prin urmare, ar fi necesare mai multe „competențe ante-factum” pentru actorii sistemului de codecizie.

5. O interconectare mai puternică între participarea individuală a angajaților și instituțiile colective ale sistemului de codecizie

O economie inovatoare și „o muncă decentă” necesită, de asemenea, o schimbare de cultură antreprenorială. O mai mare transparență și comunicare corporativă, o cooptare autentică a angajaților, un leadership serviabil și o altă participare la valoarea adăugată sunt componentele necesare pentru inovație și dezvoltarea unor companii de succes. Accentul este pus pe un concept al omului care respectă și dezvoltă abilitățile individului, îi consolidează responsabilitatea personală și îi respectă drepturile – aceasta fiindcă angajații cărora li se dictează ce trebuie să facă și cărora nu li se dă libertatea de a prelua inițiativa pot fi cu greu motivați să performeze inovator și să fie entuziasmați. Oamenii au rezultate bune mai ales atunci când condițiile de muncă sunt corecte, ceea ce cuprinde plata și atmosfera la locul de muncă, organizarea muncii, semnificația produsului și calitatea participării. Oriunde sunt necesare un control robust, responsabilitate personală și cooperare, know-how-ul producției trece în mintea angajaților. Ei sunt adevăratele mijloace de producție și creatorii de valoare adăugată.

Pentru a avea în vedere aceste preocupări, sindicatele, comitetele de întreprindere și reprezentanții salariaților trebuie să continue să-și reformeze activitatea. Acesta este singurul mod prin care vor putea să-și conecteze mai bine activitatea la interesele individuale ale angajaților. Pentru că pe baza proceselor descentralizate de muncă și de luare a deciziilor, interesele angajaților trebuie promovate și protejate mai direct.

6. Internaționalizarea companiilor necesită internaționalizarea sistemului de codecizie

Procesele de creare a valorii adăugate au trecut de mult nu numai granițele sectoriale, ci și cele naționale. În schimb, structurile de codecizie sunt încă orientate preponderent către nivelul național. Comitetele europene de întreprindere sunt prima instituție supranațională importantă, ale cărei competențe sunt deja utilizate în mod semnificativ. Cu toate acestea, aici sunt necesare îmbunătățiri ale cadrului legal, pentru a le permite reprezentanților angajaților să poată discuta de la egal la egal.

Societatea europeană pe acțiuni constituie o altă arenă a sistemului de codecizie, fiind reglementată de norme internaționale. Și în această privință este necesar să se dezvolte strategii și concepte care să profite de oportunități și, în același timp, să reducă la minimum riscurile. Logica este simplă: pentru a asigura drepturile de codecizie, este necesară o cooperare europeană sporită, cu implicarea diferiților actori de la toate nivelurile. Cu cât acest lucru reușește mai bine, cu atât rezultatele vor fi mai satisfăcătoare. Chiar dacă politica urmărită de Comisia Europeană și jurisprudența Curții Europene de Justiție sunt încă sceptice față de instituțiile germane de codecizie, actorii germani nu trebuie să se replieze la nivel național, ci trebuie să își asume aceste provocări și să lupte pentru o mai mare democrație în economie, în Germania și Europa.

Am dori să vă invităm să participați la discuțiile despre democrația socială. Academia pentru Democrație Socială a Friedrich-Ebert-Stiftung oferă un spațiu în acest sens. Oferta noastră, constând în nouă module de seminar, tratează valorile de bază și domeniile practice ale democrației sociale:

Istoria democrației sociale

Fundamentele democrației sociale

Economie și democrație socială

Stat social și democrație socială

Europa și democrația socială

Integrare, migrație și democrație socială

Statul, societatea civilă și democrația socială

Globalizarea și democrația socială

Pacea, securitatea și democrația socială

www.fes-soziale-demokratie.de

6. REFLECȚII ÎN PERSPECTIVĂ

Manualele democrației sociale joacă rolul unei busole în chestiuni fundamentale ale democrației sociale și prezintă puncte de orientare în diferitele domenii politice. Cu toate acestea, ele nu pot și nu vor să ofere răspunsuri definitive și etern valabile cu privire la subiectele abordate. Calea democrației sociale – ca idee și acțiune politică – trebuie să fie verificată continuu, adaptată și regândită în permanență dacă dorim să avansăm spre reușită.

Rezumatul de față susține această poziție și dorește să invite la continuarea reflecției: o reflecție despre modul în care poate reuși o politică economică a democrației sociale și în fața căror exigențe se află aceasta în sec. al XXI-lea.

Actualmente, principala provocare a unei politici economice a democrației sociale rezultă din instaurarea, în plan social, a unui nou echilibru între stat și piață. Programul de la Hamburg al Partidului Social-Democrat german oferă, în acest sens, un impuls important:

„Pentru noi, piața este un mijloc necesar și superior altor forme de coordonare economică. Totuși, piața, de una singură, este oarbă din punct de vedere social și ecologic. Piața nu este capabilă prin sine să pună la dispoziție bunurile publice într-o cantitate adecvată. Pentru ca piața să-și poată dezvolta efectivitatea sa pozitivă, are nevoie de regulile unui stat capabil să aplice sancțiuni, de legi efective, precum și de o formare echitabilă a prețurilor.” (Programul de la Hamburg 2007: 17)

Având în vedere aceste noi provocări, va fi necesar ca democrația socială să continue să se dezvolte. Cu o înțelegere clară a fundamentelor pe care stă și o viziune limpede asupra realității, acest lucru nu va fi o problemă.

Acest fapt este valabil și în ceea ce privește politica economică a democrației sociale. Volumul de față dorește să arate că, pornind de la valorile fundamentale ale democrației sociale concretizate în Pactele Națiunilor Unite privind drepturile fundamentale, democrația socială își poate realiza un profil politico-economic clar: o busolă pentru o politică economică modernă, bazată pe valori și legată de principiile creștere, echilibru social și sustenabilitate.

BIBLIOGRAFIE

- Josef Ackermann (2008), Finanzkrise: Ackermann fordert mehr Regulierung, in: manager-magazin online vom 18. März 2008.
- Hanne Albig u. a. (2016), Zunehmende Ungleichheit verringert langfristig Wachstum. Analyse für Deutschland im Rahmen eines makroökonomischen Strukturmodells, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn (<http://library.fes.de/pdf-files/wiso/12953.pdf>).
- Anthony Atkinson (2016), Ungleichheit. Was wir dagegen tun können, Stuttgart.
- Ernst Baier u. a. (2002), Lebens- und Arbeitsbedingungen des Industrieproletariats, Duisburg.
- Mark Blyth (2014), Wie Europa sich kaputtspart. Die gescheiterte Idee der Austeritätspolitik, Bonn.
- Peter Bofinger (2007), Grundzüge der Volkswirtschaftslehre, 2. Aufl., München.
- Willy Brandt (1977), Rede zum 30. Jahrestag der Eröffnung des Karl-Marx-Hauses, Trier, 4. Mai 1977, in: Vorstand der SPD (Hg.): Theorie der Grundwerte. Freiheit und Sozialismus, Willy Brandt, [Bonn], S. 11 und 3.
- Aymo Brunetti (2011), Wirtschaftskrise ohne Ende. US-Immobilienkrise. Globale Finanzkrise. Europäische Schuldenkrise, Bern.
- Bündnis 90/Die Grünen (2002), Die Zukunft ist Grün, Grundsatzprogramm von BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN, beschlossen auf der Bundesdelegiertenkonferenz am 15.–17. März 2002 in Berlin.
- Bundesagentur für Arbeit (2006), Beschäftigung von erwerbsfähigen Hilfebedürftigen, Oktober 2006, Nürnberg.
- Bundesministerium für Arbeit und Soziales [BMAS] (2015), Grünbuch Arbeiten 4.0, Berlin.
- Bundesministerium für Wirtschaft und Energie (2015), Die Energie der Zukunft. Vierter Monitoring-Bericht zur Energiewende, Berlin.
- Hans Martin Bury und Thomas Schmidt (1996), Das Bankenkartell: die Verflechtung von Geld, Macht und Politik, München.
- Christoph Butterwegge/Bettina Losch/Ralf Ptak (2007), Kritik des Neoliberalismus, Wiesbaden.
- CDU (2007), Freiheit und Sicherheit. Grundsätze für Deutschland, Grundsatzprogramm der CDU, beschlossen auf dem 21. Parteitag am 3.–4. Dezember 2007 in Hannover.
- Hansgeorg Conert (2002), Vom Handelskapital zur Globalisierung. Entwicklung und Kritik der kapitalistischen Ökonomie, 2., überarbeitete Aufl., Münster.
- Giacomo Corno (2014), Bessere Welt. Hat der Kapitalismus ausgedient? Eine Reise durch alternative Wirtschaftssysteme, Berlin.
- Colin Crouch (2008a), Postdemokratie, Frankfurt am Main.
- Colin Crouch (2008b), Essay. Postdemokratie, in: Neue Gesellschaft – Frankfurter Hefte 4/2008, S. 4–7.
- Herman Daly (1996), Beyond Economic Growth: The Economics of Sustainable Development, Boston.
- Herman Daly und John Cobb (1989), For the Common Good, Boston.
- Alistair Darling (2008), Darling in-vokes Keynes As He Eases Spending Rules to Fight Recession, in: The Guardian vom 20. Oktober 2008, S. 4.
- Michael Dauterstadt (2009), Krisenzeiten: Was Schulden vermögen und was Vermögen schulden, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.
- Michael Dauterstadt (2007), Aufschwung 2007: die Verantwortung der Lohnpolitik, WISO direkt, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.
- Michael Dauterstadt u. a. (2015), Globalisierung und Soziale Demokratie, Akademie für Soziale Demokratie, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.
- Katharina Dengler (2016), Folgen der Digitalisierung für die Arbeitswelt, WISO direkt 14/2016, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.
- Deutscher Bundestag (1998), Abschlußbericht der Enquete-Kommission „Schutz des Menschen und der Umwelt – Ziele und Rahmenbedingungen einer nachhaltig zukunftsverträglichen Entwicklung“, Deutscher Bundestag: Drucksache 13/11200 vom 26. Juni 1998, Berlin.
- Die Linke (2007), Programmatische Eckpunkte. Programmatisches Gründungsdokument der Partei Die Linke, beschlossen durch die Parteitage von WASG und Linkspartei.PDS am 24. und 25. Mai 2007 in Dortmund.
- Leonhard Dobusch (2016), Plattformökonomie zwischen neuen Monopolen und Sharing Economy, in: spw – Zeitschrift für sozialistische Politik und Wirtschaft 1/2016, S. 46–50.
- Leonhard Dobusch und Nikolaus Kowall (2014), Die verteilungspolitische Prioritätenpyramide: Heuristik zur Operationalisierung sozialdemokratischer Wirtschaftspolitik, Policy Brief, Gesprächskreis Soziale Demokratie der Akademie für Soziale Demokratie der Friedrich-Ebert-Stiftung (<http://library.fes.de/pdffiles/akademie/11128.pdf>).
- Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act (Public Law No. 111–203; www.sec.gov/about/laws/wallstreetreform-cpa.pdf).
- Ronald Dore (2000), Stock Market Capitalism: Welfare Capitalism: Japan and Germany versus the Anglo-Saxons, Oxford.
- Ronald Dore/William Lazonick/Mary O'Sullivan (1999), Varieties of Capitalism in the Twentieth Century, in: Oxford Review of Economic Policy 15, S. 102–120.
- Sebastian Dullien (2015): Das neue „Magische Viereck“ im Realitätscheck, Arbeitspapier der Friedrich-Ebert-Stiftung im Rahmen des Projekts „gute gesellschaft – soziale demokratie #2017 plus“, Bonn.
- Sebastian Dullien und Till van Treeck (2012), Ziele und Zielkonflikte der Wirtschaftspolitik und Ansätze für einen neuen sozial-ökologischen Regulierungsrahmen, WISO Diskurs, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.
- Sebastian Dullien/Hansjörg Herr/Christian Kellermann (2009), Der gute Kapitalismus: ... und was sich dafür nach der Krise ändern müsste, Bielefeld.
- Matthias Ecke und Sebastian Petzold (2012), Die Vermessung des Fortschritts. Konkurrierende Strategien zur Verallgemeinerung widerstreitender Wachstumsverständnisse, in: Friedrich-Ebert-Stiftung (Hg.), Wohlstand, Wachstum, Investitionen. Junge Wissenschaft für wirtschaftlichen und sozialen Fortschritt, Bonn, S. 9–21.
- Christoph Egle (2006), Deutschland: der blockierte Musterknebe, in: Thomas Meyer (Hg.), Praxis der Sozialen Demokratie, Wiesbaden, S. 273–326.
- Friedrich Engels (1988), Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft (Anti-Dühring), Karl Marx und Friedrich Engels Gesamtausgabe (MEGA), Band 27, Berlin.
- Eurostat, Statistische Datenbank der Europäischen Kommission (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database).
- FDP (2012), Verantwortung für die Freiheit. Karlsruher Freiheitsthesen der FDP für eine offene Bürgergesellschaft. Beschluss des 63. Ordentlichen Bundesparteitages der FDP am 22. April 2012, Karlsruhe.
- Marcel Fratzscher (2014), Die Deutschland-Illusion. Warum wir unsere Wirtschaft überschätzen und Europa brauchen, München.
- Milton Friedman (1973), Capitalism and Freedom, Chicago.

MANUALELE DEMOCRAȚIEI SOCIALE

Manual:
Istoria democrației sociale
Michael Reschke, Christian Krell, Jochen Dahm și alții (2013), a treia ediție, Manualele democrației sociale, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Manual 1:
Fundamentele democrației sociale
Tobias Gombert și alții (2014), a 4-a ediție, Manualele democrației sociale, Volumul 1, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Manual 3:
Stat social și democrație socială
Alexander Petring și alții (2012), a doua ediție, Manualele democrației sociale, Volumul 3, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Manual 4:
Europa și democrație socială
Căcilie Schildberg și alții (2014), a doua ediție, Manualele democrației sociale, Volumul 4, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Milton Friedman und Anna Jacobson Schwartz (1971), *A Monetary History of the United States, 1867–1960*, Princeton.

Thomas L. Friedman (2005), *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century*, New York.

Friedrich Fürstenberg (2000 [1958]), *Der Betriebsrat als Grenzinstitution*, in: Friedrich Fürstenberg (Hg.), *Arbeitsbeziehungen im gesellschaftlichen Wandel*, München/Mering.

Sigmar Gabriel (2008), *Links neu denken. Politik für die Mehrheit*, München.

William A. Galston (2008), *How Big Government Got Its Groove Back*, in: *American Prospect*, vol. 19, no. 6, S. 23–26.

Heide Gerstenberger (2006), *Die subjektlose Gewalt. Theorie der Entstehung bürgerlicher Staatsgewalt*, 2. Aufl., Münster.

Robert Gilpin (2001), *Global Political Economy: Understanding the International Economy Order*, Princeton/Oxford.

Markus Grabka und Christian Westemeier (2014), *Anhaltend hohe Vermögensungleichheit in Deutschland*, in: *DIW-Wochenbericht* Nr. 9/2014, S. 151–164, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Berlin.

James Gwartney/Robert Lawson/Joshua Hall (2016), *Economic Freedom of the World, Annual Report* (<http://www.freetheworld.com/2016/economic-freedom-of-the-world-2016.pdf>).

René Haak (Hg.) (2006), *The Changing Structure of Labour in Japan*, London.

Peter A. Hall und David Soskice (Hg.) (2001), *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, New York/Oxford.

Hamburger Programm (2007), *Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands*, beschlossen auf dem Hamburger Bundesparteitag der SPD am 28. Oktober 2007.

Volker Happe/Gustav Horn/Kim Otto (2017), *Das Wirtschaftslexikon. Begriffe. Zahlen. Zusammenhänge*, 3. Aufl., Bonn.

Anke Hassel (2006), *Die Schwächen des deutschen Kapitalismus*, in: Volker Berghahn, Sigurt Vitols (Hg.), *Gibt es einen deutschen Kapitalismus? Die soziale Marktwirtschaft im Weltsystem*, Frankfurt am Main, S. 200–214.

Volker Hauff (Hg.) (1987), *Unsere gemeinsame Zukunft: der Brundtland-Bericht der Weltkommission für Umwelt und Entwicklung*, Greven.

Friedrich August von Hayek (2014), *Der Weg zur Knechtschaft*, Reinbek.

Friedrich August von Hayek (1991), *Die Verfassung der Freiheit*, Tübingen.

Friedrich August von Hayek (1945), *The Use of Knowledge in Society*, in: *American Economic Review* 35, S. 519–530.

Gustav W. Heinemann (1972), *Grußwort auf dem IG-Metall-Kongress „Qualität des Lebens“* am 11. April 1972 in Oberhausen, in: *IG Metall* (Hg.), *Aufgabe Zukunft*, Band 1: *Qualität des Lebens*. Beiträge zur vierten internationalen Arbeitstagung der Industriegewerkschaft Metall für die Bundesrepublik Deutschland, 11. bis 14. April 1972 in Oberhausen, Frankfurt am Main, S. 14–17.

Christine Heinke und Simon Vaut (2012), *Forward! Obamas Leistungen seiner ersten Amtszeit*, *Berliner Republik* 3/2012 (<http://www.b-republik.de/archiv/forward>).

Michael Heinrich (2004), *Kritik der politischen Ökonomie. Eine Einführung*, Stuttgart.

Ulrike Herrmann (2016), *Kein Kapitalismus ist auch keine Lösung: Die Krise der heutigen Ökonomie oder Was wir von Smith, Marx und Keynes lernen können*, Frankfurt am Main.

Ulrike Herrmann (2015), *Der Sieg des Kapitals. Wie der Reichtum in die Welt kam. Die Geschichte von Wachstum, Geld und Krisen*, aktual. Ausgabe, München/Berlin.

Leif Hinchmann (2006), *USA: Residual Welfare Society and Libertarian Democracy*, in: Thomas Meyer (Hg.), *Praxis der Sozialen Demokratie*, Wiesbaden, S. 327–373.

Gustav Horn (2005), *Die deutsche Krankheit: Sparwut und Sozialabbau*, München.

IMK-WSI-Arbeitskreis Kombilohn (2007), *Was tun im Niedriglohnbereich? Eine kritische Auseinandersetzung mit einem neueren Kombilohnkonzept*, *IMK-Report*, Nr. 18, Bunsdeldorf.

Thorsten Kalina und Claudia Weinkopf (2015), *Niedriglohnbeschäftigung 2013: Stagnation auf hohem Niveau*, *IAQ-Report* Nr. 03 (<http://www.iaq.uni-due.de/iaq-report/2015-report2015-03.pdf>).

John Maynard Keynes (2011), *Das Ende des Laissez-Faire. Ideen zur Verbindung von Privat- und Gemeinwirtschaft*, Berlin.

John Maynard Keynes (1966), *Allgemeine Theorie der Beschäftigung, des Zinses und des Geldes*, München/Leipzig.

John Maynard Keynes (1926), *The End of Laissez-Faire: The Consequences of*

the Peace (Neuaufgabe 2009), New York.

Paul Krugman (2012), *Vergesst die Krise! Warum wir jetzt Geld ausgeben müssen!*, Frankfurt am Main.

Paul Krugman (2009), *Die neue Weltwirtschaftskrise*, Frankfurt am Main.

Paul Krugman (2005), *Ending Greece's Bleeding*, in: *The New York Times*, July 5. (<http://www.nytimes.com/2015/07/06/opinion/paul-krugman-ending-greece-bleeding.html>).

Philip Lawn (2003), *A Theoretical Foundation to Support the Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Genuine Progress Indicator (GPI), and Other Related Indices*, in: *Ecological Economics* 44, S. 105–118.

Caterina Lobenstein (2016), *Bürgermeister, übernehmen Sie!*, in: *Die Zeit* 22.

Sascha Lobo (2014), *Auf dem Weg in die Dumping-Hölle* (<http://www.spiegel.de/netzwelt/netzpolitik/sascha-lobo-sharing-economy-wie-bei-uber-istplattform-kapitalismus-a-989584.html>).

Robert Lucas (1972), *Expectations and the Neutrality of Money*, in: *Journal of Economic Theory* 4, S. 103–124.

Karl Marx (1991), *Kritik der politischen Ökonomie*, Karl Marx und Friedrich Engels Gesamtausgabe (MEGA), Band 10, Berlin.

Karl Marx und Friedrich Engels (1987), *Manifest der Kommunistischen Partei*, Berlin (West).

Mariana Mazzucato (2015), *The Innovative State. Governments Should Make Markets*, *Not Just Fix Them*, in: *Foreign Affairs*, January/February.

Mariana Mazzucato (2014), *Das Kapital des Staates. Eine andere Geschichte von Innovation und Wachstum*, München.

Donella Meadows u. a. (1972), *Die Grenzen des Wachstums – Berichte des Club of Rome zur Lage der Menschheit*, München.

Wolfgang Merkel u. a. (2003), *Defekte Demokratie*, Band 1: *Theorie*, Opladen.

Thomas Meyer (2006), *Praxis der Sozialen Demokratie*, Wiesbaden.

Thomas Meyer (2005a), *Theorie der Sozialen Demokratie*, Wiesbaden.

Thomas Meyer und Nicole Breyer (Mitarbeit) (2005b), *Die Zukunft der Sozialen Demokratie*, Bonn.

Hyman P. Minsky (1992), *The Financial Instability Hypothesis*, *Levy Economics Institute of Bard College*, Working Paper Nr. 74 (<http://www.levyinsti-tute.org/pubs/wp74.pdf>).

Manual 5:
Integrare, migrație și democrație socială,
Christian Henkes și alții (2011),
Manualele democrației sociale, Volumul 5,
Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Manual 6:
Stat, societate civilă și democrație socială
Tobias Gombert și alții (2012), *Manualele democrației sociale, Volumul 6,*
Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Manual 7:
Globalizarea și democrație socială
Michael Dauderstädt și alții (2015),
Manualele democrației sociale, Volumul 7,
Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Manual 8:
Pacea și democrația socială,
Nicole Renvert, Michael Herkendell, Jochen Dahm și alții (2017),
Manualele democrației sociale, Volumul 8,
Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Hyman P. Minsky (1986), *Stabilizing an Unstable Economy*, New Haven.

Alfred Müller-Armack (1947), *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*, Hamburg.

OECD, Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, OECD.Stat Extracts (<http://stats.oecd.org>).

Elinor Ostrom (1999), *Die Verfassung der Allmende*, Tübingen.

Thomas Piketty (2014), *Das Kapital im 21. Jahrhundert*, München.

Nikolaus Piper (Hg.) (1996), *Die großen Ökonomen: Leben und Werk der wirtschaftswissenschaftlichen Vordenker*, Stuttgart.

Matthias Platzeck/Peer Steinbrück/Frank-Walter Steinmeier (2007), *Auf der Höhe der Zeit*, Berlin.

Hans J. Pongratz und G. Günther Voss (2003), *Arbeitskraftunternehmer: Erwerbsorientierung in entgrenzten Arbeitsformen*, Berlin.

Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (Hg.) (1973), *Regierungserklärung vom 18. Januar 1973* [und] *Rede zum Abschluß der Debatte zur Regierungserklärung vom 26. Januar 1973*, Bonn.

Sven Rahner/Anis Ben-Rhouma/Simon Vaut (2013), *Der Betrieb als Fortschrittslabor*, Berliner Republik 2/2013 (<http://www.b-republik.de/archiv/der-betrieb-als-fortschrittslabor>).

Robert Reich (2008), *Superkapitalismus. Wie die Wirtschaft unsere Demokratie untergräbt*, Frankfurt am Main/New York.

Carmen M. Reinhardt und Kenneth S. Rogoff (2009), *This Time is Different. Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton.

Jeremy Rifkin (2014), *Die Null-Grenzkosten-Gesellschaft. Das Internet der Dinge, kollaboratives Gemeingut und der Rückzug des Kapitalismus*, Frankfurt am Main.

Dani Rodrik (2011), *Das Globalisierungs-Paradox. Die Demokratie und die Zukunft der Weltwirtschaft*, München.

Dani Rodrik (1997), *Has Globalization Gone Too Far?*, Washington, D. C.

Jörg Rössel (2005), *The Semantic of Social Structure: An International Comparison*, Köln.

Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung (2016), *Zukunftsfähigkeit in den Mittelpunkt*, Jahresgutachten 2015/16, Wiesbaden.

Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung (2006), *Widerstreitende Interessen, ungenutzte Chancen, Jahresgutachten 2006/07*, Wiesbaden.

Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung (2005), *Die Chance nutzen – Reformen mutig voranbringen*, Jahresgutachten 2005/06, Wiesbaden.

Fritz W. Scharpf (1999), *Regieren in Europa. Effektiv und demokratisch?*, Frankfurt am Main.

Fritz W. Scharpf (1987), *Sozialdemokratische Krisenpolitik in Europa*, Frankfurt am Main/New York.

Alexander Schelling und Philipp Steinberg (Hg.) (2016), *Die Zukunft der Eurozone. Wie wir den Euro retten und Europa zusammenhalten*, Bielefeld.

Cäcilie Schildberg u. a. (2014), *Europa und Soziale Demokratie*, Akademie für Soziale Demokratie, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

Frank Schirmacher (2013), *EGO. Das Spiel des Lebens*, München.

Manfred G. Schmidt (2000), *Immer noch auf dem mittleren Weg? Deutschlands politische Ökonomie am Ende des 20. Jahrhunderts*, in: Roland Czada, Helmuth Wollmann (Hg.), *Von der Bonner zur Berliner Republik*, Wiesbaden, S. 491–513.

Joseph A. Schumpeter (1950), *Kapitalismus, Sozialismus und Demokratie*, München.

Amartya Sen (1999), *Development as Freedom*, New York.

Hans-Werner Sinn (1986), *Risiko als Produktionsfaktor*, in: *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, München, S. 557–571.

Robert Skidelsky (2010), *Die Rückkehr des Meisters. Keynes für das 21. Jahrhundert*, München.

Robert Skidelsky und Edward Skidelsky (2013), *Wie viel ist genug? Vom Wachstumswahn zu einer Ökonomie des guten Lebens*, München.

Adam Smith (1974), *Der Wohlstand der Nationen. Eine Untersuchung seiner Natur und seiner Ursachen*, München.

Robert Solow und Charles Wyplosz (2007), *Die Beschränktheit der makroökonomischen Diskussion überwinden*, in: Ronald Schettkat, Jochem Langkau (Hg.), *Aufschwung für Deutschland. Plädoyer international renommierter Ökonomen für eine neue Wirtschaftspolitik*, Bonn, S. 35–47.

Joseph E. Stiglitz (2011), *Im freien Fall. Vom Versagen der Märkte zur Neuordnung der Weltwirtschaft*, München.

Joseph E. Stiglitz (2002), *Die Schatten der Globalisierung*, Berlin.

Volker Stollorz (2011), Elinor Ostrom und die Wiederentdeckung der Allmende, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte* 28–30, S. 3–8.

Wolfgang Streeck (2013), *Gekaufte Zeit. Die vertagte Krise des demokratischen Kapitalismus*, Berlin.

Wolfgang Streeck (1995), *German Capitalism. Does It Exist? Can It Survive?*, Köln.

Wolfgang Streeck und Koza Yamamura (Hg.) (2003), *The End of Diversity? Prospects for German and Japanese Capitalism*, Ithaca/New York.

Christine Trampusch (2009), *Der erschöpfte Sozialstaat. Transformation eines Politikfeldes*, Frankfurt am Main/New York.

Simon Vaut (2015), *Die Obama-Doktrin*, Berliner Republik 3/2015 (<http://www.b-republik.de/archiv/die-obama-doktrin?aut=184>)

Vereinigung der Bayerischen Wirtschaft (2006), *Mindestlöhne – Gefahr für den Arbeitsmarkt*. Argumentation. Die Stimme der Wirtschaft vom 14. März 2006, München.

Vesper, Dieter (2015), *25 Jahre Deutsche Einheit. Was hat die Finanzpolitik im Anpassungsprozess geleistet? Eine Bilanz, Expertise im Auftrag der Abteilung Wirtschafts- und Sozialpolitik der Friedrich-Ebert-Stiftung*, Bonn.

Ernst Ulrich von Weizsäcker (2006), *Grenzen der Privatisierung*, Stuttgart.

Klaus Peter Weinert (2008), *Auf lange Sicht sind wir alle tot. Die Wirtschaftsprognosen des John Maynard Keynes*, Deutschlandradio Kultur, Radiofeuilleton Kalenderblatt, Sendung vom 5. Juni 2008.

Francis Wheen (2008), *Über Karl Marx. Das Kapital*, München.

Richard Wilkinson und Kate Pickett (2016), *Gleichheit. Warum gerechte Gesellschaften für alle besser sind*, 5. Aufl., Berlin.

Michael A. Witt (2014), *South Korea: Plutocratic State-Led Capitalism Reconfiguring*, in: Michael A. Witt, G. Redding (Hg.), *The Oxford Handbook of Asian Business Systems*, Oxford, S. 216–237.

Steward Wood (2001), *Business, Government, and Patterns of Labour Market Policy in Britain and the Federal Republic of Germany*, in: Peter A. Hall, David Soskice (Hg.), *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, New York/Oxford, S. 247–274.

Lectură suplimentară:

O introducere în cele mai importante întrebări din economie și din știrile economice oferă

„Das Wirtschaftslexikon. Begriffe.

Zahlen.

Zusammenhänge“ von Volker

Happe, Gustav Horn

und Kim Otto

(vezi p. 18).

Studii și analize actuale de politică economică oferă și publicațiile Departamentului de politică economică și socială al Friedrich-Ebert-Stiftung:

► www.fes.de/wiso

DESPRE AUTORI

12 cuvinte cheie importante:

1. Globalizare

(pg.10, 57, 125, 140,155)

2. Drepturi fundamentale

(pg. 57, 70-80)

3. Valori

(pg. 57, 70, 73, 77-80)

4. Muncă decentă

(pg. 70, 77, 80)

5. Buget

(pg. 81, 153 și urm., 163)

6. Capitalism

(pg. 17 și urm., 23, 29 și urm., 34, 55 și urm., 57, 59 și urm., 66 și urm., 100, 148 și urm.)

7. Economie de piață

(pg. 29, 36, 45, 58,60, 69, 92 și urm., 96 și urm., 100 și urm.)

8. Salariu minim

(pg. 102, 110, 157 și urm.)

9. Codexie

(pg. 67, 102, 109, 126 și urm., 159 și urm.)

10. Sustenabilitate

(pg. 77 și urm., 82 și urm., 85 și urm., 87 și urm., 91, 93, 130 și urm.)

11. Echilibru social

(pg. 67, 70, 77 și urm., 80 și urm., 87, 93)

12. Creștere

(pg. 38 și urm., 56, 58, 62, 77 și urm., 87 și urm., 91 și urm., 148 și urm.)

Jochen Dahm (*1981) conduce Academia politică a Friedrich-Ebert-Stiftung. A studiat științele politice, științele comunicării și drept public la Münster și Málaga.

Dr. Michael Dauderstädt (*1947) lucrează pentru Friedrich-Ebert-Stiftung din anul 1980, conducând până recent Departamentul de Politică Economică și Socială, iar din 2013 fiind colaborator independent. A studiat matematică, economie și politica dezvoltării la Aachen, Paris și Berlin.

Dr. Erik Gurgsdies (*1944) a fost directorul biroului Fundației Friedrich Ebert din landul Mecklenburg-Pomerania Occidentală între 1993 și 2009. A studiat economia și sociologia. Ulterior a predat economia la universitățile populare din Bergneustadt și Ahrensburg, precum și la Universitatea pentru Economie și Politică din Hamburg.

Dr. Christian Krell (*1977) conduce biroul nordic al Friedrich-Ebert-Stiftung din Stockholm, este lector la Universitatea din Bonn și membru al Comisiei pentru valori fundamentale a SPD.

Prof. Dr. Wolfgang Schroeder (*1960) este din 2006, profesor pentru „Sistemul politic al RFG/Etatism în schimbare” la Kassel. Anterior, a avut diferite funcții în conducerea IG Metall și a desfășurat activități didactice și de cercetare la Frankfurt am Main, Darmstadt și Harvard. A studiat politologie la Marburg, Viena, Tübingen și Frankfurt am Main, iar doctoratul l-a susținut la Gießen.

Carsten Schwäbe (*1988) a studiat economie și științe politice și își face doctoratul la Universitatea Liberă din Berlin în domeniul cercetării inovării pentru măsurarea schimbărilor tehnologice, folosind exemplul tranziției energetice. Pentru Academia pentru Social-Democrație, conduce seminarii pe teme de economie, globalizare și statul bunăstării în Germania și în străinătate.

Niels Stöber (*1989) După câțiva ani ca angajat local al Fundației Friedrich Ebert în țările nordice, acum lucrează ca asistent de cercetare la think tank-ul Katalys din Stockholm. Interesul său principal este pe inegalitate economică, ideologie politică și politica statului bunăstării.

Dr. Markus Trömmel (*1968) este referent în cadrul Academiei pentru Social-Democrație a Friedrich-Ebert-Stiftung. A studiat științe politice și drept public, precum și istorie medievală și modernă la Bonn, unde a obținut și doctoratul.

Simon Vaut (*1977) a studiat administrație publică și lucrează ca referent pentru politica industrială în Ministerul Federal pentru Afaceri Economice și Energie. Anterior, a lucrat drept consultant pentru grupul parlamentar SPD în biroul de legătură la Bruxelles, și la Berlin, în calitate de consultant pentru piața muncii și politica economică. Din 2007 Simon Vaut conduce seminare pe economie și globalizare pentru Academia pentru Social-Democrație a Friedrich-Ebert-Stiftung și pentru birourile FES din străinătate.

Politica are nevoie de o orientare clară. Numai cine poate enunța, fără echivoc, care sunt obiectivele acțiunii sale, poate să le atingă și să îi motiveze pe alții să le susțină. Acesta este motivul pentru care manualul intitulat „Economie și democrație socială” formulează următoarele întrebări: cum poate reuși o politică economică a democrației sociale, modernă și atașată valorilor? Care sunt principiile pe care le are la bază? Cum poate fi implementată în practică?

Temele tratate în manualele de democrație socială au la bază seminarele Academiei pentru Democrație Socială. Această Academie este o ofertă de consultanță și calificare a Fundației Friedrich Ebert pentru persoane implicate politic și interesate de politică.

Pentru alte informații despre Academie, consultați:

www.fes-soziale-demokratie.de